

**T.C.
KARABÜK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI**

**TÜRK SOSYOLOJİSİNDE ÇAĞDAŞ BİR ÖNCÜL OLARAK NİLÜFER GÖLE VE
SOSYOLOJİSİ**

YÜKSEK LİSANS

**Hazırlayan
Sait ŞAHİN**

**Tez Danışmanı
Doç.Dr. Adem SAĞIR**

Karabük

MAYIS/2019

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	1
TEZ ONAY SAYFASI.....	4
DOĞRULUK BEYANI.....	5
ÖNSÖZ.....	6
ÖZ.....	8
ABSTRACT.....	11
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ.....	14
ARCHIVE RECORD INFORMATION.....	15
KISALTMALAR.....	16
GİRİŞ	17
ARAŞTIRMANIN KONUSU.....	18
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ	18
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	18
ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ / PROBLEM	18
KAPSAM ve SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER.....	18
BİRİNCİ BÖLÜM.....	19
NİLÜFER GÖLE’NİN HAYATI VE ESERLERİ	19
1.1. Nilüfer Göle.....	19
1.1.1. Türkiye’de Yaşadığı İlk Dönem.....	19
1.1.2. Altın Arayıcısı Fransa’da	20
1.1.3. Göle’nin Kişiliği.....	21
1.2. Eserleri ve İçerikleri.....	23
1.2.1. Mühendisler ve İdeoloji: Öncü Devrimlerden Yenilikçi Seçkinlere	23
1.2.2. Modern Mahrem: Medeniyet ve Örtünme.....	24

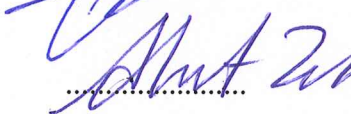

1.2.3. Melez Desenler.....	24
1.2.4. İslam'ın Yeni Kamusal Yüzleri.....	24
1.2.5. Toplumun Merkezine Yolculuk.....	25
1.2.6. İç içe Girişler: İslam ve Avrupa.....	25
1.2.7. Gündelik Yaşamda Avrupalı Müslümanlar: Avrupa Kamusal Alanındaki İslam İhtilafları Üzerine Bir Araştırma.....	25
1.2.8. Seküler ve Dinsel: Aşınan Sınırlar.....	26
1.2.9. Mahremin Göçü.....	26
1.3. Türk Sosyolojisinde Nilüfer Göle'ye Giden Yol.....	26
İKİNCİ BÖLÜM	29
NİLÜFER GÖLE'DE MODERNLİK, BATI DIŞI MODERNLİK ve TEMEL KAVRAMLAR	29
2.1. Modernlik ve Modernite.....	29
2.2. Batı Dışı Modernlik.....	31
2.3. Göle'ye Göre Modernleşme, Modernite ve Modernlik Kavramları.....	33
2.4. Göle'ye Göre İslamcılık Kavramı.....	37
2.5. Göle'ye Göre Kemalizm Kavramı ve Kemalistler.....	38
2.6. Göle'ye Göre Feminizm Kavramı.....	41
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	44
BATI'NIN GÖLGESİNDE MODERNLEŞEN TÜRKİYE	44
3.1. Türk Modernleşmesinde Basamaklar.....	44
3.2. Göle'de Türk Modernleşmesi.....	48
3.3. Türk Düşünce Düşüncesinde Kayıp Halka: Siyasal.....	50
3.4. Batı'ya Karşı ve Batı'nın Yanında Olmak.....	51
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	53
BUGÜNÜN VAR OLAMAMASI	53
4.1. Türkiye Cumhuriyeti'nin İnşası.....	53
4.1.1. 1950-80: Genel Bir Bakış.....	56

4.1.2. Kemalist Bir Sorun: Milli Nizam Partisi.....	57
4.1.3. Kadın Hak ve Özgürlüklerine Dair	59
4.2. Doktrin Fazlalığı: 80 Sonrası Politik Kültür ve Yükselen Değerler	61
4.2.1. İslamcılık.....	61
4.2.2. Feminizm.....	64
4.2.3. Çağdaş İslamcılık: Refah-Yol İktidarı	65
4.2.4. İslamcılara Göre Millet Anlayışı.....	66
4.3.AK Parti (2002-2019) ve Toplumsal Dönüşüm	67
4.3.1. İslamsız İslamcılığın Sonu	76
4.3.2. Sosyal Hayatta Kadın.....	78
SONUÇ.....	80
KAYNAKÇA	82
ÖZGEÇMİŞ.....	86

TEZ ONAY SAYFASI

Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Sait Şahin'e ait "Türk Sosyolojisinde Çağdaş Bir Öncül olarak Nilüfer Göle ve Sosyolojisi" adlı bu tez çalışması Tez Kurulumuz tarafından Sosyoloji Yüksek Lisans programı tezi olarak oybirliği /oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

	Akademik Unvanı, Adı ve Soyadı	İmzası
Tez Kurulu Başkanı	: Doç. Dr. Adem SAĞIR	
Danışman Üye	: Doç. Dr. Adem SAĞIR	
Üye	: Dr. Öğr. Üy. Cihan AKKAYA	
Üye	: Dr. Öğr. Üy. Ahmet TAK	

Tez Sınavı Tarihi: 21.05.2019

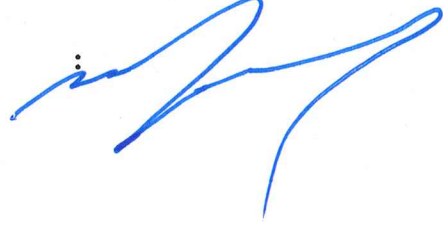
DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntıların intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserlere metin içerisinde uygun şekilde atıf yapıldığını beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı: Sait ŞAHİN

İmza

ÖNSÖZ

Bu çalışma, yazmaya başlamak noktasında direnç gösterdiğim ve sonunda bu direnci kaybederek kalemi elime aldığım hikmetli bir yolcuğu anlatmaktadır. Kimi zaman gönül kırgınlıklarım, kimi zaman hayata karşı duruşum, kimi zaman tercihlerim, kimi zaman gerçekler bu hikmetli yolcuğun tamamlanma sürecindeki en önemli faktörlerdir. Bundan daha önemli bir husus bulunmaktadır: “Evvelrefikbade'ltarîk”. Evvela yol arkadaşı, sonra yol demişler. Bu metnin ortaya çıkması sürecinde desteğini hiç esirgemeyen hocalarım, dostlarım, arkadaşlarım bulunmaktadır.

“2018 yılında gelecek yıla dair bir planlama yapmıştım. Kendime takatimden daha fazla hedef koymuştum. Gören göz için bu kantar bu teraziyi tartmıyordu. Varılamayacak bir hedefti.” Ben böyle düşünürken bu yolda her anımda her günümde yanımda oldunuz. Ve yolun sonunda yola çıkarken aklımda olan ne varsa bir bir gerçekleşti.

Yüksek lisans eğitimim sürecinde Türk sosyolojisi hakkında okumalar yapmama ve sosyolojik dil geliştirmeme vesile olan değerli danışmanım Doç.DrAdem Sağır'a müteşekkirim; danışmanın ağabey, dost, sırdaş ve rehber olabildiğini onda gördüm.2009 yılından beri iftihar ile öğrencisi olduğum ve şahsıma tez yazım sürecinde Nilüfer Göle'nin kullandığı “batıdışı” modernlik kavramının hangi boyutla ele alınması gerektiğini anlatan Medeniyet Üniversitesi öğretim üyesi Hocam Ahmet Tak'a teşekkür ederim. Araştırma sürecimde her an yanımda olan ve bu çalışmanın ortaya çıkışında birinci dereceden katkısı olan yoldaşım Muhammed'e çok şey borçluyum; elinizdeki metnin kimi yerinde onun mührü vardır. Halen İstanbul Üniversitesi doktora öğrencisi olan dostum Aydın Erdoğan, çalışmalarına göz ardı edilemeyecek katkılar sundu; ortaya konulan emeklerin bilinmesi güzeldir.

AK Parti dönemi yaşanan toplumsal dönüşümü özgün bir dille anlatan, bu döneme farklı bir pencereden bakmamı sağlayan ve onla yaptığım röportajda görüşlerini esirgemeyen Siyaset Bilimci Murat Bahadır Akkoyunlu'ya müteşekkirim. Bu görüşme zemininin hazırlayıcısı olan güzel adam İlhami Şahin'in ismini anmadan geçmeyeceğim.

Şair diyor ya: “Dostları olmalı insanın, aynen gemilerin limanları gibi zaman zaman uğradığın yükünü boşalttığın dalgalar dininceye kadar beklediğin koinunda.” Mansur Tanış’a, Serkan Özmen’e, Erdinç Şaduman’a, Harun Kaya’ya, Hasan Aktaş’a, Baki Özmen’e Seyit Mehmet Sünnetçi’ye, Tolga Yasin Pınar’a, Sezgin Akgün’e ve bu arkadaş grubumuzun güler yüzlü kızlarına çok teşekkür ediyorum.

Eğitim hayatımın ilk gününden beri maddi-manevi yanımda olan ağabeyime, yaşlandıkça benzediğim babama ve o mübarek ellerinden öptüğüm canım anneme sonsuza kadar teşekkür ediyorum.

Sait Şahin

19 Mayıs 2019, İstanbul

ÖZ

Türk Sosyolojisi'nde farklı bir tavır geliştiren ve çağdaş öncüllerden biri olan Nilüfer Göle'nin ilk olarak hayatı kaleme alınmıştır. Hayatının ilk dönemini Türkiye'de geçiren Göle, sosyolojik bakış açısına sahip olabilmenin gerekli tecrübelerine bu dönemde şahit olmuştur. Türkiye'nin tek parti dönemi ve darbelere şahitlik eden Göle, cumhuriyet seçkini olan bir aileye sahiptir. Özgürlüğe ve kadın haklarına önem atfettiği için eğitim hayatına Fransa'da devam eden Göle, doktora sürecinde danışmanı olan Alain Touraine ile çalışma şansı bulmuştur. Toplumsal yapıya habitus olarak bakma düşüncesi bu dönemde ortaya çıkmıştır. Göle'nin batıdışı modernite ve çoğulcu moderniteye ait düşünceleri bu dönemde ortaya çıkmıştır.

Göle'nin daha kolay anlaşılabilmesi adına birinci bölümün sonunda dokuz temel eser ele alınmıştır. Bu dokuz eserden ikisi röportaj, ikisi sosyoloji üzerine saha çalışması, biri farklı başlıklardan oluşan derleme ve dördü ise Göle'nin sosyolojik eğilimlerini anlatan makalelerdir. Çalışmanın bu kısmı "Türk Sosyolojisi'nde Nilüfer Göle'ye Giden Yolu" daha anlaşılır hale getirecektir.

Bu çalışmanın ikinci bölümünde Batı'ya öykünen Doğu toplumlarının ortaya çıkan temel referanslar, hem Batı'nın hem de Doğu'nun sosyolojik tavrı ile açıklanmaya çalışılmıştır. Bu konuda Türk sosyolojisinin önemli isimlerinden birisi olarak görülen Nilüfer Göle'nin Batıdışı modernleşme ve Türk toplumunun modernleşmesi üzerine yazılarının ve söylemlerinin değerlendirilmesi de yapılmıştır. Araştırmada Nilüfer Göle'nin temel olarak kullandığı dört kavram tezin çıkış noktası olmuştur. Modernizm, Kemalizm, İslamcılık ve Feminizm kavramları anlaşılmadan Türk toplumunun anlamayacağını iddia eden Göle, bu kavramlar üzerine Türk sosyolojisine çizdiği çerçeve ele alınmıştır. Bu bakış açısı üzerine Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecinde Türk ulusunun inşa süreci ve sonrasında ortaya çıkan zayıf tarihselliğin temel dayanakları determinist bir anlayışla açıklanmıştır.

"Batı'nın Gölgesinde Modernleşen Türkiye" başlıklı bölümde Türkiye Cumhuriyeti'nin Ziya Gökalp'in "Türkleşme, İslamlaşma ve Muasırlaşma" üzerine inşa edildiğini ve bu durumun doğru bir izahının yapılabilmesi için toplumda var olan kadın faktörünün sağlık bir biçimde ele alınması gerektiğini dile getirmektedir. Mevcut durumun değerlendirmesinde tarihsel sürecinin ihmal

edilmemesi de gerekliydi. Bundan dolayı İkinci Viyana Kuşatması sonrası ortaya çıkan yeni süreç olarak ele alındı. Göle'nin yazılarında ve söylemlerinde dile getirdiği bu düşünceler göz önünde bulundurularak Kemalist ve İslamcı yapının tarihsel dönüşümünde nasıl bir yer tuttuğuna yer verilmiştir. Nilüfer Göle'ye göre bu dönüşüm batı orjinli olan İslamcılar'ın kamusal alanda görünürlük kazanmasını sağlayan tarihsel süreci doğurmaktadır. Cumhuriyet tarihimizde Kemalist reformlara refleks geliştiren İslamcılar, modernleşmenin karşıtı olmadan modernleşmeye karşı pozisyonlarını aldı. Göle'de Türk modernleşmesi olarak açılan başlıkta ise Anadolu coğrafyasında görülen batıdışı modernleşme kaygısı (zayıf tarihsellik) şu olgularla ele alınmıştır: Bugünün var olamaması, Doktrin fazlalığı ve tek aktör patolojisi. Göle'ye göre olgular yeni Türk devletinin inşa sürecini ve insanlık medeniyetindeki yerinin yeniden belirleyicisi olmuştur.

Batı'nın güncel sorunlara küresel manada ortaya koyduğu çıkış yollarının Türkiye'de uygulanabilirliği, doğurduğu temel problemleri ve İslamcılar üzerindeki tezahürleri son bölümde ele alınmıştır. Bu bölüm üç başlık altında oluşturulmuştur: Türkiye Cumhuriyeti'nin İnşası, Doktrin Fazlalığı: 80 Sonrası Politik Kültür ve Yükselen Değerler, AK Parti(2002-2019) ve Toplumsal Dönüşüm. Türkiye Cumhuriyeti'nin İnşası, Türk milletine kolektif bir kimlik kazandırmak adına ortaya çıkan reformist eylem olduğu anlaşılmaktadır. Temel hedefin muasır medeniyet seviyesi olarak belirlenen Türk toplumu, demokrasi yolunda sıkıştırılmış alanlarda kamusal görünürlüklerini sergilemektedir. Kadının bayraklaştırıldığı ve İslamcı hareketlerin dizayn edildiği kuruluş sonrası süreç dönemsel olarak alınmıştır. Göle'ye göre zayıf tarihselliğin ortaya çıktığı bu süreçte feministler ve İslamcılar kamusal görünürlüklerini en güçlü bir şekilde yaşadı. Göle'nin düşünceleri ışığında İslamcılık açıklanarak toplumsal dönüşüme olan etkisi açıklandı. Modernleşmekte olan Türkiye, demokrasiye yönelik adımlarını İslamcı hareketin bir yüzü olan AK Parti ile gerçekleştirdi. İkinci Viyana Kuşatması sonrası Batı'ya dönük olan yüzünü vesayetten kurtarabilmek adına ekonomi, sanayi, eğitim, hukuk, sağlık ve bir çok alanda yenilikler yapıldı. Bu yenilikler Göle'ye göre İslamcılar'ın içinde bulunduğu yeni bir orta sınıfı çıkardı. Zayıf tarihsellik kavramı üzerinden bu yeni orta sınıfın toplumsal dönüşümde olan rolü ele alınmıştır. Gelinek noktada görülmektedir ki; İslamcı hareket, bürokrasinin merkezine yerleştiği zaman devlet aygıtına nasıl hakim

olunabileceğini öğrenmiştir. Bu bölümün sonunda ise İslamcı harekete ait değerlerin nasıl araçsallaştığı anlatılmıştır.

Bu çalışmada Nilüfer Göle'nin eserleri ve söylemlerinde önem atfettiği kavramların yeniden gözden geçirilerek Cumhuriyet'in kuruluş sürecinden bugüne kadar yaşanmış tarihsel sürece yeni bir bakış açısı getirmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Nilüfer Göle, Modernleşme, Feminizm, İslamcılık, Kemalizm.

ABSTRACT

Nilüfer Göle, one of the contemporary pioneers who developed a different attitude in Turkish sociology, first wrote his life. Lake spent the early years of life in Turkey, the necessary experience of being able to have a sociological perspective has witnessed during this period. Turkey's single-party period and Lake who witnessed the coup, the republic has a family that elite. Göle, who continued her education in France because she attaches importance to freedom and women's rights, had the chance to work with her advisor Alain Touraine during her PhD. The idea of looking at the social structure as a habitus emerged in this period. It was during this period that Lake's ideas of non-western modernity and pluralist modernity emerged.

In order to make the lake easier to understand, at the end of the first chapter, nine basic works have been discussed. Two of these nine works are interviews, two are field studies on sociology, one is a collection of different titles and four are articles on Göle's sociological tendencies. This part of the study will make "The Path to Nilüfer Göle in Turkish Sociology" more understandable. In the second part of this study, the main references of the Eastern societies emulating the West are tried to be explained by the sociological attitude of both the West and the East. In this regard, Nilüfer Göle, who is considered as one of the important names of Turkish sociology, has been evaluated on the writings and discourses of non-Western modernization and modernization of Turkish society. The four concepts used by Nilüfer Göle as the basis of the research have been the starting point of the thesis. Göle, who claims that Turkish society cannot be understood without understanding the concepts of Modernism, Kemalism, Islamism and Feminism, and the framework he drew on Turkish sociology on these concepts are discussed. This view angle in the founding of the Republic of Turkey on the Turkish nation-building process and the fundamental bases of the historicity of the poor in the aftermath of a deterministic approach is explained.

"West of the shadow of modernization of Turkey" in the section entitled Republic of Turkey Ziya Gokalp's "Turkicization, Islamization and Becoming" brings on the built and the existing female factor in society to be able to make the correct explanation in this case health in a way wished that need to be addressed.

In the evaluation of the current situation, it was also necessary not to neglect the historical process. Therefore, it was considered as the new process that emerged after the Second Siege of Vienna. Taking into consideration these ideas expressed by Göle in his writings and discourses, the place he occupies in the historical transformation of the Kemalist and Islamist structure is mentioned. According to Nilüfer Göle, this transformation leads to the historical process that allowed the Islamists of western origin to gain visibility in the public sphere. Islamists who developed reflexes to Kemalist reforms in our Republican history took their positions against modernization without being opposed to modernization. In the title of Turkish modernization in the lake, the concern of non-western modernization (weak historicality) seen in Anatolian geography is discussed with the following facts: Existence of today, Excess Doctrine and single actor pathology.

According to Göle, the facts were the determinants of the construction process of the new Turkish state and its place in human civilization. applicability in Turkey puts it way out of the current problems in the global sense, the West, and the manifestation of the fundamental problems posed by Islamists on are discussed in the last section. This section was created under three headings: Construction of the Republic of Turkey, Doctrine Redundancy: 80 After Rising Political Culture and Values, the AK Party (2002-2019) and Social Transformation. Construction of the Republic of Turkey, it is understood that the reformist action to provide a collective identity in the name of the Turkish nation. Turkish society, which is determined as the basic civilization level of the main objective, demonstrates its public visibility in the compressed spaces towards democracy. The post-foundation period in which women were flagged and Islamist movements were designed was taken periodically. According to the lake, feminists and Islamists experienced their public visibility in the most powerful way in this process of weak historicality. Islamism was explained in the light of Göle's thoughts and its impact on social transformation was explained. which is modernizing Turkey, the Islamist movement steps towards democracy made a face with the AK Party. After the Second Siege of Vienna, innovations were made in economy, industry, education, law, health and many other areas in order to save the face of the West from tutelage. According to Göle, these innovations led to a

new middle class of Islamists. The role of this new middle class in social transformation is discussed through the concept of weak historicity.

It is seen that the point reached; When the Islamist movement settled in the center of the bureaucracy, it learned how to control the state apparatus. At the end of this section, the values of the Islamist movement

Keywords: Nilüfer Göle, Modernization, Feminism, Islamism, Kemalism.

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	Türk Sosyolojisinde Çağdaş Bir Öncül Olarak Nilüfer Göle ve Sosyolojisi
Tezin Yazarı	Sait Şahin
Tezin Danışmanı	Doç.Dr. Adem Sağır
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans
Tezin Tarihi	10.05.2019
Tezin Alanı	Sosyoloji
Tezin Yeri	KBÜ/SBE
Tezin Sayfa Sayısı	86
Anahtar Kelimeler	Nilüfer Göle, Modernleşme, Feminizm, İslamcılık, Kemalizm.

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	Nilüfer Göle and Sociology as a Contemporary Prediction in Turkish Sociology
Author of the Thesis	Sait ŞAHİN
Advisor of the Thesis	Adem SAĞIR
Status of the Thesis	Master Science
Date of the Thesis	10.05.2019
Field of the Thesis	Sociology
Place of the Thesis	KBÜ/SBE
Total Page Number	86
Keywords	Nilüfer Göle, Modernization, Feminism, Islamism, Kemalism.

KISALTMALAR

Kısaltma1: C.	Cilt
Kısaltma2: Çev.	Çeviren
Kısaltma3: Der.	Derleyen
Kısaltma4: Diğ.	Diğerleri
Kısaltma5: Haz.	Hazırlayan
Kısaltma6: nr.	Numara
Kısaltma7: akt.	Aktaran
Kısaltma8: vb.	Ve benzeri
Kısaltma9: a.g.e.	Adı geçen eser
Kısaltma8-10: b.g.r	Bahsi geçen röportaj

GİRİŞ

Son dönemlerde, iç içe girişlerin olduğu ve melez desenlerin olduğu bir modernleşmeyle karşı karşıya kalınmaktadır. Özellikle modern çağda Batı'nın gölgesinde kendine yer bulmaya çalışan toplumlar, modernleşmenin vardığı mevcut durumu yaşamak ve içselleştirmeye razı olmak durumunda kalmaktadırlar. Tarihsel olarak modernleşme sürecine bakılırsa bu durumun, bir olgunlaşma sonucu geliştiği görülecektir. Batı menşeli modernleşme, bu süreçte gölgesinin aks ettiği tüm coğrafyaya kendinden bir parça siyahlık bırakmıştır. Türkiye Cumhuriyeti de bu gölgenin etkisinde kalarak Anadolu coğrafyasında on yıllarca kendi sorunlarına Batı menşeli çözümler üretmek durumunda kalmıştır. “Batı'nın bilimini ve kültürünü alalım ama ahlakını almayalım” kısır tartışmalarının yapıldığı süreçten, günümüzde kamusal alan paylaşımları, kullanılan hak ve özgürlüklerin hangi noktaya geldiğini gördüğümüzde, karşımıza modernleşme anlamında kavramsal bir olgunlaşma çıkmaktadır. Bu süreci ele alan birçok sosyolog gibi Nilüfer Göle de kendi bakış açısı ile Türkiye modernleşmesinin tasvirini yapmıştır. Göle'ye göre, Türk modernleşmesinin tasvirini ve esaslı hikayesini oluştururken, tepeden inmeci bir anlayışın, Türk toplumunda geçtiğimiz yüzyılda nasıl bir karşılık bulduğu problemi, cevabını aradığı temel sorunsaldır.

Bu çalışmanın odak noktasını Nilüfer Göle'nin sosyolojiye bakış açısı oluşturmaktadır. Bununla birlikte çalışmanın üzerinde durup cevap arayacağı temel sorun ise şu şekildedir: Türk modernleşmesinde ortaya çıkan olguların, aynı nüvenin ürünü mü yoksa farklı sosyal normların bir araya gelip oluşturduğu bir bütünlük müdür? Bu çalışma, günümüz sorunlarına ışık tutması ve yol göstermesi adına temel problemin ana hatlarını ortaya çıkaran bir eser niteliğindedir.

ARAŞTIRMANIN KONUSU

Bu çalışmanın temel iki konusu bulunmaktadır. İlki, Kemalist reformlar üzerine inşa edilen Cumhuriyetin toplumsal yapıda nasıl karşılık bulduğudur. İkincisi ise İslamcı hareketin son yüzyıl içerisinde bu sürece geliştirdiği refleksleri göz önünde bulundurarak Nilüfer Göle sosyolojisinin değerlendirilmesidir.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Nilüfer Göle üzerine kaleme alınan yüksek lisans ve doktora çalışmalarına baktığımız zaman araştırmaların daha çok kavramsal çerçeve üzerinden yürütüldüğü görülmektedir. Bu çalışmanın önemi kavramsal çerçevenin dışına çıkarak toplumsal yapıyı ve Göle'nin süreç içerisindeki duruşunu bir arada resmetmesinin altında yatmaktadır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Göle'nin kullandığı sosyolojik bakış açısı dikkate alınarak tarihsel süreç nitel yöntem ile açıklanmaktadır.

ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ / PROBLEM

Göle'nin dönemsel olarak anlattığı Türkleşme, İslamlaşma ve Batılılaşma kavramlarının halen toplumsal yapının dokusunda mevcut olduğudur. Toplumun dokusunda bulunan bu olguların kullanılış biçimi düşünce tarzının farklılığına göre değişmektedir. Lakin herkesin referansı kültür ve medeniyettir. Sadece sonuca ulaşma yöntemi değişmektedir.

KAPSAM ve SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER

Temel olarak Nilüfer Göle'nin yazıları ve söylemleri kavramsal çerçevemizin sınırını oluşturmaktadır. Fakat araştırma konusu ile ilgili tüm kaynaklar göz önünde bulundurulmuştur. Göle üzerinden kavramsal çerçeve belirlendiği için belli sayıda kaynak bulunmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

NİLÜFER GÖLE’NİN HAYATI VE ESERLERİ

1.1. Nilüfer Göle

Türk Sosyolojisinde önemli bir yer edinmiş Nilüfer Göle’nin anlaşılabilmesi için hayatındaki önemli kesitler gözden kaçırılmamalı ve ortaya koyduğu eserlerin anlaşılabilmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda, çalışmanın bu bölümünde ilk başta Nilüfer Göle’nin hayatına daha sonra ise eserlerine değinilecektir.

1.1.1. Türkiye’de Yaşadığı İlk Dönem

Ulusal ve uluslararası başarılarla tanınan Göle, 1953 yılında Ankara’da doğar. Cumhuriyetçi seçkinlerin içerisinde yer alan bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen Göle, aslen Karslıdır. “BabasıKars’ın ileri gelenlerinden Cevat Göle’nin oğlu Turgut Göle’dir. Nilüfer Göle’nin babası Turgut Göle, 1913 yılında Cevat Göle’nin ikisi kız, üç çocuğundan sonuncusu olarak dünyaya gelir.”¹

Nilüfer Göle’nin dedesinin kardeşi Münir Hüsrev Göle, II. Mecliste İçişleri Bakanlığı yapmıştır. Annesinin babası (anne tarafından dedesi) Fevzi Bozer ise Yargıtay Başkanlığı yapmıştır. Nilüfer Göle’nin babası Turgut Göle ise kaymakamlık ve milletvekilliği yapmıştır. 1954 yılında CHP’den milletvekili olan Turgut Göle, siyaset çalışmalarını daha sonraki yıllarda Güven Partisi’nde süren önemli bir siyaset adamı olmuştur.²Göle’nin aile fertlerinin ve çevresinde bulunan

¹M. Çağatay Özdemir, Türkiye’de Sosyoloji [İsimler-Eserler] II, Phoenix Yayınevi, Ankara, BRC Basım, 2008, s.879-880.

²M. Çağatay Özdemir, Türkiye’de Sosyoloji [İsimler-Eserler] II,Phoenix Yayınevi, Ankara, BRC Basım, 2008, s.880.

kişilerin eğitilmiş bireylerden oluşması, onun hayal dünyasını fazlasıyla etkileyecektir. Göle'nin dünyaya geldiği tarihsel süreci göz önünde bulunduracak olursak da Osmanlı İmparatorluğu'nun artık geride kaldığı ve ulus devlet kimliği ile kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin temellerini oturttuğu döneme denk geldiği görülecektir. Çocukluğunun geçtiği bu süreci Göle şöyle değerlendirmektedir:

Cumhuriyet'e kendini adanmış, içerden bir Halk Partililik. Böylesine bir evde, büyük harfle başlayan tarih ile arasına sınır çizilmemiş bir apartmanda büyüdüm. Her gün yürüyerek Ankara Koleji'ne gidiyorduk. Bizim ev özellikle bir açık evdi. Sabah yediden itibaren babamı görmeye Karşılılar gelirdi. Çünkü otobüse gecedin binerler ve sabahın erken saatlerinde Ankara'ya inerlerdi. İnkılap Sokak'ın bahçe duvarında beklerlerdi. İnkılap Sokak deyince aklıma o duvar gelir. Kapıyı her açışında duyduğum merak ve heyecan ve bir dizi ikilem. Bugün de durum budur. Evet, kapının eşliğinde yaşanan bir karşılaşma ve keşif oyunu... Bir yandan da manzara şu aslında: Ankara... Cumhuriyet... Medeniyet manzarası içinde fevkalade farklılık gösteren, hatta leke diyebileceğim bir manzara İnkılap Sokak'taki o kuyruk... Çünkü birden bire duvarda, Cumhuriyet Türkiye'sinin görmek istemediği, çarıkli fakir, saç sakalı birbirine karışmış, tıraş olmamış, bütün sorunlarıyla gelen insanlar beliriyor. Ama bu insanlar bizim kapımızı çaldıklarında "yeğen" oluveriyorlar. Hakikaten de öyle. Bir gönül bağı var. Çünkü babam kapıyı "evladım" diye açıyor. Hiçbir şekilde "niye bu saatte geliyorsunuz" denmiyor.³

Göle için Cumhuriyet Türkiye'sinin görmek istemediği insan tipi ile kendi hanesinde misafir olarak karşılaşması belki de kendi ufku için açılan en önemli kazanımdı. Göle'nin Doğu-Batı ayrımında kalarak melez desenlerin oluşma sürecini kendinden yola çıkararak farkına varmıştır. Bu süreç ODTÜ'deki eğitim hayatında da devam etmiştir. Göle için ODTÜ, yeni duygulara, yeni birikimlere ve yeni fikirlere açılan kapıydı. Buna binaen bu süreç onun marjinalleşmesine de sebep olmamıştı; hiçbir zaman bir militan olmamıştı.

Göle'nin karşılaştığı her ideoloji, onu saran her toplum anlayışı, onun yabancı olarak gittiği her ülke, her şehir onu biraz daha yerlileştirdi; o da kendini bir o kadar gittiği yerlerin kendinden olmadığını hissetti.

1.1.2. Altın Arayıcısı Fransa'da

Göle, yarıda kalan eğitim hayatının devamı için Türkiye'den ayrılarak Fransa'ya gittiği bilinmektedir. Göle'nin bu yeni eğitim serüveninde-kendini "altın arayıcısı" olarak görmüştür.

³Ayşe Çavdar, Mahremin Göçü Nilüfer Göle, hayykitap yayınları, İstanbul, Birinci Baskı, 2005, s.29

Doktora tezimin ilk hazırlığı gibiydi. Daha çok literatür okumasıydı. Öğrenci olarak ilk geldiğimde, şu an öğretim üyesi olduğum bu üniversiteye, EHESS'E kabul edilmişim. Mütakabiliyet meseleleri vardı. Dolayısıyla Paris I'de (Sorbonne) başladım. Sonra çok yüksek bir not ortalaması tutturarak buraya transfer oldum. Derslere başladım. Alain Touraine kafamı karıştırıyordu.⁴

Alain Touraine, onun için artık bir dönüm noktası oldu. Touraine, Göle'nin sosyolojik anlayışının oluşmasına zemin hazırladığı bir kişi olmuştur. Aralarında yıllar süren hoca-öğrenci ilişkisi doktora tezi ile kalıcı olarak tarihe geçmeye ve kayda düşmeye başlamıştır. Göle'nin bu tez süreci içindeki sosyoloji adına en önemli kazanımı determinizmden uzak ve yaratıcı bir toplum anlayışıdır. Doktora eğitimini tamamlayan Göle'nin ilk Fransa serüveni sona ermiş bulunmaktadır. Göle, ikinci Fransa serüvenini 2014 yılında Fransız Yüksek Öğretim ve Araştırma Bakanı tarafından Legiond'Honneur nişanına layık görüldüğü programda anlattı:

İkinci kez Fransa'yı seçişim on, on beş yıl öncesine rastlar. O sırada, Türkiye'nin üniversite hayatında olduğu kadar kamusal tartışmalarda da önemli bir yer edinmiş bulunuyordum. Dostum ve meslektaşım MichelWieviorka'nın başörtüsü üzerine yaptığım çalışmalara ve yazdığım kitaba değer vermesi ve adaylığımı koymam konusunda beni cesaretlendirmesiyle EHESS'e, Paris Sosyal Bilimler Akademisi'ne, bu kez profesör olarak dönme şansını elde ettim. EHESS'te kedimi evimde, doğal çevremde hissediyorum. Kendini sosyal bilim araştırmalarına adanmış, aynı zamanda da kamu yararı bilincine sahip meslektaşlarla çevrili olmaktan mutluyum. Evrensel bilim insanları ve aydınların oluşturduğu bu kurumda yer almaktan kıvanç duyuyorum.⁵

Nilüfer Göle'nin sosyolojik bakış açısını oluşturmasında, Fransa'da almış olduğu eğitim önemli bir faktördür. Özellikle bu sayede Batı'yı daha yakından takip edebilmiş ve Batılı kaynaklara erişebilme açısından çok şanslı olmuştur.

1.1.3. Göle'nin Kişiliği

Nilüfer Göle'yi bir kelime ile anlatmak sahip olduğu birikimden, insanlık adına ortaya koyduğu eserlerden ve geçmiş tecrübesinden ötürü haksızlık olacaktır. Fakat yoldaki işaretleri takip ederek onu tanımak ve anlatmak mümkündür. Göle'nin kendi anılarından yola çıkarak büyük resmi ortaya koymak olasıdır. Ancak o zaman niçin Göle'nin kendi özünde bulunan ve geleneğinde yatan değerlere sahip çıkmak istediğini anlarsınız. Göle'nin çocukluk dönemi Cumhuriyet'in ilk yıllarına denk geliyordu. Kemalist reformlarla devrimlerin

⁴Ayşe Çavdar, Mahremin Göçü Nilüfer Göle, hayykitap yayınları, İstanbul, Birinci Baskı, 2005, s.43

⁵Konu hakkında daha fazla bilgi için bkn. <https://m.t24.com.tr/haber/sosyolog-meslegi-insanin-kendisine-siddet-kullanmasi-anlamina-gelebilir,258288>

yapıldığı bir dönemin sonrası olan çok partili dönemdi. Çocukluğundan itibaren darbelerle yüzleşmeye başlayan Göle, tepeden inmece anlayışın aksine babasının Anadolu insanını sahiplenici duruşu bu dönemin onda oluşan tezahürüydü. Bu konuda Göle için en güzel örnek babasının hemşehrilerine olan tavırlarıydı. Turgut Göle'nin Doğulu ve özellikle Göleli olan herkese “yeğenim”⁶ demesi ve sorunlarını giderici yaklaşması bu tezahürün sebebiydi belki de.

Göle'nin kişiliğini oluşturan en önemli unsurlardan bir tanesi de özgürlüktür. Çocukluğun ve gençliği kaotik bir ortama denk gelmektedir. Asker postallarının gölgesinde sendika ve örgütlerin hak arayışları, Göle'nin içinde saklı olan özgürlük ateşini ortaya çıkardı ve üniversite yıllarında kendini özgürlüğün yılmaz bir savunucusu olarak gördü. Nerede özgürlüğe dair bir söz var onu kulak verir, nerede sol görüşe dair bir kitap var onu satın alır, nerede adalete dair bir söyleşi var ona katılır. Göle'nin ifadelerinde bu durumu rahatlıkla görebiliyoruz: “Tam da darbe öncesi. Amfilerde toplanmalar, kantinlerde tartışmamız, yurttta kalmak... Deniz Gezmiş efsanesi, çay ve sigara içmek özgürlük sayılıyordu.”⁷

Göle, daha çocukluk yıllarında ve gençlik döneminde kendini ifade etmede farklı bir kişilik olduğunu, bulunduğu çevrede dikkat çektiğini, kendini doğulu olarak tanımladığını ifade etmiştir. Gerek giyim tarzı gerekse de şivesinin bir doğulu gibi olmaması onu diğer doğululardan ayıran kendine has özgünlükler olmuştur. Kişilik yapısı özgür bir karaktere sahip olan Göle kendini ve kimliğini saklamamış, doğu ile batıyı kendi kişiliğinde sentezlemiştir.

Özgürlük ve muhafazakarlık arasında kurmaya çalışan Göle için en önemli unsurun denge olduğunu savunmuştur. Göle'nin hayatını göz önünde bulundurduğumuzda bunun kişiliğini oluşturan unsurlardan bir tanesi olduğunu rahatlıkla göreceğiz:

Bence muhafazakarlık gerekiyor. Bugün özgürleşme idealinin sınırlarına vardık. Peki ne için özgürlük? O yüzden artık sınırları nereye koyacağımız önem kazanmaya başladı. Yani neyi ne kadar koruyacağız? Sınırlar nerede başlayacak? Öyle bir devreye gireceğimizi zannediyorum. Kolay olan kabaca yapmak, yasaklar

⁶Konu hakkında daha fazla bilgi için bkz: Söyleşi; Ayşe Çavdar, Mahremin Göçü Nilüfer Göle, hayykitap yayınları, İstanbul, Birinci Baskı, 2005, s.16

⁷M. Çağatay Özdemir, Türkiye’de Sosyoloji [İsimler-Eserler] II, Phoenix Yayınevi, Ankara, BRC Basım, 2008, s.880.

koyamak. Zor olan elemek. Birey ile öteki arasındaki ilişkide nerede durmamız gerektiğini, neyi eleştireceğimizi bilmek.⁸

Ailesinin ve yakın çevresinin bürokratlardan ve akademisyenlerden oluşmasından dolayı cumhuriyet değerlerini özümsemesi ve bu değerlere olan bağlılığı Göle için işten bile değildi. Doğal bir biçimde laik bir aileye sahip olan Göle'nin dini değerlere de önem vermesi onun neden kendisini “doğulu” olarak tanımladığının en önemli emarelerinden biriydi.

Göle'nin başka bir özelliği ise değişimi kabul etmesidir. Hiçbir şeyin olduğu gibi kalmadığına inanması onu sosyolojiye bağlayan ve bu yönde verimli bir şekilde akademik çalışmalarını ilerletmesi açısından bir itici güç olmuştur. Zira sosyal bilimler üzerine çalışma yapmak bunu gerektirir.

1.2. Eserleri ve İçerikleri

Nilüfer Göle'nin sosyoloji alanında birden çok eseri bulunmaktadır. Bu çalışmada Göle'nin düşüncelerini ve fikir dünyasını aktaran yedi temel eseri ve onunla yapılan iki röportaj üzerinde durulacaktır. Bu eserler ve röportajlar, Fransa ve Türkiye'de dönemseller olarak yaşayan Göle'nin sosyolojik birikimini ve hayat serüvenini içermektedir.

1.2.1. Mühendisler ve İdeoloji: Öncü Devrimlerden Yenilikçi Seçkinlere

İletişim Yayınları'ndan (1986) basılmış olan çalışma, Göle'nin önemli kitaplarından birisidir. Çalışma özellikle Türk modernleşmesi tarihinde yer alan pozitivizmin izlerini mühendislik mesleği üzerinden sürmektedir. 1970-1980 arasında şekillenen sol ideoloji ve toplumsal mühendislik arasındaki ilişkilerinin incelendiği çalışmada üç temel bölüm vardır. İlki sanayi medeniyeti ve mühendisler başlığıdır. Burada modernleşmenin, rasyonelleşmenin ve egemenliğin rasyonel taşıyıcıları alt başlığıyla oluşturulmuştur. Diğer iki başlıklardan birisi Türkiye'de rasyonalist görüşler tarihi iken diğeri Türk mühendislerinin çokanlamlı kimliğidir. Çalışma, Göle'nin doktora tezidir. Göle, doktora teziyle ileriki dönemde çalışacağı birçok temel konunun da ön çalışması yapmıştır.

⁸Zafer Özcan, , Hürriyet, 12 Ağustos 2001, Konuşan: Ayşe Arman, Nilüfer Göle ile Toplumun Merkezine Yolculuk, Ufuk Kitapları, İstanbul, Birinci Baskı, 2002, s.31

1.2.2. Modern Mahrem: Medeniyet ve Örtünme

Kitabın ilk basımı Metis Yayınları tarafından 1991 yılında yayımlandı. Bu çalışmanın ilk aşaması, 1985 yılında Paris'te ikinci aşaması ise 1987 yılında Türkiye'de yapıldı. Bir saha çalışması olarak gerçekleşen Modern Mahrem, Alain Touraine'in danışmanlığında tamamlandı. Modern Mahrem'i bütünsel olarak ele aldığımız zaman iki olgu üzerine kurgulanmıştır. İlk olarak, mahrem ifadesiyle kadınların özel alanlarına dair moral psikolojilerini ve yeni Müslüman kadın profilini değerlendirir. İkinci olarak ise, siyasallaşan İslam ve toplumsal hayatta bireyselleşen kadın arasındaki negatif korelasyonu sunar.

1.2.3. Melez Desenler

Metis Yayınları tarafından ilk basımı 2000 yılında gerçekleşen eser, yazı tarzıyla karma bir deneme niteliği taşımaktadır. Türkiye'nin 80'lerde yeni bir siyasal sürece girmesi sonucu ortaya çıkan tabloyu siyasal İslam'a göre değerlendirmektedir. Orta-alt sınıfların kent hayatına nüfuz etmesiyle Müslümanların, modern ve laiklik ile karma desenler oluşumunu anlatmaktadır. Bu süreçte İslamcılarının kimlik arayışını, yeni kamusal alanlarını, kaygılarını, karmalaşmalarını ve tehdit unsur olarak görülmelerini melez desenlerin bir parçası olarak detaylı bir şekilde ele alır. Kitabın son bölümünde İslamcılarının modern siyasal dili kullanarak kamusal mekanda yer alma ve muktedir olma mücadelesini anlatır.

1.2.4. İslam'ın Yeni Kamusal Yüzleri

Metis Yayınları tarafından ilk basımı 2000 yılında gerçekleşen bu eser, bir atölye çalışması olarak Göle'nin en müstesna çalışmalarından birisi olarak yer almaktadır. Türkiye'de İslami hayatın kamusal alanda görünürlük kazanması sonucu peşinde siyasal eylemlerde ve kitle görüntüsünde bir değişiklik meydana geldi. Bu değişimi somut bir şekilde ortaya koymayı amaçlayan çalışma, nitelik olarak Türkiye'de sosyal bilimler alanında ayırt edici bir özellik taşımaktadır. Bir öğretmenle öğrencilerinin ortak gayreti ile sosyal bilimler alanında yayımlanan ilk eserdir.

1.2.5. Toplumun Merkezine Yolculuk

Zafer Özcan'ın hazırladığı bu eser, bir derleme niteliği taşımaktadır. Farklı gazete, dergi ve kitaplarda yer alan farklı yazarların Nilüfer Göle ile gerçekleştirdiği söyleşilerin bir araya getirilmesi ile oluşan bu eserde, Zafer Özcan'ın da iki söyleşisi mevcuttur. Önsözü Nilüfer Göle'nin yazdığı ve beş ayrı başlıkta toplanan bu çalışma, 2000 öncesi Türk toplumunun güncel sorunlarını Göle'nin eserlerinde ve söylemlerinde bulunan temel veriler eşliğinde yalın bir dille anlatmaktadır. Anlamsal bir bütünlük oluşturulmak üzere kurgulanan bu eserde; sosyal hayata, mahremiyete ve kamusal alana dair sorunların dile getirilmesinin ardından güncel siyasete dair çözümler ve tespitler yer almaktadır.

1.2.6. İç içe Girişler: İslam ve Avrupa

“Interpenetrations, L’Islam et l’Europe” ismiyle 2005 yılında Fransızca yayımlanan bu eser, 2008 yılında Ali Berktaş'ın çevirisiyle Metis Yayınları tarafından Türkçe basımı gerçekleşiyor. Bu çalışmada, genel olarak İslam kimliğinin Avrupa ile nasıl bir temas halinde olduğunu anlatmaktadır. İslamcı aktörler Batı modernitesine uyum sağlarken her iki tarafta gerçekleşen dönüşümü saflık ve sahicilik duygularının yitirilmesi üzerine değerlendirmektedir. Fikir ve düşüncelerini aktardığı bu süreçte özellikle kullandığı unsurlar şunlardır: Çağdaşlık, öteki, kamusal alan, terörist eylemler, İslamcılık, benzeşme, kadın. Batı'nın gölgesinde modernleşen Türkiye'yi de Avrupa'nın İslami kimlik sorunlarına eklemeyerek karşılıklı etkileşimi geniş bir çerçevede ele alır. Kitabın son bölümlerinde her iki tarafın kaygılarından kurtulması koşulu uzlaşma ve diyalog zemininin oluşabileceğini iddia etmektedir.

1.2.7. Gündelik Yaşamda Avrupalı Müslümanlar: Avrupa Kamusal Alanındaki İslam İhtilafları Üzerine Bir Araştırma

Bu eser, bir saha çalışması ürünüdür. 21 ayrı kentte yürütülen saha çalışması Göle'nin doktora öğrencileri eşliğinde yürütülmüştür. Toulouse'den Cordoba'ya, Saraybosna'dan Cenevre'ye, Paris'ten İstanbul'a farklı farklı kentlerin sakini olan insanlar çalışmanın birer parçasıydı. Göle'nin bu çalışmada amacı Avrupa kamu alanında ortaya çıkmış bazı çeşitli tartışmalara verilen tepkileri soruşturmadır. Saha çalışması üzerine araştırılan olgular şunlardır:

kılanan namaz, Danimarka’da yayımlanmış karikatürler, kadınların başörtüsü ve çarşafı, helal gıda ürünleri, Yahudilik vb.

1.2.8. Seküler ve Dinsel: Aşınan Sınırlar

Göle’nin Metis Yayınları’ndan 2012 yılında çıkardığı bu çalışma, yedi makalenin bir araya gelmesi sonucu ile ortaya çıkar. Seküler-dinsel ayrımı üzerine yaklaşım tarzlarını tasvir eden bir çalışma olarak kaleme alındı. Batı’da seküler modernizmin ve iktidar alanlarının sorgulanması sonucu yaşanan güç kaybının yansımaları bu çalışmada karşımıza çıkmaktadır. Batı’da sekülerliğin yeniden biçimlenmesini sağlayan ve kamusal alanın yeniden kurgulanmasını gerektiren temel olgulardan birinin başörtüsü tartışması olduğunu iddia etmektedir. Bu süreçte Müslümanların gösterdiği reflekslerin Batı’nın bir imtihanı olduğunu dile getirdi.

1.2.9. Mahremin Göçü

Ayşe Çavdar’ın kaleme aldığı ve birinci baskısını 2011 yılında hayykitap yayınlarında ilk baskısı yayımlanan bu çalışma, bir söyleşi niteliği taşımaktadır. Eserin sahip olduğu nitelik gereği yalın bir dille yazılan eser, Göle’nin hayata karşı tavrını nedensel bir şekilde ortaya koymaktadır. Entelektüel biyografisinin anlatıldığı bu eserde, darbelerle, AK Parti’yle, 68 gençliğiyle, mahremiyetiyle, feminizimle, kadınla, öteki Avrupa’yla ve Müslümanlarla ilgili tespitleri de bulunmaktadır.

1.3. Türk Sosyolojisinde Nilüfer Göle’ye Giden Yol

Göle’nin kitap, makale ve bildirilerinin okuması yapıldığı zaman birçok başlık altında onun fikirlerini açıklama durumunda kalınır. Bir disiplin olarak Batı’da ortaya çıkan sosyoloji, doğal bir sürecin ürünüdür. Türkiye’de ise doğallaştırılmak istenen bir sürece aittir. Doğal süreçlerin en önemli özelliği sorunlara çözüm üretilirken taklit edilecek bir unsura gerek duyulmamasıdır. Bu da üretilen çözümün mevcut döneme ait bir nitelik taşımamasını beraberinde getirir. Doğallaştırılmak istenen süreçlerde ise varmak istenen bir hedef olduğu için o hedefin sorunları üzerinden çözümlere ulaşılmak istenir. Bu durum iki sorunla karşımıza çıkmaktadır: Kavram kargaşası ve taklitçi yapı. Göle, bu iki sorunla

uğraşmak adına önemli çıkarımlar yapmıştır ve Türk sosyolojisinde yerli sosyoloji tartışmalarına önemli katkılar sunmuştur.

Göle, Fransa'da yaşadığı dönem içinde Batıcılığa düşmemiştir; darbelerle tanıştığı üniversite yıllarında ise devletçi bir yapıya bürünmemiştir. Yıllar içerisinde Doğu-Batı sentezlemesini doğru bir şekilde gerçekleştirerek kendi kalıplarını kırarak mevcut sorunlara güncel çözümlere üretmeye çalıştığı görülmektedir.

“Siyaset bilimi eğitilmiş Mardin, socius-merkezli bir sosyoloji yapar. Bu çizgiyi günümüzde izleyen Nilüfer Göle'dir.”⁹Alaine Touraine'nin dokunuşuyla şekil alan Nilüfer Göle'nin sosyolojisinde bireyin içinde bulunduğu “habitus”la ilgili tüm faktörleri kavramsallaştırmaktadır. Onun ortaya koyduğu her kavram, mevcut toplumun başından geçirdiği dinamik süreçleri daha iyi açıklayabilmek içindir. Kavramsallaştırma üzerine Türk sosyologları İttihat ve Terakki döneminden bu yana ele alacak olursak önemli oranda bir öykünme görülmektedir. Batı sosyolojisini yıllarca takip etmiş ve aynı sorunlara yönelik kısır döngüden çıkamamış sosyologlar mevcuttur. Türkiye'deki değişimleri daha iyi anlayabilmek ve gelinen noktayı daha iyi kavrayabilmek için Cumhuriyet tarihini ilk yıllarından itibaren ele alarak yeni bir okuma yapılması elzemdir. Bu değişimi aynı bağlam ve sorunsallar üzerinde durarak ve aynı şemaları ortaya koyarak izah edemeyiz.

İslami hareketler de dahil olmak üzere, ele aldığı pek çok konuyu klasik şemalar ve Doğu-Batı, geleneksel-modern, ilerici-gerici gibi ikili karşıtlıklar temelinde değil, etkileşim, karşılaşma, karışma, melezleşme gibi heterojenliği içeren kavramlarla okumaya çalışır. Göle, bu yaklaşımıyla, Batı sosyolojisinde de ciddi anlamda sorgulanan modernliğe yeni bir yaklaşım getirir.¹⁰

İslami hareketler, dünya genelinde 1970'li yıllarda kendi ekolünü oluşturma ve kendi kitlesini yaratma çabasını göreceğiz; 1990'lı yıllarda ise oluşan bu kitle ile radikalleşen bir yapıya büründüğünü göreceğiz. Türk toplumu da dünya genelinde oluşan bu durumdan etkilenmiştir ve aynı dönemlerde İslami hareketlerin ortaya çıktığı ve kendi kitlelerini yarattığı görülmüştür. Kemalist, düşünceye sahip olanların aksine Göle, dinin toplumu oluşturan yapı taşlarından

⁹Nilgün Çelebi, Editörler: Ertan Eğribel-Ufuk Özcan, Türkiye'de Sosyoloji Sosyoloji Yıllığı-20, Türk Sosyologları ve Eserleri Genel Eğilimler ve Kurumsallaşma, Kitabevi, İstanbul, 2010, s.59

¹⁰M. Çağatay Özdemir, Türkiye'de Sosyoloji [İsimler-Eserler] II, Phoenix Yayınevi, Ankara, BRC Basım, 2008, s.901.

biri olduğunu savunmaktadır. O, İslami hareketlerin modern hayata bir canlılık getirdiğini iddia etmektedir. Bu düşünce temelde İslami hareketlerin modernleşme karşıtı olmadığını göstermektedir. Hatta İslamcılık ekolünün modern hayatın en önemli parçası olduğunu rahatlıkla dile getirebiliriz.

Dinin modern toplum yaşamıyla uyumlu olduğu fikri, uzun modernleşme pratiklerinin tekelini her zaman rakipsiz bir şekilde elinde tutmuş olan devlet seçkinlerinin dışında kalan kesimlerin, modernleşmeye maruz kalan, mağdur-mazlum konumundan çıkıp aktör konumuna yükselme olanağının bulunduğu fikrine kapılmaları için uygun bir çerçeve sunuyordu.¹¹

Özetle Türk sosyolojisi içerisinde konumu ve yeri açısından değerlendirildiğinde, Göle'nin Batılılaşmamış bir dili ve dünyadan kopuk olmayan bir sosyolojik metodu ön plana çıkmaktadır. Göle, kendine has kavramsallaştırmalarla yeni bir anlayış ortaya koymaktadır; ortaya çıkardığı bu kavramsallaştırmaların belki de Göle'ye en önemli katkısı, Jöntürkler ile görülen Batılılaşma kaygısının aksine çoğulcu modernitenin iyi anlaşılması gerektiğini savunmaktadır. "Bu yeni yüzün Türk sosyolojisini dışa açarak, ihtiyacı olan kendine güveni sağlamada ileride daha da önemli katkılar sağlayacağı varsayılabilir."¹²

¹¹ Ufuk Özcan, Editörler:Ertan Eğribel-Ufuk Özcan, Sosyoloji Yıllığı-20, Türk Sosyologları ve Eserleri Genel Eğilimler ve Kurumsallaşma, Kitabevi, İstanbul, 2010, s.191) Der:M. Çağatay Özdemir, Türkiye'de Sosyoloji [İsimler-Eserler] II,Phoenix Yayınevi, Ankara, BKC Basım, 2008, s.901.

¹²Özdemir, a.g.e. s..901.

İKİNCİ BÖLÜM

NİLÜFER GÖLE'DE MODERNLİK, BATI DIŞI MODERNLİK ve TEMEL KAVRAMLAR

2.1. Modernlik ve Modernite

Modernlik 17. yüzyılda Avrupa'da başlayan ve sonraları neredeyse bütün dünyayı etkisi altına alan toplumsal yaşam ve örgütlenme biçimlerine işaret eder.¹³Modernleşme, genelde on dokuzuncu yüzyıl sonu ile İkinci Dünya Savaşı'nın başlangıcına kadar olan dönemde, bilhassa sanat ve edebiyatta meydana gelen büyük değişimleri tanımlamakta kullanılan bir terim sayılmaktadır.¹⁴

Ortaçağ Avrupa'sında Rönesans ve Reform hareketleriyle başlayan ve Aydınlanma felsefesi ile de köklerini toplumun derinliklerine salan modernleşme, birey bağlamında bütün düşünce ve sosyal yapıyı yeniden düzenlemeyi amaçlar.

Modernliğin kaynaklarına ve oluşum sürecine ilişkin tartışmalar, başlangıç noktası olarak yaygın bir biçimde Rönesans dönemini ve coğrafyasını işaretlemektedir. Rönesans Batı'da uzun süren bir çağdan, karanlığın ve yoksulluğun hüküm sürdüğü, hastalık olarak algılanan bir çağdan, Ortaçağdan çıkışa ilişkin bir umudun, bir canlanmanın yaşandığı yeni bir dönemdir. Rönesans'ı modernliğin başlangıcına yerleştiren açıklamaları destekleyen bir başka gelişme ise bu dönemde gelişen kentsel canlanma, endüstriyel gelişme, siyasi ve düşünsel üretimler, düzen ve siyaset arayışları, iktisadi hayata ilişkin yeni

¹³AnthonyGiddens; Modernliğin Sonuçları, (çev) Ersin Kuşdil, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, İkinci Baskı, 1998, s.15

¹⁴Gordon Marshall; Sosyoloji Sözlüğü, (çev) Osman Akınhay- Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, İkinci Baskı, 2003, s.508

kurumlaşma yöntem ve biçimlerinin sonradan modernliğin muhtevasında yer almış olmasıdır.¹⁵

Modern kelimesinin etimolojik kökenine indiğimiz zaman beşinci yüzyıla kadar gitmiş oluruz. Modern kelimesinin Latince “modernus” biçimiyle ilk defa 5. yüzyılda Hıristiyan olan bir dönemi, Romalı ve Pagan geçmişten ayırmak için kullanıldı. İçerikleri sürekli değişmiş de olsa “modern” kelimesi hep kendini eskiden yeniye bir geçişin sonucu olarak algılanmıştır.¹⁶

Modernleşme ile ilgili bu algı “hareketlilik” kavramı ile ifade edilir. Taylor’a göre modern toplumlarda hareketlilik çok önemlidir. Ona göre hareketlilikle eski bağlar kopar, aynı zamanda kentsel yerleşim, modern metropollerin nüfus yoğunluğundaki büyük artışla değişime uğrar. Yapısı gereği eskilerin daha yoğun, yüz yüze ilişkilerinin yerine, çok daha gayri şahsi ve rastlantısal ilişkiler içerir.¹⁷ Modernleşme böylece özü gereği eskinin yerine koyulacak yeniye üretme amacını üstlenir. Ya da “modernlik ebedi olanla yeni olan arasındaki çekişme”¹⁸’yi ifade eder.

Başka bir değerlendirmede ise modernliğin yeni sembol ve imajlarının kaçınılmaz olarak geleneksel toplumun değer yargıları ve inançları ile çatışmakta olduğu sonucuna rastlarız.¹⁹

Talcott Parsons, modernleşmeyi “yapısal farklılaşma” olarak ele aldığı sürecin başlangıcına gönderme yaparak açıklar. Ona göre modernleşme pek çok farklı süreçle başlatılabilen bir süreçtir. Ama esas olan onu teknoloji ve değerlerdeki değişimlerle başlatmaktır. Bu sürecin doğal bir sonucu olarak kurumlar çoğalır, geleneksel toplumların basit yapıları modern toplumların

¹⁵ İsmail Coşkun, “Modernliğin Kaynakları: Rönesans Üzerine Bir Değerlendirme”, (iç) İstanbul Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Dergisi, 3. Dizi, Sayı:6, İstanbul, 2003, s.45-6

¹⁶F. Jameson- J. F. Lyotard- J. Habermas; Postmodernizm, Kıyı Yayınları, İstanbul, 2. baskı,1994, s.31

¹⁷ Charles Taylor; Modernliğin Sıkıntıları, (çev) Uğur Canbilen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, Birinci Baskı, 1995, s.53

¹⁸ Levent Yılmaz, “Şarkın sonbaharı: Geçmiş Ölürken”, (iç) Modernleşme ve Batılılık, cilt:3, İletişim Yayınları, İstanbul, İkinci Baskı, 2002, s.241

¹⁹ Peter L. Berger- Brigitte Berger- Hansfried Kellner; Modernleşme ve Bilinç, (çev) Cevdet Cerit, Pınar yayınları, İstanbul, Birinci Baskı, 1985, s.115

karmaşık yapılarına dönüşür.²⁰Parsons'un modernlik anlayışında da “geleneksel olandan kopuş” un izlerini görürüz.

Eskiden yeniye geçiş, modernliğin felsefesinin en önemli önermesiydi. Ancak bu ilke gelenek ile yeninin, bugün ile geçmişin çatışmasına dönüştüğü yerde modernleşmenin en büyük çelişkisi olarak ortaya çıkmıştı. Gelenek ile yeni olanın çatışması ya da bugünün geçmişi tarihin sayfalarına hapsedilmesi, yirminci yüzyılın en büyük sorunuydu. Bu bağlamda bireyselliğin ön plana çıkartılması ve bilimin giderek bilinçaltı durumlara hizmet eder hale gelmesi modern felsefenin açmazlarından biriydi. Albert Schweitzer'e göre modern insan “bir karanlık çağında bir karanlık yolculuğa çıkmış”²¹ durumdaydı.

2.2. Batı Dışı Modernlik

Modernlik, buhar makinesinin bulunması ile sanayi üretiminin sivil geleneğinin geliştirdiği demokrasinin, bilimsel ve felsefi gelişmelerinin ürünüydü. Bu noktadan sonra Doğu ile Batı arasındaki nitelik farkı bir nicelik farkına, Batı'nın maddi üstünlüğüne dönüşmüştür.²² Bu noktadan sonra modernleşmeyi ve değişmeyi Batı dışı toplumlarda bir varoluş mücadelesi olarak görmeye başlarız: Batı karşısında tutunabilme ve onun yakaladığı gelişme yöntemini kazanabilmenin mücadelesi.²³

Modernliğin en büyük çelişkisi olan bu durum Batı dışı toplumlara yansıdığı anda bir bilgilenme ve yaşama savaşına dönüştü. Batı gibi olmak, Batı gibi düşünmek bu toplumlar için en önemli sorun haline geldi.

Batı dışı toplumlarda modernlik deneyimleri iki yönlü gerçekleştirilmeye çalışıldı. Bunlardan ilki pratik modernlik olan yaşam şartlarına dönük modernleşme, diğeri ise bilgi üretimine dönük modernleşmedir.²⁴

²⁰ Marshall, a.g.e. s.509

²¹ Sorokin, a.g.e. s.159

²² Mümtaz'erTürköne; Türk Modernleşmesi, Lotus Yayınları, Ankara, Birinci Baskı, 2003, s.22

²³ Bu konuyla ilgili olarak bkz. Edward Said; Oryantalizm-Sömürgeciliğin Keşif Kolu,(Çev:Selahaddin Ayaz),Pınar Yayınları, İstanbul, 1981, s.11-23

²⁴ Nilüfer Göle; “Batı Dışı Modernlik Kavramı Üzerine”, (iç) Modernleşme ve Batılılık, cilt:3, İletişim Yayınları, İstanbul, İkinci Baskı, 2002, s.56

Batı dıŐı toplumların modernleŐmesi baŐka bir bađlamda dűŐnűldűđűnde ise, gűrűlűr ki modernlik bu toplumlarda ‘‘Batı’nın belirli kurumsal birikimlerinin ve içeriklerinin taŐındıđı, iletildiđi bir sűre olarak ortaya çıkmıŐtır.’’²⁵

Batı dıŐı toplumlarda bu Őekilde beliren modernlik, modern felsefenin gelenekten kopuŐ imajı dikkate alınırsa devrimci ve ilerlemeci bir karakter taŐıyordu. Devrimciydi űnkű geçmiŐin kurgularını ve pratiklerini altűst ediyordu. İlerlemeciydi, űnkű Batı ıkıŐlı olduđu için hep ‘‘iyiye dođru bir toplum’’ sűylemine sahipti.

Bu nokta dikkate alındığında Batı dıŐı toplumlar, Batı modernliğinin dıŐında, kenarında, gerisinde kaldıkları için, modernleŐme tarihleri boyunca ‘‘kendi tarih ve kűltűr gűzergahlarının yolunda evrilerek değil, o yolu arkalarında bırakarak ilerleyebileceklerine inanmıŐlardı.’’²⁶ Yani içinde bulunan varlık durumu itibarıyla geçmiŐin reddedilmesi gerektiğine dayanan bu algı, Batı dıŐındaki modernleŐme çalıŐmalarını sűrekli bir bunalım ile karŐı karŐıya getirmiŐtir.

Batı dıŐı toplumlardaki modernleŐmenin temel tezleri, bireysel űzgűrlűk ile toplum bilinci arasındaki iliŐki, eylem ve eylem űzerinde sosyal yapının tesiri ve yerel kűltűr ile uygarlıđın ortak elemanları űzerine yođunlaŐmıŐtır. Bahsi geçen bu tezler, kimi zaman modernleŐmenin bireyi űnceleyip toplumu geri plana itmesi anlayıŐından, kimi zamansa onun kűltűrel farklılıkları kabul etme olarak algılanmıŐ ve çođu zamansa sosyal yapı farklılıkları űzerine fazla kafa yorulmuŐ olmamasından kaynaklanmıŐtı. Bűylece modernleŐme, Batı dıŐı toplumlarda çeliŐkilerle baŐlamıŐ ve bunalımlarla devam etmiŐtir.

Batı dıŐı toplumlardaki modernleŐme çalıŐmaları en yođun Őekilde Tűrk toplumunda yaŐanmıŐtır. Tűrkler, ikinci Viyana yenilgisinden sonra sűrekli Batı karŐısında eski űstűnlűđűne kavuŐmayı arzulamıŐlar ve Batı gibi medeniyetlerini tekrar diriltmeye çalıŐmıŐlardır. Bu nedenle Tűrk toplumunun son yűzyılları batılılaŐma ve modernleŐmenin tarihi olmuŐtur. Bu dűnem boyunca űzerinde durulan en űnemli konu, ‘‘modernleŐmeye nereden baŐlanacađı ve bunalımlarla karŐılaŐmadan deđiŐmelerin nereye kadar gűtűrűleceđi’’ sorusuydu.

²⁵ Berger, a.g.e. s.132

²⁶ Gűle, a.g.e. s.61

“Modern Türkiye'nin Doğuşu” eserini yazan ve Türk modernleşmesine yabancı olamayan Bernard Lewis'e göre Osmanlı ordusu İkinci Viyana'da yenilmişti. Ancak yenilgi toplumda büyük bir sarsıntı ortaya çıkarmıştı. Osmanlı ordusu, politikacıları ve aydınları arasında iki soruya yanıt aranmaya başlanmıştı: bir zamanlar zaferden zafere koşan Osmanlı orduları Avrupa karşısında neden hezimete uğramıştı? Bu yenilgiden sonra Osmanlı Devleti geçmişteki hakimiyetini nasıl yeniden kurabilecekti?²⁷

2.3. Göle'ye Göre Modernleşme, Modernite ve Modernlik Kavramları

Bir kuşun uçabilmesi için öncelikli olarak iki kanadını da sağlıklı bir şekilde kullanabilmesi gerekmektedir. İki kanadından biri sağlıklı bir şekilde işlevini yerine getirmezse o kuş uçamaz ve hiçbir zaman kendini gökyüzünün tam ortasında bulamaz. Ortaçağ da tam olarak böyledir. Nefsin arzularının tatmin edildiği ama değerler ve o değerler ile ortaya konulması gereken iradeye bağlı davranışların anlam bütünlüğü içermediği bir dönemdir. Hal böyle olunca istikbalin göklerde arayamayan halk, hiçbir zaman uçamadı ve kendini gökyüzünde bulamadı. Bu durumu ortadan kaldırabilmek için bir Aydınlanma Çağı gerekliydi.

Aydınlanma çağı fikirleri ve sanayi medeniyetinin uzantısında şekillenen Batı modernizmi, rasyonalist ve pozitif değerlerin yanı sıra bireye dayalı liberal değerleri de oluşturarak, dinsel ve geleneksel inançların yoğurduğu cemaat ilişkilerini dönüştürmüş, daha heterojen, farklılaşmış, çoğulcu bir toplumsal yapıya ulaşmıştır.²⁸

Pierre Bourdieu'nun geliştirdiği, Alain Touraine'nin kullandığı ve Nilüfer Göle'nin içselleştirdiği bir değer olarak kabul ettiği habitus üzerinden yaşanan bu duruma bakarsak farklılaşan ve heterojen bir yapıya kavuşan Batı, kendi dinamiklerini harekete geçirmeyi sağlamıştır ve habitus, onlar için bir esaret yuvası olmaktan çıkmıştır. Batı'da görülen bu toplumsal değişimin temel sebebi Ortaçağ'da Batılı devletlerin halklarına dayattığı yaşam biçimleridir. Temel hak ve özgürlükleri yıllarca kısıtlanmış, vicdanları kilisenin eline bırakılmış, dini duyguları aforoz edilmiş ve ekonomik hakları derebeylerce ipotek altına alınmış bir Batı insanı vardı. Avrupa seçkinlerinin kendi insanlarına reva gördüğü bu süreç

²⁷ Bernard Lewis; İslam'ın Krizi, (çev) Abdullah Yılmaz, Litaretür Yayınları, İstanbul, İkinci Baskı, 2003, s.55

²⁸ Nilüfer Göle, Modern Mahrem, Metis Yayıncılık, İstanbul, On İkinci Basım, 2014, s.171

ancak Batı insanının zaman içerisinde ortaya koyacağı tavır ile aşılabilirdi. Hak ve özgürlük arayışı ile meydana gelen Fransız ihtilali ile tek tip insan oluşturma zihniyetini ortadan kaldırmıştır. Batı kendi modernizmini ortaya çıkarırken görüldüğü üzere temel olarak iki faktör üzerine bunu kurgulamaktadır:

1. Temel hak ve özgürlükler iddiası
2. “Aynılık”tan kaçınma

Batı'nın kendi modernizmini yaratması bir suyun yatağında akması gibi tamamen doğal bir süreçtir. Bu süreç Batı'da yer alan renklerin, dillerin, etnik unsurların, aidiyet duygusu beslenen figürlerin temsilinin gerçekleşmesine imkan sağlamıştır. Farklılıkların kendilerini ifadesi ve ortak akıl arayışı, cemaat ilişkilerini dönüştürmüştür. Batı'da bireyselleşmenin ön planda olduğu ekolleri ortaya çıkarmıştır.

Gelgelelim Türk modernleşmesinde aynı durum görülmekte midir? Türk modernleşmesi, temelde bir hak ve özgürlük arayışı mı veyahut aynılıktan kaçınma durumu mudur? Bu soruya Göle verdiği yanıt şöyledir:

“Modernleşme” olarak tanımladığımız, yöneticilerin devlet yoluyla topluma Batı kültürel gelişme modelini benimsetme süreci, yerini “modern” olanın yapısal ve yerel olarak ortaya çıkmasına bırakır.”²⁹

“Türk modernleşmesi, farklılaşma ve çoğulculuk üzerinde yükselen sivil toplumun girişimci ve yaratıcı gücü üzerinde yükselmemiştir. Tersine, yerel örüntülerin ve geleneksel değerlerin dışlandığı bir medeniyet projesidir.”³⁰

Göle'nin özellikle bu son iki cümlesine dikkat kesildiğimizde Türkiye'de modernleşme anlamında bir tezat olduğu açıkça göze çarpacaktır. Eğer Türk modernleşmesi yerel örüntülerin ve geleneksel değerlerin dışlanmadığı bir modernleşme türü olsaydı; Cumhuriyet denilince bir anda akla Ahmet Yesevi'den, Kaşgarlı Mahmut'tan, Mimar Sinan'dan veyahut Fuzuli'den örnekler gelmesi daha muhtemeldi.

²⁹ Nilüfer Göle, Mühendisler ve İdeoloji: Öncü Devrimcilerden Yenilikçi Seçkinlere, Metis Yayınları, İstanbul, Beşinci Basım, 2012, s.28.

³⁰ Nilüfer Göle, Modern Mahrem, Metis Yayıncılık, İstanbul, On İkinci Basım, 2014, s.171

Göle'ye göre modernliğin bir tanımı toplumun sürekli olarak yeni alanlarını eşitlik yörüngesine sokmasıdır.³¹Cumhuriyet dönemi reformlarının tam anlamıyla benimsetilebilmesi için Kemalizm'in toplumun tüm hücrelerine nüfuz etmesi gerekiyordu. Toplumun ana unsurlarından biri olan kadına seslenebilmesi ve onun etkinliğinin artırılması gerekiyordu. Bu da kamusal alanda kadına yer açılarak gerçekleştirilebilirdi. Kadınları modernleşme ve Kemalist reformların paydaşı olarak gören Mustafa Kemal, son yüzyıl içerisinde dünyanın gittiği noktanın en iyi okumasını yapan siyasi aktörlerden bir tanesidir.

“Modernliğin son dönemi, cinsiyet eşitliği tarafından ve beden ile cinselliği özgürleştiren rejimlerce şekillendirilmektedir.”³²Bu durum Göle'ye göre ortaya cinsler arası, yaşlar arası ve hiyerarşiler arası semantik bir fark çıkarmaktadır. Çünkü bu konuda Kemalist reformlar ile Batıcı bir anlayış gelişirken, İslamcılar da kendi savunularını yaparak habitusa bir katkı sağlamak uğraşındaydılar. “Siyasallaşan İslam ile birlikte kadın gövdesi örtünerek, modernizmin karanlıkta kalmış yüzünü gün ışığına çıkarmaktadır.”³³ İki anlayış da kadına cinsler arası ve yaşlar arası bir bayrak taşıyıcılığı görevi vermektedir.

İnsanlık tarihi, insanlığın ilk günlerinden bu yana ortaya çıkan anlayış ve disiplinlerin biriktiği bir havuzdur. Her çağ, kendi anlayışını getirir ve o anlayışların kendi savunucularını ortaya çıkarır. Son yüzyılda Kemalizm ve İslamcılar, bu havuzda kendilerine yer edinmişler. Lakin çoğu zaman iki anlayışın modernleşme konusunda farklı noktada buldukları dile getirilmiştir. “İslam, modernliğin karşısındaki bir şey değil, modern toplum ile baş etmenin bir aracı, yaşam pusulası olmaktadır.”³⁴şeklinde dile getirmeler olduğu gibi“...İslamcı hareket modernliğin Batı'yla özdeşleştirilmesine kafa tutarak yeni bir toplumsal dinamik yaratmaktadır”³⁵biçiminde daha sert ayrışma noktalarının yazıldığı ifadeler de mevcuttur. O halde İslamcı kesim, modernleşme sürecinin ana parçalarından bir tanesidir. Nilüfer Göle'nin bu değerlendirmesinin somut halini

³¹ Nilüfer Göle, Modern Mahrem, Metis Yayıncılık, İstanbul, On İkinci Basım,2014, s.106

³² Nilüfer Göle,Seküler ve Dinsel: Aşınan Sınırlar, Metis Yayıncılık, İstanbul, İkinci Basım, 2014, s.39

³³ Nilüfer Göle, Modern Mahrem, Metis Yayıncılık, İstanbul, On İkinci Basım, 2014, s.177

³⁴ Göle, a.g.e 180

³⁵ Nilüfer Göle, Mühendisler ve İdeoloji: Öncü Devrimcilerden Yenilikçi Seçkinlere, Metis Yayınları, İstanbul, Beşinci Basım, 2012, s.28

Türkiye'deki siyasi aktörlerin ve kullandıkları siyasi argümanların son 20 yılına bakıldığında açık bir şekilde görmek mümkündür. Çağdaş İslamcılar, her ne kadar inanç ve dinin emrettiklerini yerine getirme gayreti içerisinde olsalar da aynı zamanda İslam'a zıt olduğunu düşündükleri mevcut sistemi "İslamla ama İslamsız" olarak yaşamaktadırlar. Modern yaşamda hem helal hem haramla yaşayan, O'nsuz ama O'nun yolunda yaşayan ve İslam çerçevesinde olsun ama İslama'ya uymayan da işimize geliyorsa o da olsun diyen bir bakış açısına sahip İslamcı profiline evrilmiştir. Şu an mevcut sistemde bireylerin hayatta kalabilme adına kredi kartı kullanımı, bilinçli ya da bilinçsiz faize dayalı programların içinde kendini bulması bu sürecin sonucudur. "İslami defileler ve televizyonlardaki İslami talk-showlar da, radikal İslamcılar tarafından tüketim mantığının "İslami otantikliğe" nüfuz edişi olarak kabul edilmektedir."³⁶

Dinsel pratikleri yöneten artık İslam'ın kurumları değil, Müslümanların hem kişisel hem de kolektif özne inşası içinde dinsel anlam arayışıdır. Bedenlere sinen, cinsiyet yüklenen, bedenin öğrenilmesi içine, mekan düzenlemesi içine giren bu pratikler aracılığıyla, belli bir yaşama tarzı şekillenmektedir.³⁷

"Çağdaş İslamcılık, bir başkaldırı olarak görüldüğü gibi kimilerince Göle'nin deyimiyle bir boyun eğme olarak da görülmektedir."³⁸

Modern bir Müslüman olmak "arada" var olmak demektir; çünkü özgürleşmiş dindar kadınların kıyafeti sayesinde hem yakınlığı hem de başkaldığı açığa çıkarır ve böylece dişiliğe ve öznelliğe ilişkin mevcut estetik tanımları altüst etmeye çalışır."³⁹ Modernleşen Müslümanlar, bu altüst ediş ile söylemsel bir anlam kazanır. Laik bir zemin üzerine inşa edilen Kemalist reformlara "ben buradayım" diyebilmektedir. İslami kesim için kadının ön plana çıkması zaman zaman eleştiriye sebep olsa da İslami görünürlüğü açığa vuran en önemli olgulardan bir tanesi özgürleşmiş modern dindar kadınlardır. Gelinen bu noktada Göle, başka savunu yapmaktadır: "Batılı olmayan bir bağlamda modernleşme projesi çok farklıdır, çünkü tam da bu alanlarda siyasal bir "Batılılaşma" iradesi ortaya çıkar."⁴⁰

³⁶Nilüfer Göle, Melez Desenler, Metis Yayınları, İstanbul, Dördüncü Basım, 2011, s.71

³⁷Nilüfer Göle, İç İçe Girişler: İslam ve Avrupa, Metis Yayınları, İstanbul, Dördüncü Basım, 2011, s.142

³⁸Nilüfer Göle, Melez Desenler, Metis Yayınları, İstanbul, Dördüncü Basım, 2011, s.71

³⁹Nilüfer Göle, Mühendisler ve İdeoloji: Öncü Devrimcilerden Yenilikçi Seçkinlere, Metis Yayınları, İstanbul, Beşinci Basım, 2012, s.41

⁴⁰Nilüfer Göle, Melez Desenler, Metis Yayınları, İstanbul, Dördüncü Basım, 2011, s.115.

Göle'nin düşüncelerinin anlaşılmasına çalışıldığı bu bölümde görülür ki modernleşme homojen, bir bütün ve salt bir olgu değildir. Paydaşları çok olan, etki alanı geniş olan ve evrensel bir kavram haline gelen modernleşme tek bir coğrafya ile açıklanamaz. Açıklansa bile ondan sonraki süreçte yeni bir metodun kullanılması kaçınılmazdır. Bu durumu izaha en güzel örnek İslamcılar'ı Göle'nin değerlendirmesidir. İslamcılar'ın modernliğe olan katkısı modernleşmenin evrenselleştirmesine olan emarelerindedir. Nilüfer Göle, modernleşmenin bu denli evrenselleşmesi sonucunda “çoğulcu modernlik” ve “batı-dışı modernlik kavramına değer yüklemektedir.

Çoğulcu modernlik, alternatif modernlikler, yerel modernlik ya da benim kavramsallaştırmaya çalıştığım gibi Batı-dışı modernlik kavramı, değişen modernlik deneyimi ve tanımı üzerine, farklı coğrafya ve kültürlerin konumundan bakarak yeniden düşünme uğraşısının bir parçasıdır.⁴¹

2.4. Göle'ye Göre İslamcılık Kavramı

Kemalist reformların ortaya çıkmasıyla geri dönülmez bir Batılılaşma sürecine girilmiştir. Cumhuriyetin kuruluş sürecinde ortaya çıkan bu durumun belki de sosyolojik en iyi tespiti “yeni kimlik dayatıcılığı”dır. Laik bir zeminde İslami referansların göz ardı edilip yeni aktörler ve kamusal alanların oluşturulması aslılandır. Onuncu Yıl Marşı'nda da geçtiği üzere on yılda on beş milyon genç yaratılmak istenmesi temel hedeftir. Mustafa Kemal, gerçekleştirdiği devrimlerin eğitimden sanata, toplumsal hayattan özel hayata şekil veren bir rol oynaması için tüm gayretini sarf etti. Bu uğurda gerçekleştirilen tüm devrimler için laiklik, bir sigorta niteliği taşımaktadır. Hatta bu uğurda kimi zaman laiklikten ödün vermeme adına demokrasinin göz ardı edildiği dönemler de olmuştur.

Gerçekleşmiş her devrim, kendi coğrafyasının madunlarının ideolojilerini ortaya çıkarır. O madunlardan biri İslamcılar, o ideolojilerden bir tanesi İslamcılıktır. Başarı ile sonuçlanan Kemalist reformlar, özellikle 1970'lerde İslami hareketlerin toplumsal hayatta neşvünema bulmasına sebep olmuştur.

1970'te Milli Nizam Partisi'nin kurulmasından bu yana, Türk İslamcılığı belli bir temsil gücüne, hatta zaman zaman çatışmalar yaşanıp kesintilere uğrasa da, bir siyasal meşruiyet ve temsilcilik arayışına sahiptir.⁴²

Bu bağlamda İslamcılık kavramını değerlendirildiği zaman Nilüfer Göle'nin ifadesi göze çarpmaktadır:

⁴¹Göle, a.g.e. 161.

⁴² Nilüfer Göle, İç İçe Girişler: İslam ve Avrupa, Metis Yayınları, İstanbul, Dördüncü Basım, 2011, s.120.

İslamcılığın çağdaş bir sosyal hareket olduğunu savunuyorum bu yazıda; İslamcılığın benliğinin ve modernliğin kültürel çerçevelenmesini eleştirel bir şekilde değiştirmeye çalıştığımı öne sürüyorum.⁴³

Modernleşen laik Türkiye, İslami hassasiyeti olan şahıslarda refleksif bir tutumla öze dönüş çabası doğurmuştur. “İslamcılık müslüman kimliğini alevlendirmekte ve onu modern dünyada yeniden inşa etmektedir.”⁴⁴ İslami hareketler, Batı modernliği karşısında teslim olmamaya çalışmaktadır; fakat kendine bu modern dairede ifade alanı oluşturabilecek bir kamusal alan arayışındadır. “İslamcı hareketler için de, köktenci bir biçimde modernleşme ve ilerlemenin karşısında olduklarını söylemek zordur.”⁴⁵ Bu noktada farkındalığımız yeni kimlik dayatıcılığı üzerine olmalıdır. İslamcılık da tıpkı Kemalizm gibi modern dairede kendi kamusal alanını oluşturup toplumsal dönüşümünü yaşatmak istemektedir. İslamcılıkta yaşanan bu dönüşüm siyasal süreçler içinde gerçekleşmesinden dolayı kimi zaman popülist söylemlerde bulunulmadan da geri durulmamıştır. “İslamcılık gücünü dinin siyasallaşmasından, toplumsal ve siyasal düzenle olan kendi çatışmacı ilişkisinden devşirmektedir.”⁴⁶ “Dolayısıyla onun telkin ettiği İslam’a dönüş, dinsel geleneklerden sapmayı andırır daha çok; dolayısıyla Kuran metninin tefsiri konusundaki dinsel otorite de demokratik bir aşınma sürecinden geçer.”⁴⁷

2.5. Göle’ye Göre Kemalizm Kavramı ve Kemalistler

19. Yüzyıl sonu itibariyle geri kalmışlıktan kurtulma adına yürütülen bir tartışma zemini bulunmaktadır: “Batının tekniğini alalım ama kültürünü almayalım”. Bu kuşkusuz Ziya Gökalp’in başlattığı “Türkleşmek, İslamlaşmak ve Muasırlaşmak” söyleminin politik ve sosyal izdüşümünde kaynağını bulur. Bu ikilemin dayandığı sorunsal ise “ülke, mevcut düzen içerisinde en iyi nasıl yönetilir?”. Osmanlı Devleti’nin son çeyreğinden itibaren “Türkiye nasıl kurtarılabilir?” sorusundan hareketle temel tartışmaların bu ikilem üzerinden gittiğini söylemek yanıltıcı olmasa gerek. Dönemin muhafazakarları Batı’nın tekniğini alıp İslami değer ve geleneklerin korunması gerektiğini savunmaktadır. Aksi halde İslami kaynakların yetersiz kaldığının ve İslam medeniyetinin yenilgiyi

⁴³ Nilüfer Göle, Melez Desenler, Metis Yayınları, İstanbul, Dördüncü Basım, 2011, s.22.

⁴⁴ Göle a.g.e. 69.

⁴⁵ Göle a.g.e. 57.

⁴⁶ Göle a.g.e. 21.

⁴⁷ Nilüfer Göle, İç İç Girişler: İslam ve Avrupa, Metis Yayınları, İstanbul, Dördüncü Basım, 2011, s.89.

tatmış nesillerinin ortaya çıkacağını dillendiriyorlardı. Batıcılar ve devamında gelen Kemalist reformcular ise ilerlemenin ancak bir bütün halinde gerçekleştirilebileceğini iddia etmektedirler. Onlar için ilerleme, bir ruh ve beden gibidir; teknik ve kültürün ayrıştırılması, çağdaş dünyada Türk toplumunun bir kez daha yenilgisi anlamına gelecekti. “Kemalist modernleşmenin hayata geçirilmesi, bu tartışmada Batıcıların muhafazakarlar karşı zaferini göstermektedir”⁴⁸

Dünya’yı Batıcı gözle okuma çabası içine giren Kemalizm, kendisine uygun pusulayı Ziya Gökalp’te buldu. “Türkleşmek, İslamlaşmak ve Muasırlaşmak” Cumhuriyetin kurucu kadrolarının ilham aldığı mottoydü. Kemalizm, cumhuriyet değerlerine uygun ve laik bir zeminde yaşanması gereken İslami hayat istiyordu. İstenilen kadar Türk, İstenilen kadar Müslüman ve İstenilen kadar Hanifi.

Nitekim Kemalizm’i hazırlayan Türkçü akım(Ziya Gökalp’in ilhamı) Batılılaşma’nın ‘asrılık’ ile ‘islamcılık’ arasında gidip gelen aşırılıklarına Türk ‘ulusal kimliği ve terbiyesi’ ile sınır koymaya çalışmıştır.⁴⁹

Bu durum, Türk toplumunun sistematik olarak yönetilmeye başlandığının en temel göstergesidir. Nilüfer Göle, Türk toplumunun her hücrelerinde bunu hissettiğini dile getirmektedir. Yüzyıllar boyunca “gaza ve cihat anlayışı” ile yönetilen Türk toplumu, artık muasır medeniyetler seviyesine ulaşmak için yönetilmektedir. Yönetici seçkinlerin politik tasarrufu bu yönde farklı geliştiği için doğal olarak cumhuriyet değerleri ile kurulan yeni devletin düşman algısı da değişmektedir. Nilüfer Göle’ye göre Kemalizm’in dört fobisi vardır: “Şeriatçılık, Kürtçülük, liberalizm ve komünizm.”⁵⁰

Göle, Kemalist medeniyet projesinin, devletin yapısını değiştirmekten ziyade Türk insanının gündelik alışkanlıklarını değiştirmekle eşdeğerdi. Zira haklıydı. Cumhuriyet devrimleri ile oluşturulan yeni habitus’a baktığımız zaman yapısal olarak kamusal alanda artık yeni bir alan açılmıştır. “Yeni bir kamusal alan, yeni özgürlükler ve yeni bir toplum” için en önemli gösterge kadınlardır.

Kemalizm’in kadın konusuna yaklaşımı medeniyet ve milliyetçilik ikilemine ışık tutacak niteliktedir. Çünkü kadın, hem medeniyet projesinde, hem milliyetçilik ideolojisinde Kemalist hareketin harcı olmuştur. Bir anlamda Kemalist reformların bayrağını kadınlar taşımaktadır diyebiliriz.⁵¹

⁴⁸ Nilüfer Göle, Melez Desenler, Metis Yayınları, İstanbul, Dördüncü Basım, 2011, s.66.

⁴⁹ Nilüfer Göle, Modern Mahrem, Metis Yayıncılık, İstanbul, On İkinci Basım, 2014, s.79-

80.

⁵⁰ Nilüfer Göle, Melez Desenler, Metis Yayınları, İstanbul, Dördüncü Basım, 2011, s.52.

⁵¹ Nilüfer Göle, Modern Mahrem, Metis Yayıncılık, İstanbul, On İkinci Basım, 2014, s.90.

Kadın konusu, aynı zamanda Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne kalan bakiyelerden biridir. Kadının kamusal alandaki konumu, iş hayatı, politik yönü, entelektüel alandaki yeri, modernleşme içerisinde üstleneceği rol gibi birçok tartışma konusunun Osmanlı modernleşmesinden bugüne getirilen temel meseleler olduğu görülmektedir.

Kadın erkek giysilerinden (peçe, şapka, vs.) kadın erkek mekanlarının (haremlik, selamlık, vs.) belirlenmesine kadar, cinsiyetler arası ilişkilerin düzenlenmesi medeniyetin en temel dairesini, başlangıç dairesini çizmektedir. Bu yüzden kadının konumu, Batılılaşma, Kemalist medeniyet projesinin mihenk taşıdır. Tanzimat'tan itibaren süregelen tartışmalardan izlediğimiz gibi, Müslüman bir toplumda kadının özel kapalı aile mekânından dış mekanlara çıkışı, mahrem alanın daralması, kadının görünürlük kazanması, erkeklerin arasına karışması gelenekçi İslam ile yenilikçi Batıcılar arasındaki en temel anlaşmazlık konusu olmuştur.⁵²

Kemalist ideolojinin tepeden inmece bir anlayış ve doğal bir sürecin ürünü olmadan ortaya koyduğu bu yenilikler, derinlikli çözümler getirilmeden gerçekleştirildiği görülmektedir.

Bu anlamıyla da, Türk modernleşmesinin, modern değerlerin önemli özelliklerinden birisi olan herkesi eşit derecede bağlayan başat bir kültürel alan ve değerler sistemi üretememiş olması, sistemin bahsi geçen meşrutiyet sorunuyla derinden ilişkilidir.⁵³

Kökleri tarihin derinliklerine kadar inen Türk toplumu sağlam bir kültüre sahip olduğu gibi, sosyal değişmeye de her zaman yatkın olmuştur. Türklerin göçebe kültürden yerleşik kültüre geçmeleri, daha sonraki dönemde ise İslam'ı seçerek onun medeniyet dairesine⁵⁴ girmeleri bunun en iyi örneğidir. İnsanlık tarihi boyunca medeniyetler daima birbirlerinden bir şeyler öğrenmek mecburiyetindedir. Güngör'e göre Türk modernleşmesi tarihinde özellikle Cumhuriyetin ilk döneminde Batı medeniyetinden bir şeyler öğrenilmesi gerektiği inancı yaygınlaşmıştır.⁵⁵

Türkiye'nin Batılılaşma modelini belirleyen Kemalizm, aydın kesimin ve ordunun –İslamcılık, Kürt kimliği, solcu ideoloji ya da liberalizm yoluyla ifade edilmiş olsun- sivil toplumun özerkleşmesine karşı duydukları ortak tepkiyle şekillenmiştir.⁵⁶

⁵² Nilüfer Göle, *Modern Mahrem*, Metis Yayıncılık, İstanbul, On İkinci Basım, 2014, s.92

⁵³ Alim Arlı, *Oryantalizm Oksidentalizm ve Şerif Mardin*, Küre Yayınları, İstanbul, Birinci Basım, 2004, s.123.

⁵⁴ Ziya Gökalp'in ilk olarak vurgu yaptığı bu konuya, bütün sosyologlarımız tarafından atıfta bulunulmuştur.

⁵⁵ Güngör, a.g.e.,s.82

⁵⁶ Nilüfer Göle, *Melez Desenler*, Metis Yayınları, İstanbul, Dördüncü Basım, 2011, s.64.

Kemalizm kavramının ve o kavramın oluşturduğu çevre üzere zihinlerdeki algısının ana hatlarını çizen Nilüfer Göle, 2017 yılında Ahmet İnsel ile yaptığı söyleşide Kemalizm’i yeniden tanımlamaktadır: “Kemalizm, Müslüman laikliğin en gelişmiş, bir anlamda evrenselleşmiş biçimini, uygulamasını ifade ediyor zaten.”⁵⁷

2.6. Göle’ye Göre Feminizm Kavramı

Geleneksel toplum yapısından modern topluma geçiş için Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşu önemli bir safhadır. Türk toplumu ataerkil bir yapıya sahip iken reformcu bir yaklaşım ile eşitlikçi bir yapıya büründürölmek istendi. Kamusal alanın bölüşümü için gerçekleştirilen düzenlemeler, bireysel statülerde ve toplumsal nizamda mahremiyet, gizlilik ve özel alanlarının yeniden kodlanmasına sebep oldu.

Modern toplum hayatında kamusal alan paylaşımına göz attığımız zaman, en dikkat çekici faktör kadındır. Kadınların toplum içerisindeki konumu edilgen bir halden etken bir hale geçirilmek istendi. Kadınlar, artık kamusal alanın kullanımında erkekler kadar söz sahibi olabilecektir. Bu durum Türkiye’de feminist yaklaşımların hayata geçirilmesine dair bir işaret fişegi oldu. Kadın hakları savunucuları, feminizme dair oluşturölmek istenen paradigmayı tarihsel süreç içerisinde belirli tanımlamalar ile toplumsal yapının bir parçası haline getirmek için uğraş verdi. Feminizm tanımına katkı yapan ve o tanımın kamuoyunda oluşturduğu algının toplumsal hayatta dönüşüme katkısı olan isimlerden birisi de Nilüfer Göle’dir.

Kadınların özgöl kimliklerini tanımlayarak, kadın-erkek iktidar ilişkilerini açığa vurarak inşa ettikleri, feminist bilincin, kadının toplumsal aktör olarak ortaya çıkmasına yol açtığına vurgu yapan Göle, Feminist hareketle iktidar ilişkilerindeki cins boyutunun görünürlük kazanmasına, kadın bilincinin oluşmasına dayanak hazırlandığına vurgu yapmaktadır.

Feminist hareket, aynı zamanda imparatorluk bakiyesi olan bu coğrafyada yerleşik düzeni bozacak seküler bir anlayıştır. Kadının kamusal alanda statü ve rollerinin değiştirilerek mahremiyet ve gizlilik algılarında bir ters yüz olma

⁵⁷ Ahmet İnsel, Nilüfer Göle ile Bir Söyleşi:”Laiklik bir Kimlik Değil Beraber yaşamının düzenlenmesidir”, Birikim Aylık Sosyalist Kültür Dergisi, Sayı 333-334, s.19-31

gerçekleştirildi. Nilüfer Göle, kadınların yeni kimlik yapılarını feminizme borçlu olduklarını dile getirmektedir. Göle'nin okumalarında birçok yerde feminizm temellendirilmek istenirken “Kişisel olan siyasidir” vurgusu gözlerden kaçmamaktadır. “Feminist kimlik politikaları böylece siyasi yaşamda cinsiyet eşitliği değerlerinin ve cinsel özgürlük normlarının bizatihi üretimine katılmışlardır.”⁵⁸“Feminizm, “insan” kategorisinin evrensel ve özgürleştirici iddialarını sorgular ve bunun yerine kadının farklılığını öne sürer.”⁵⁹

Feminizmin en doğal hali ile siyasal dışavurumu bu coğrafyada da neşv-ü nema etti. Bu siyasi dışavurumu Kemalist reformlarda gören Nilüfer Göle, temel olarak bu durumun iki amacının olduğunu dile getirmektedir.

- 1) Türk kimliğinin kolektif belleğe yeniden keşfettirmek
- 2) Türkler'in Batı medeniyetine uyumluluğunu göstermek

Gökalp'in “Türkler'in en esaslı şiarı feminizmdir” iddiası, gerek Mustafa Kemal'in Türk dilinin ve tarihinin tüm Asya dillerinin ve ülkelerinin kökeninde olduğunu iddia eden “Güneş-Dil Teorisi” ve “Türk Tarih Tezi”, Türk “altın çağının” bugünkü Batı medeniyetiyle çelişmediğini, dahası ikisinin arasında bir fark olmadığını göstermeye yöneliktir. Türk milliyetçiliği, yükselen bürokrasinin Osmanlı'dan farklılaşma, ancak Batı'yla özdeşleşme idealine zemin aramaktadır.⁶⁰

Nilüfer Göle, kadınların toplumsal yaşamda sorunlarının çözümü üzerine ortaya çıkan tabloda mevcut sistemin kadın hakları arayışını “Kemalist feminizm” olarak belirtmiştir. “Kemalist feminizm de benzer bir şekilde kadın kimliğini “kadın insandır” ilkesiyle tanımlayacak, çalışma yaşamıyla kadınların kamusal yaşama katılmasını savunacaktır.”⁶¹ Kemalist feminizm, kamusal alanın paydaşlarını genişleterek Türk modernleşmesi sözcülerine bir yenisini eklemek istiyordu.

Türk modernleşmesinin toplumsal kabulünün gerçekleşmesi ve meşruiyeti, sancılı bir süreci peşinden getirdi. Habitusun derinden sarsılması sonucu yeni benlik tanımlamaları oluştu. Statü ve rollerin değişimi, sınır çizgilerini geçişli bir hale getirdi. Muhafazakar kısıtlamadan kurtulamayan kadınlar, bir süre sonra

⁵⁸ Nilüfer Göle, *Gündelik Yaşamda Avrupalı Müslümanlar: Avrupa Kamusal Alanındaki İslam İhtilafları Üzerine Bir Araştırma*, Metis Yayınları, İstanbul, İlk Basım, 2015, s.172.

⁵⁹ Nilüfer Göle, *Melez Desenler*, Metis Yayınları, İstanbul, Dördüncü Basım, 2011, s.30.

⁶⁰ Nilüfer Göle, *Modern Mahrem*, Metis Yayıncılık, İstanbul, On İkinci Basım, 2014, s.89-90.

⁶¹ Göle a.g.e. 108-109.

kendini feminist hareketlerin bir unsuru olarak buldu. İslami feminizm dinsel-seküler ayrılığını sarsmaktadır, çünkü Müslüman kadınlar hem sofu hem de kamusaldirar ve böylelikle din ile toplumsal cinsiyetin silinmesi arasındaki sınırları belirsizleştirmektedirler.”⁶²Nilüfer Göle, feminist ve İslamcı yaklaşımların birtakım ortak noktaları olduğunu dile getirmektedir. Zira haklıdır. Bu iki yaklaşım temelde “farklılık” üzerine savunu yapar. Farklılıkları üzerinden hak ve özgürlükler mücadelesi vererek edilgen bir hale geçmeyi reddederler. “Başörtülü kadınlar, kendilerini seküler feminizmle olduğu kadar İslami otoriteyle de bir gerilim içinde bulurlar.”⁶³

⁶² Nilüfer Göle, Seküler ve Dinsel: Aşınan Sınırlar, Metis Yayıncılık, İstanbul, İkinci Basım, 2014, s.22

⁶³ Nilüfer Göle, Gündelik Yaşamda Avrupalı Müslümanlar: Avrupa Kamusal Alanındaki İslam İhtilafları Üzerine Bir Araştırma, Metis Yayınları, İstanbul, İlk Basım, 2015, s.151.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BATI'NIN GÖLGESİNDE MODERNLEŞEN TÜRKİYE

3.1. Türk Modernleşmesinde Basamaklar

Türk toplumu iki yüzyıldan beri böyle bir modernleşme süreciyle karşı karşıyadır. Modernleşme ve Batılılaşma zorunluluğu, Osmanlı devletinin duraklama döneminden beri Türk toplumunda bir problem olarak varlığını sürdürmüştür. “Modern Türkiye'nin Doğuşu” eserini yazan ve Türk modernleşmesine yabancı olamayan Bernard Lewis'e göre Osmanlı ordusu İkinci Viyana'da yenilmişti. Ancak yenilgi toplumda büyük bir sarsıntı ortaya çıkarmıştı. Osmanlı ordusu, politikacıları ve aydınları arasında iki soruya yanıt aranmaya başlanmıştı: bir zamanlar zaferden zafere koşan Osmanlı orduları Avrupa karşısında neden hezimete uğramıştı? Bu yenilgiden sonra Osmanlı Devleti geçmişteki hakimiyetini nasıl yeniden kurabilecekti?⁶⁴

Çoğu yazarlara göre son yüzyıl tarihimiz boyunca “dünyada bizim kadar köklü bir kültür sarsıntısı geçirmiş ve tam bir kargaşalık içerisinde kalmış başka hiçbir millet”⁶⁵ gösterilemezdi.

⁶⁴ Bernard Lewis; İslam'ın Krizi, (çev) Abdullah Yılmaz, Litaretür Yayınları, İstanbul, İkinci Baskı, 2003, s.55

⁶⁵ Erol Güngör; Sosyal Meseleler ve Aydınlar, Ötüken Yayınları, İstanbul, Üçüncü Baskı, 1998, s.84

Osmanlı Devleti'nin İkinci Viyana Kuşatması sonrası yaşadığı yenilgiler ve Batı'nın üstünlüğü ile karşılaşması önemli bir olguydu. Çünkü İslam dünyası on altıncı ve on yedinci yüzyıla kadar mevcut müessese, bilgi ve teknoloji birikimiyle öyle istikrarlı bir düzen meydana getirmişti ki; burada insanların değişmek ve yeni düşünceler üretmek gibi kaygıları yoktu ve bunları teşvik edecek unsurlara da ihtiyaç yoktu. İşte Osmanlı şahsında Müslümanlar, Batıdaki ilerlemeyi ancak ilerlemenin kendileri için felaketler doğurmaya başlamasından sonra anlamaya başlamışlardır.⁶⁶

Türk modernleşme tarihi, algılamaların ve kurguların sürekli değiştiği, sosyal ilişkilerin insanları sürekli şaşırttığı ve bunalımların farklı sebeplere bağlı olarak açıklandığı dönemlerden oluşmuştur. Bu dönemlerin ilki Osmanlı'nın son yüzyılı ile başlamıştır. Osmanlı tarihinde modernleşme ilk dönem Batı'nın bilgi ve tekniğini almak şeklinde algılanmıştı. Ama bu daha sonraki dönemlerde yaşam tarzlarından kavramlara ve kurumlara kadar Batı'yı bütünüyle taklit etme şekline dönüşmüştür.

Bu değerlendirme dikkate alındığında görülür ki, kültür ve modernlik alıntısında bir basamaklaşmanın mevcut olduğu görülür. İlk ve en önemli aktarmalar silahlarda ya da teknikte olmuştur. Tenkil alanda modernleşmeye ihtiyaç duyulmuştur, çünkü "bir toplum yalnız değer sisteminin de ötesinde bizzat kendi varlığının tehdit altına girdiğini görünce düşmanın silahını almakta tereddüt göstermez."⁶⁷

Dışarıdan bir korkusu olmadığı yükselme çağında Osmanlılar, Batı'dan kültür alıntıları yaparken çekinme göstermemişler, yararlı gördükleri Avrupa teknolojilerini alıp uygulamışlardır. Bu anlamda Osmanlı bu dönemde başlangıçtan beri başarılarını, güçlerini artıran yenilikleri benimsemekte tereddüt etmemişlerdir. Ancak alınan her unsurun bir kültürün parçası olması, Osmanlıyı bir kültürleşme sürecine girmeye itmiştir. Osmanlı seçkin sınıfı, Batıdaki teknikleri alırken aynı zamanda yaşam biçimleriyle ilgili adetleri de ister istemez

⁶⁶ Güngör; 1998, a.g.e. s.91

⁶⁷ Halil inalcık; "Kültür Etkileşimi ve Küreselleşme", Doğu-Batı Dergisi, yıl:5, sayı:18, Felsefe Sanat ve Kültür Yayınları, Ankara, 2002, s.91

taklide başlamışlardır. Seçkin kesimin bu tavrına karşı gelenekçi halk kitlelerinin tepkisi de aynı dönemde ortaya çıkmıştır.⁶⁸

İlk modernleşme çabalarının teknikleri kapsamış olması tekniklerin topluma kolay uyarlanabilir nitelikte olmasından kaynaklanır. İlmin alınması ise ilk aşamada zordur, ancak teknoloji zihni melekelerle ihtiyaç duyulmaksızın alınabilmektedir. Örneğin herhangi bir aletin nasıl yapıldığını bilmesek bile onu kullanmayı kolayca öğrenebiliyoruz. Başka bir ifade ile “manevi şeylerin intikali zordur, bir şey ne kadar maddeleşirse o kadar çabuk intikal edebilir.”⁶⁹

Osmanlı modernleşmesinin en buhranlı dönemi kuşkusuz Tanzimat Dönemi olmuştur. Tanzimat döneminde Osmanlı modernleşme algısını aşarak “toplum yapısıyla ilişkisi olmayan Avrupa’daki mağazaların camekanlarından alınan medeniyet mallarının”⁷⁰ olduğu gibi ülkeye getirilmesine dönüşmüştür. Daha öncede bahsi geçtiği gibi bu dönem Batı yaşamının ülkeye sokulmaya çalışıldığı dönem olmuştur. Bu dönem aynı zamanda modernleşme felsefemizin bunalım ve çözülme çağıdır.⁷¹

Bir başka değerlendirmeye göre ise “Türkiye’nin yüzünü Batı’ya dönmesi, kendini orada tanımlamaya çalışması, Doğu-Batı arasında sıkışana Türk toplumunun kimlik bunalımını hep sıcak tutmuştur. Oraya öteye ait olamama, ötede kabul görememe Türk toplumunda başlı başına bir tedirginlik durumu, neredeyse paranoyak bir durum yarattı.”⁷²

Genel bir değerlendirme yapıp Türk modernleşme tarihinin epistemolojik bunalım yaşadığı dönemleri üç başlık altında özetlemek mümkündür:

1. Türkiye için gerekli unsurların Batı medeniyetinden alınması gerektiğinin savunanlar
2. Batı’nın bir bütün olarak almak gerektiğini ileri sürenler

⁶⁸ İnalçık, a.g.e., s.90

⁶⁹ Güngör; 1998, s.80

⁷⁰ Niyazi Berkes; Türk Düşüncesinde Batı Sorunu, Bilgi Yayınevi, Ankara, Birinci Baskı, 1975, s.197

⁷¹ Osmanlı’nın bu yüzyıldaki sorunları ile ilgili daha ayrıntılı açıklamalar için o dönem yaşamış olan Baron De Tott’un esrinden yararlanılabilir. Bkz. Baron De Tott, Türkler, (çev) M. Reşat Uzmen, Elips Yayınları, Ankara, Birinci Baskı, 2004

⁷² Adalet Ağaoğlu; “Türk Aydını ve Ben Kimim Sorusu”, (iç) Türk Aydını ve Kimlik Sorunu, (hz) Sabahattin Şen, Bağlam Yayınları, Ankara, Birinci Baskı, 1995, s.225

3. Yerli kültürün saf kalması gerektiğini savunan ve medeniyetin teknik öğelerinin alınması gerektiğinin savunanlar⁷³

Bir toplumun modernleşmesi için ayağını sağlamca basabileceği güvenilir bir kaynağa sahip olması gerektiği gibi, sosyal değişmeye yatkınlığının da olması gerekir.⁷⁴ Kökleri tarihin derinliklerine kadar inen Türk toplumu sağlam bir kültüre sahip olduğu gibi, sosyal değişmeye de her zaman yatkın olmuştur. Türklerin göçebe kültürden yerleşik kültüre geçmeleri, daha sonraki dönemde ise İslam'ı seçerek onun medeniyet dairesine⁷⁵ girmeleri bunun en iyi örneğidir. İnsanlık tarihi boyunca medeniyetler daima birbirlerinden bir şeyler öğrenmek mecburiyetindedir. Muhakkak ki; biz de oluşmuş olan Batı medeniyetinden bir şeyler öğreneceğiz.⁷⁶

Batı'nın Ortaçağ'dan sonra sürekli yükselen gelişme seyri, bilim ve teknikte önemli devrimler yaratmıştır. Batı'nın bu seyri, dünyanın şartlarını da sürekli olarak etkilemiştir. Dünyanın Batı'ya bağımlı olarak sürekli değişmeye başlaması sonucunda Osmanlı toplumu da diğer devletler gibi varlığını yeniden yorumlama ihtiyacı hissetmiştir.

“Değişme” kaçınılmaz bir gerçekliktir. Bu nedenle değişimin başladığı Avrupa'nın diğer toplumları da değiştirmesi kaçınılmazdı. Bu gerçeğin bir diğer ifadesi ise “medenî cemiyet, bir defa geri cemiyeti itmeye başladığı zaman, itilen cemiyet eski halini artık muhafaza edemez. Bu gerçeğe göre cemiyet, ya medeniyete intibak edecek, yahut da parçalanacaktır.”⁷⁷

Bu ilkeye göre, gelişme seyri içerisinde artık geriye dönmeyecek bir nokta vardır ki; bu noktaya eriştikten sonra sadece medeni olarak kalmak mümkün değildir. Toplum artık hiçbir kuvvetin durduramayacağı bir değişme girdabına takılmıştır.⁷⁸ Modernleşme insan dünyasını ikiye böler ve bu ikili yapıyı düzenleme görevini üstlenir. Buna göre insanların tek tek sahip oldukları

⁷³ Erol Güngör; Türk Kültürü ve Milliyetçilik, Ötüken Yayınları, İstanbul, On Üçüncü Baskı, 1999, s. 89

⁷⁴ Berger, a.g.e., s.115

⁷⁵ Ziya Gökalp'in ilk olarak vurgu yaptığı bu konuya, bütün sosyologlarımız tarafından atıfta bulunulmuştur.

⁷⁶ Güngör, a.g.e.,s.82

⁷⁷ Kenneth Boulding; 20. Asrın Manası, (çev) Erol Güngör, Ötüken Yayınları, İstanbul, Üçüncü Baskı, 1997, s.158

⁷⁸ Boulding, a.g.e. s.160

düşünceler vardır. Bunun karşısında ise bireylerden bağımsız sosyal yapılar ve kurumlar vardır. Bu bağlamda Türk modernleşme tarihi ile ilgili açıklamalardan sonra “epistemikbunalım”ın daha iyi anlaşılması için şöyle bir teorik çerçeve sunulabilir.

3.2. Göle’de Türk Modernleşmesi

Göle Türk modernleşmesini anlatmaya başlarken “yakın geçmişimize seçmeci ve sosyolojik bir yaklaşımla baktığımızda, Tanzimat’tan bu yana egemen olan ideolojik modele modernleşmeci diyebiliriz” cümlesiyle başlamaktadır. Göle’ye göre, başka bir deyişle modernleşme hareketlerini tanımlayan, yönetici seçkinlerin gelişmiş bir toplumun kültürel modelinden hareketle toplumu yönlendirmek istemeleridir. Kuşkusuz Göle’nin yaklaşımı Mardin’in çevre-merkez etkileşimi örneğine uygundur. Mardin’e göre toplumun bir merkezi ve bu merkezin etrafında bulunan çevresi vardır. Osmanlı Devleti merkezi olarak güçlüydü. Padişahlar ve seçkinler bu merkezde önemli bir güce sahipti. Ancak Mardin’e göre toplum bu çevrenin içine kolayca girip oturmuyordu. Türk modernleşmesi baştan beri merkez-çevre ilişkisinin yanlış kurulmuş olmasından dolayı sorunlarla baş ediyordu. Bizde modernleşme, her dönem merkezin yani devletin çevreye yani topluma açılımı ya da baskısı sonucu olmuştur. Oysa batı toplumunda bu ilişki tam tersine çevreden merkeze yani halktan devlete doğru kurulmuştur. Modernleşme halkın ya da çevrenin isteklerinde merkezi kuşatan bir etkiye dönüşüncüye kadar yayılmıştır.⁷⁹Göle, tespitlerinin devamında modernleşmenin tarihsel geç kalmışlık bilincine, Batıcılık kaygısıyla cevap verdiğini eklemektedir.

Tarihselliği zayıf bir toplumda, yani yeninin -ekonomik, kültürel ya da bilimsel-işsel ve yapısal bir süreç olarak ortaya çıkamadığı bir toplumda, yönetici seçkin iradelerinin, modernleşmeci ideolojiler aracılığıyla toplumu yönlendirmede ağırlık kazandığını görüyoruz.⁸⁰

Göle’nin zayıf tarihsellik kavramına atıfta bulunmasının temel sebebi geri kalmışlığın, taklitçiliğin ve uydu bir toplumun bir resmini ortaya koymaktı. Batı modernleşmesini dikkate alarak değerlendirmede bulunursak, zayıf tarihselliğin mevcut olduğu ülkelerden biri olarak Türkiye’yi de eklememiz gerekmektedir.

⁷⁹ Şerif Mardin; Türkiye’de Toplum ve Siyaset Makaleler-1, (der) Mümtaz’erTürköne-Tuncay Önder, İletişim Yayınları, İstanbul, Altıncı Baskı, 1997, s.34-55

⁸⁰ Nilüfer Göle, Mühendisler ve İdeoloji: Öncü Devrimcilerden Yenilikçi Seçkinlere, Metis Yayınları, İstanbul, Beşinci Basım, 2012, s.20

Zayıf tarihselliğin pek çok emaresi vardır: Üretime dayalı olmayan bir tüketim, değerlerine bağlı oluşturulmayan etik kurallar ve belki de en önemlisi ideolojiler içinde kaybolan toplumun kaos yaşaması. Nilüfer Göle, zayıf tarihsellik kavramını üç sac ayağında ele almaktadır:

- i. Bugünün var olamaması
- ii. Doktrin fazlalığı
- iii. Tek aktör patolojisi

Göle'ye göre “Bugünün var olamaması” ülke dışındaki güçlere bağımlılığın ta kendisidir. Kendi gelenek ve ananelerine mesafe koymuş böylesi toplumların, başka benlikler içinde habitusunu oluşturması kaçınılmazdır. 1900'lü yıllarda hala etkin olan “Batı'nın tekniğini alalım ama ahlakını almayalım” tartışmaları bir yana dursun; Göle, Batı modernleşmesinin Türk toplumunun habitusuna sinmesiyle Batı'ya ait her değerın içselleştirildiğini dile getirmektedir. Aslında “bugünün var olamaması”, benliğin ortadan kaybolması demektir. Hal böyle olunca topluma sunulan reçetelerle huzur bulamayan toplumun benlik arayışı kaçınılmaz bir süreçtir. Modern hayatı, istenilen biçimde yaşamak için o hayata dair epistemolojik bir veri tabanı oluşturulması gerekiyordu. Bu noktada dikkat edilmesi gereken bir söylem bulunmaktadır: Habitusun(toplumu bir arada tutan tümel yapının) birbirinden farklı anlamlandırmalar ve tanımlamalar üzerine kurgulanmasıdır. Göle, bu durumu “doktrin fazlalığı” olarak değerlendirmektedir. “Toplumsal aktörlerin konumlarını ve kimliklerini “bugünün” toplumsal ilişkilerinde tanımlamamaları ve kendilerini gelecekteki komünist, sosyalist ya da geçmişteki Türk altın çağıyla özdeşleştirmeleri, toplumsal ve siyasal projelerine de yansıyor.”⁸¹ aktör patolojisi ise zayıf tarihselliğin belki de en önemli sac ayağıdır ve sömürgeci mücadelenin en önemli kazanımıdır. Tek aktör, sadece kendi mevcudiyetinin istikbal ve istiklalini düşünür. Başka bir aktörün statü ve rol arayışları, tek aktör için bir tehdittir. Söylem ve eylemler, dile getirilen tek aktör üzerine gerçekleşmelidir.

Aktör, ütopya aracılığıyla kendini tarihsellikle özdeşleştirdikçe, yani kimliğini bugünün toplumsal ilişkileri içinde değil gelecekteki ideal toplumun mutlak

⁸¹ Nilüfer Göle, Mühendisler ve İdeoloji: Öncü Devrimcilerden Yenilikçi Seçkinlere, Metis Yayınları, İstanbul, Beşinci Basım, 2012, s.23Tek

değerleri içinde tanımladıkça rakiplerini-tüm diğer aktörleri- mevcut düzenle özdeşleştirerek reddeder⁸²

Determinist bir anlayışla yaklaşırsak sivil toplumun yanlış kurgulanması sonucu ortaya çıkar ve evrensel değerlere tehdit teşkil etmektedir.

Her toplumun beyazları vardır. Bu normaldir. Sorun bu değildir. Sorun “kaliteli/kalifiye beyazları” olmayan bir toplum olmakta yatıyor. Bugünkü Amerika Amerikan beyazların, Almanya Alman beyazların, İngiltere İngiliz beyazların ürünüdür. Çok daha ilginç olanı, çağdaş demokrasi büyük ölçüde beyazların ürünüdür; tıpkı klasik Batı müziğinin beyazların ürünü olması gibi. Fakat onların beyazları farklı beyazlardır; geçmişlerine, halklarına, otantik kültürlerine küfretmez ve savaş ilan etmezler. Onların beyazlarıyla bizim beyazlarımız arasındaki önemli farklılardan biri de, bizim beyazlarımızın başarısız olmasıdır; Türkiye’nin beyazları, çağdaş dünyanın diğer beyazlarıyla mukayese edildiğinde, diz boyu başarısızdırlar: ekonomide, eğitimde, uluslar arası ilişkilerde, Türkçülükte, İslamcılık’ta, Ermenicilik’te ve Kürtçülük’te başarısızdırlar.⁸³

Öne sürdüğüm şey, bu totaliter eğilimlerin tarihselliği zayıf toplumlarda devlet ve toplum arasındaki özgül ilişkiden kaynaklandığıdır. Başka bir deyişle ifade etmek istersek, toplumsal aktörler, gelişme mitosu adına, gelişmenin bir aracı olarak gördükleri devleti ele geçirmeye yönelik siyasal projeler ve eylemler ürettikleri ölçüde, sivil ifadelerden uzaklaşırlar.⁸⁴

3.3. Türk Düşünce Düşüncesinde Kayıp Halka: Siyasal

Cumhuriyet’in kuruluşu ile birlikte resmi olarak Anadolu coğrafyasına Türkiye denilmektedir. Pekey! Türkiye ne demektir? Kavramsal bir çerçeveden bakılırsa epistemolojik bir derinliği var mıdır? “Türk-iyeye” zihnimizde önce bulanık bir algı oluşturmaktadır. Bir dil bilimci gibi parçalayarak o bütünü ele almamız gerekmektedir: İye anlam olarak ait demektir. Kelimenin anlam kurgulamasını yaptığımız zaman karşımıza “Türk’e ait” çıkmaktadır. Türklük’e ait

⁸²Göle a.g.e. 24.

⁸³Hüsamettin Arslan, Jöntürkler, Jönkürtler ve Muhafazakarlar Meçhul Okurla Söyleşiler, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2009 s.27-28

⁸⁴Nilüfer Göle, Mühendisler ve İdeoloji: Öncü Devrimcilerden Yenilikçi Seçkinlere, Metis Yayınları, İstanbul, Beşinci Basım, 2012, s.24

olanı, Orta Asya'dan at üstünde Anadolu'ya kadar gelip ait olduğu anavatanından kilometrelerce ötede görmek Türk düşüncesinde tamamlanmamış olan kayıp olan halkın bulunduğu habercisi miydi? Ziya Gökalp'e göre Türkler'in tarihleri üç ayrı aşamada medeniyet zümresine dahil oldu: "İlki kavmi devlet hayatı yaşarken Uzakdoğu, ikincisi imparatorluk devrinde Doğu ve son olarak Batı."⁸⁵

Bugün bir Alman düşüncesi, bir Fransız düşüncesi, bir İngiliz düşüncesini hatta bir Arap düşüncesini ayırt etmemize imkan veren belli özelliklerden söz edebiliyoruz. Bu düşünce dünyalarına ait olarak dünyaya mal olmuş isimlerden söz edildiğini duyuyoruz. Ama bir Türk düşüncesini ayırt etmemize imkan tanıyacak özelliklerin tecessüm etmiş olduğunu görmüyoruz."⁸⁶

Cumhuriyet'in kuruluş sürecinde bir yandan din eksenli siyasete karşı çıkmıştı; diğer yandan dini değerler gözetilerek diğer yandan evrenselci unsurlar göz önünde bulundurularak demokratik bir zemin oluşturulmak istendi. Uygulamalar taklitçi olmayacak fakat Batı takip edilecek; değerler kamusal alanın her yerini işgal etmeyecek lakin değerlerden de kopuk olmayacak. "Kimliklerimizi koruyarak modernleşebiliyoruz, modernleştikçe de kimliklerimizi, geleneklerimizi daha iyi anlıyoruz."⁸⁷ Bu düşünce tarzı Türk toplumunun her bir unsurunun birlikte hareket edebilmesi için itici güç oldu. Durkheim'den ilham alan Ziya Gökalp, Anadolu'yu bu manada etkilemiştir. O'na göre medeniyet, parçaları milletler olan bir bütündür."⁸⁸ Burada fark etmemiz gereken en önemli noktayı Göle'nin deyimleriyle dile getirelim: Gökalp, "bu devlete bir millet gerektiği" fikrindedir.

3.4. Batı'ya Karşı ve Batı'nın Yanında Olmak

Türkler, en tabii hakkı olarak istikbal ve istiklallerinin ne yönde seyretmesi gerektiğine Cumhuriyet'in kuruluşu ile karar verme durumuna geldi. Batı'nın gölgesinde geçen 100 yıllık bir sürecin ardından Türkler için kazanılan bu bağımsızlık, ulusların medeniyet mücadelesinde biz de varız" demenin bir işaretiydi. Mustafa Kemal ve arkadaşları, Türk milletinden aldığı destekle bu seyre

⁸⁵Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1976, s.50

⁸⁶Yasin Aktay, *Türk Sosyoloji Tarihine Eleştirel Bir Katkı*, İstanbul, Birinci Basım, 2010, s.43

⁸⁷Zafer Özcan, Nilüfer Göle, *Keşif Yolculuğu: Türkiye, İslam ve Avrupa*, Granada Yayınları, İstanbul, Birinci Baskı, 2013, s.66

⁸⁸Nilüfer Göle, *Mühendisler ve İdeoloji: Öncü Devrimcilerden Yenilikçi Seçkinlere*, Metis Yayınları, İstanbul, Beşinci Basım, 2012, s.82

yön vermiştir. Türkiye Cumhuriyetinin kuruluş felsefesinde temel itici güç Türk milletini dünyaya entegre etme çabasıydı. Bu bağlamda Mustafa Kemal başta olmak üzere kurucu kadrolar, Osmanlı'dan bugüne taşınan Türk modernleşmesinin sürdürülebilirliğini yeni uygulamalarla güncellemişlerdir.

1. Mustafa Kemal, Cumhuriyet'in kuruluş sürecinde ve sonrasında gerçekleştirdiği yeniliklerin ve hayata geçirdiği devrimlerin gerekçesini şu sözlerle ifade etmiştir:

“Yayınladığım programı bir siyasi parti için yetersiz ve kısa bulanlar oldu. Halk Partisi'nin programı yok dediler. Gerçekten ilkeler adı ile bilinen programımız, itiraz edenlerin gördükleri ve bildikleri türde bir kitap değildi. Ama temel ilkeleri kapsıyordu ve uygulanabilir nitelikteydi. Biz de, uygulanamayacak düşünceleri, kuramsal bazı ayrıntıları yaldızlayarak yazabilirdik. Öyle yapmadık. Millet'in her türlü yenilik ve gelişmesi yolunda iş yapmayı, söz ve kurumları daha öncelikli gördük”⁸⁹

2. Mustafa Kemal, yeni kurulan Cumhuriyet ile Türk Devleti'nin varlık sorunsalını şu sözlerle dile getirmiştir:“Eski Osmanlı İmparatorluğundan yeni bir Türkiye Devleti doğmuştur. Bunu tanımak gerekir. Bu yeni Türkiye, her bağımsız millet gibi haklarını tanıtacaktır”⁹⁰

3. Mustafa Kemal, devrimlerin kalıcı olabilmesi ve toplum yapısının sağlıklı işleyebilmesi için her şeyden önce inanç faktörünün önemine değinir:

“Türkiye'yi, böyle yanlış yollarda, dağılma ve yok olma uçurumuna sürükleyenlerin elinden kurtarmak gerekir. Bunun için bilinen bir gerçek vardır, ona uyacağız. O gerçek şudur: Türkiye'nin düşünen kafalarını, büsbütün yeni bir inançla donatmak.. Bütün millete sağlam bir yürek vermek gerek..”⁹¹

4. Mustafa Kemal, yeni kurulan Cumhuriyet ile dönemin uygarlık şartlarına yine ulaşılabileceğini ve bunun elzem olduğunu şu sözlerle dile getirmiştir: “Asla şüphem yoktur ki, Türklüğün unutulmuş büyük uygar özelliği, büyük uygarlık yeteneği, bundan sonraki gelişimi ile geleceğin yüksek uygarlık ufkunda yeni bir güneş gibi doğacaktır.”⁹²

5. Mustafa Kemal, Türk Milleti'nde bulunan özellikler gereği bu milletin tarih sahnesinde yine yerini alacağını şu ifadelerle dile getirmektedir:

Milletimiz kendisinde bulunan niteliklerini ve yeteneğini, Hükümetinin yeni adıyla, uygarlık dünyasına çok daha kolay anlatmayı başaracaktır. Türkiye Cumhuriyeti, dünyadaki yerine yaraşır olduğunu yapacağı işlerle ispatlayacaktır.⁹³

⁸⁹ Ergun Necioğlu, Nutuk Gazi Mustafa Kemal 1927, 2003:324.

⁹⁰ Ergun Necioğlu, a.g.e s.286.

⁹¹ Ergun Necioğlu, Nutuk Gazi Mustafa Kemal 1927, 2003:292.

⁹² Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Atatürk Araştırma Merkezi, C. II Ankara, 1997 s. 319

⁹³ Ergun Necioğlu, a.g.es.264.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BUGÜNÜN VAR OLAMAMASI

4.1. Türkiye Cumhuriyeti'nin İnşası

Çalışmanın bu başlığı altında Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecine Nilüfer Göle'nin farklı çalışmalarında değindiği noktalarda analiz edilmiştir. Göle'nin Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecini betimlediği yazılarında aslında başlangıç noktası Türk modernleşmesi hakkındaki yargısıdır.

Modernleşmenin yapısal ve evrensel niteliklerine ilişkin son zamanlarda ortaya çıkan vurgudan önce 19. ve 20. yüzyıl reformcuları arasında yaygın bir şekilde kullanılan Batılılaşma ve Avrupalılaşma terimleri Batı'dan fikirleri, tavırları, kurumları ödünç alma konusundaki gönüllülüğü açıkça ifade eder. neredeyse bir medeniyet dönüşümü olan Türk modernleşme tarihi böylesi bir kültürel değişimin radikal bir örneği olarak ele alınabilir.⁹⁴

Nilüfer Göle, mevcut değişimi ulus devlet olmanın ötesinde bir toplumu yeniden inşa etmek olarak görüyordu. Bu değişim, toplumsal hayattan özel hayata, dini hayattan eğitim hakkına kadar her yerde kendini gösteriyordu. Bir medeniyet projesi olan Kemalizm artık vücut bulmalıydı. Göle'ye göre Kemalist medeniyet projesi devletin yapısını değiştirmekten öte, yaşam şekline, davranış biçimlerine, gündelik alışkanlıklara nüfuz etmek istemektedir. Saltanat'ın kaldırılması (1922) ve Cumhuriyet'in kurulması (1923) bu konuda atılan ilk ciddi adımlardı. Mustafa Kemal, Türk milletini bu adımlar aracılığıyla salt yönetilen bir toplum olmaktan

⁹⁴ Nilüfer Göle, *Modern Mahrem*, Metis Yayıncılık, İstanbul, On İkinci Basım, 2014, s.26

çıkarak insanlık tarihinde birtakım sorumlulukları olan ve kendi tarihine yön veren bir millet olarak görmek istiyordu.

Bütün Müslümanları içine alan bir Devlet kurmak göreviyle yükümlüymüş gibi görülen bir Halifenin, görevini yapabilmesi için Türkiye Devleti ve onun bir avuç nüfusunun Halifenin emrine verilemeyeceğini millete anlattım. Millet buna razı olamaz! Türkiye Halkı bu kadar büyük bir sorumluluğu, bu kadar mantık dışı bir görevi yüklenemez.⁹⁵

Özellikle Doğu toplumlarında görülen bir lider tarafından dini referanslar aracılığıyla bir milletin yönetilmesi Mustafa Kemal'in görmek istemediği bir tabloydu. Toplumsal gelişimin fitrata uygun gelişmesi ve her alanda cumhuriyet değerlerine bağlı bireylerin ortaya çıkabilmesi için dinin artık inanç statüsüne çekilmesi gerekiyordu. Zira haklıydı da; insan, akıp giden bu hayatta kendini esarete bağlayan prangalardan ve varlığının önüne geçen tüm olgulardan kurtulmalıydı. Yöneten ve yönetilen arasında şeffaf bir ilişki olması gerektirir. Bu yüzden 1924 yılında halifelik kaldırıldı ve akabinde eğitim laik bir yapıya büründü.

Seçkinlerle halk arasındaki mesafeyi azaltma yolunda ilk girişim, Türkçe'yi sadeleştirmek ve yeni bir milletin dili olarak yeniden yaratmaktır. Kültürden medeniyeti anlayan Mustafa Kemal, milli kültür nosyonundaki anlam belirsizliğini ortadan kaldırır. Böylece, medeniyeti benimserken kültürel kimliğin korunmasını isteyen Gökalp'ten açıkça ayrılır.⁹⁶

“Hakimiyet kayıt şartsız milletindir” anlayışı üzere kurulan Birinci Meclis'in parti programında üç temel esas bulunmaktadır: Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik ve Halkçılık. Toplumun tamamını kuşatıcı bir dil kullanılması, somut adımlarını da gerekli kılıyordu. Birinci Meclis'te bu somut adımları rahatlıkla görebilmekteyiz. Örneğin hemen hemen her farklı meslek erbabından asgari düzeyde mebus bulunmaktadır. Bundan daha da önemlisi ise kalpaklı, sarıklı ve fesli mebusların bulunmasıdır. İkinci meclis ile bu durum değişmektedir. TBMM'de 1925'te hukuksal çerçeveye oturtulan Şapka Kanunu, Meclis'te bulunan farklı tarzdaki giyim kuşam modellerinin önüne geçti ve mebuslar artık yeni çıkarılan kanununa göre Meclis'te yerini aldı. Bir paradigmanın temellendirilmesini eleştirirken maddeye verdiği değeri parametrik haline getirmememiz gerekir. Fakat maddeye olan bakış açısının değişimi, paradigmanın ne üzerine temellendirilmeye çalışıldığı hakkında bize doğru bir veri ortaya koyacaktır. Göle, bu değişimin eleştirisini şöyle dile getirmektedir: “Parti

⁹⁵Ergun Necioğlu, a.g.e 320.

⁹⁶ Nilüfer Göle, Mühendisler ve İdeoloji: Öncü Devrimcilerden Yenilikçi Seçkinlere, Metis Yayınları, İstanbul, Beşinci Basım, 2012, s.86

başlangıçta kendini çekingen bir şekilde “halkın sentezi” olarak tanımlarken, en sonunda bütün halkı parti üyesi gibi değerlendirmeye başlar.”⁹⁷İlerleyen yıllarda bu paradigma ilerlemeci ve birikimci bir hale gelir. 1937’de Laiklik, Milliyetçilik ve Halkçılık ilkelerinin de anayasaya eklenmesi, modern devletin inşasının tamamlanması, kurucu değerlerin temellenerek oturması ve medeniyet projesinin son basamağının çıkılması manasını taşıyordu. Laiklik ilkesiyle sadece din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılmasından ziyade toplumun ve yaşamın her alanında din ve vicdan özgürlüğünün sağlanması, dinin bir ticaret ve sömürü olarak kullanılmasının önüne geçilmek istenmiştir. Türkiye "Cum"huriyeti'nin temellerinin atıldığı "cum" "cem" yani cem olmak cemaat olmak, birlikteliği yeni temellerde sağlamak amacının sadece din olgusu üzerinden değil, dinin ve tüm milli değerlerin temelinde sağlanması amacıyla laiklik ilkesinin önemini bu anlamda görmekteyiz.

Milliyetçilik ilkesiyle birlikte ulus devlet olma anlayışı pekiştirilmiş, yıkılan imparatorluklardan sonra kurulan modern ulus devletlerin çizdiği yolda bir adım atılmıştır. Milliyetçilik olgusunu ırkçılıktan ayıran Mustafa Kemal Atatürk, milliyetçiliğe üst kimlik olarak mana yüklemiş, Misak-ı Milli sınırları içerisinde yaşayan herkesin "Türk" olduğunu ifade etmiştir. Bu bağlamdan hareket edildiğinde milliyetçilik ilkesinin birlik, bütünlük ve beraberliğin pekiştirilmesi açısından önemini büyük olduğu aşıkardır. Yeni kurulan bir devlet açısından asgari müştereklerde buluşmanın bir ayağı olan milliyetçilik "millilik" ve "millet olmak" olarak da tanımlanabilir.

Hakimiyetin kayıtsız şartsız milletindir sözünün anayasaya yansıyan yüzü ise halkçılıktır. Halkçılık ilkesiyle ulus devlet sınırları içerisinde yasayan herkesin eşitliğini gözetmek, kimseyi ayırtetmeksizin tüm halkı ve her bireyi eşit kabul etmek amaçlanmıştır. Kurucu kadro, bu anlayış üzerine politikalarına yön vermiştir. Dönemin koşulları incelenecek olursa halkçılık ve milliyetçiliğin ise birbirini tamamlayan önemli iki unsur olduğu görülmektedir.

Cumhuriyet dönemi Türk modernleşmesinin kurucu unsurları olarak iki temel maddeden söz etmek mümkündür:

1. Bireyselleşme

⁹⁷Göle, a.g.e 91.

2. Kadın Hak ve Özgürlükleri

Doğu toplumlarının karakteristik özelliğini taşıyan Türkler, cemaatçi ilişkilerin ve bir tebaaya ait olmanın gerekliliklerini yerine getirmekteydi. Bireyselleşmenin ön planda olmadığı ve kadınların kamusal alan kullanımına dair kısıtlamanın olduğu bir toplum mevcuttu. “Hep cemaatçi ilişkiler içinde yaşamış insanlara, bu ilişkilerin ve kültürün dışında yeni bir kimlik kazandırmak kolay değildi. Cumhuriyet’li yıllar boyunca yukarıdan aşağıya gerçekleştirilen modernleşme reformlarıyla bu geleneksel kültürün üstesinden gelinmeye çalışıldı.”⁹⁸

Nilüfer Göle, muasır medeniyet seviyesinin üstüne çıkmak adına ortaya konulan modernleşme idealini Türk toplumu için bir zemin arayışı olarak görmektedir. :

“Bu muhayyel (imaginare) Türk kültürü bir yandan Osmanlıcılığa karşı unutulmuş Türk kimliğini kolektif belleğe yeniden keşfettirmek, diğer yandan Türkler’in Batı medeniyetine uyumluluğunu göstermek için kullanılmıştır.”⁹⁹

4.1.1. 1950-80: Genel Bir Bakış

1950’li yıllarda yukardan değişim ve devletçiliğin sorgulanması ve buna paralel olarak pazar ekonomisine ve toplumun serbestçe gelişimine fırsat tanınmasıyla birlikte bir dönemece gelinir. Başka bir ifadeyle, devletçi müdahale tarzı yerini kapitalist gelişme tarzına bırakır.¹⁰⁰ Demokrat Parti, gelinen süreçte liberal ekonomik programlar uygulama kararı alır. Mevcut iktidarın bu uygulamaları başarısızlıkla sonuçlanır. Nilüfer Göle’ye göre bu politikadan tek çıkar sağlayanlar başlıca büyük toprak sahipleri, tüccarlar ve bankacılar olur.¹⁰¹ Siyasal süreçlerin esasında kamusal alanda bir yer edinme ve inanılan değerleri etkin kılabilme adına güç kullanımı olduğunu fark ettiğimiz zaman, Kemalist devrimler sonucu ortaya çıkan elit tabakanın ve orta sınıfın bu politikadan çıkar sağlayamadığı için 27 Mayıs 1960’ta gerçekleşen darbenin en

⁹⁸ChristosTeazis, İkincilerin Cumhuriyeti Adalet ve Kalkınma Partisi, Mızrak Yayınları, İstanbul, İkinci Baskı, 2011, s.134-135

⁹⁹ Nilüfer Göle, Modern Mahrem, Metis Yayıncılık, İstanbul, On İkinci Basım, 2014, s.89

¹⁰⁰ Nilüfer Göle, Mühendisler ve İdeoloji: Öncü Devrimcilerden Yenilikçi Seçkinlere, Metis Yayınları, İstanbul, Beşinci Basım, 2012, s.107

¹⁰¹Göle, a.g.e 108.

önemli destekçileri olduğunu fark edeceğiz. Bunu doğrular nitelikte olan bir açıklama askerlerin yaptığı darbe sonrası ilk bildiride geçmektedir:

Devleti, yasaları, adaleti, ahlakı, kamu çıkarlarını ve kamu hizmetini yürütmesi gereken Devlet, aylardır ve hatta yıllardır, sınıf çıkarlarını ve kişisel ihtiras ve iktidarı temsil eden maddi bir güç haline gelmiştir. Bu nedenle siyasi iktidar, ordusuyla, adalet mekanizmasıyla üniversiteleriyle, basınıyla, kamuoyuyla ve Atatürk'ün yarattığı inkılap ve kurumlarla her türlü bağlantıyı kaybetmiştir.¹⁰²

“1971 Martı’nda bu siyasal ve ekonomik huzursuzluk ortamında yeni bir darbe yapılır. Yeni askeri iktidar toplumsal düzeni ıslah etme ve ekonomik gelişmeyi yeniden başlatma amacındadır. Bir kez daha iktidar sivillere devredilir.”¹⁰³Akabinde bu tarihten sonra 1980 darbesine kadar koalisyon hükümetleri birbirini izleyecektir.

Cumhuriyet devrimlerinin geçen zaman içinde toplumsal yapının sınır hücrelerine işlemesi ile Kemalizm, Türk milletinin evrildiği sürece göre kendine tarihin akışı içerisinde en tabii hali ile şekil verme gereksinimi duymaktadır. Göle, Kemalizmin bu süreçte dört fobisinin ortaya çıktığını dile getirmektedir:

1. Şeriatçılık
2. Kürtçülük
3. Liberalizm
4. Komünizmin

“Nitekim askeri darbeleri (özellikle 1960 ve 1971 darbelerini), sivil toplumun gelişmesini kendi alanını istila ve ilkelerine tehdit olarak gören otoriter Kemalizmin hegemonya arayışı olarak yorumlayabiliriz.”¹⁰⁴

4.1.2. Kemalist Bir Sorun: Milli Nizam Partisi

“Siyasal sistemden “toplumsal aktörler”in dışlanmasına işaret etmek amacıyla “periferi” olarak adlandırdığımız dini teminat ortadan kalktığında “toplum”a dönüşür; siyasal sistem açılır ve sivil eylem kapasitesi gelişir.¹⁰⁵Göle’nin ortaya koyduğu bu çerçeveden baktığımız zaman

¹⁰²F. Ahmad, The Turkish Experiment in Democracy içinde aktarıyor, s. 162.

¹⁰³ Nilüfer Göle, Mühendisler ve İdeoloji: Öncü Devrimcilerden Yenilikçi Seçkinlere, Metis Yayınları, İstanbul, Beşinci Basım, 2012, s.111

¹⁰⁴ Nilüfer Göle, Melez Desenler, Metis Yayınları, İstanbul, Dördüncü Basım, 2011, s.52

¹⁰⁵ Nilüfer Göle, Mühendisler ve İdeoloji: Öncü Devrimcilerden Yenilikçi Seçkinlere, Metis Yayınları, İstanbul, Beşinci Basım, 2012, s.102

Cumhuriyet'in kuruluş sürecinde ortaya konan hedefin, dini değerlerin dayatıcılığından kurtarılarak bireylerin özbenliklerini ortaya koymaları olduğu görülmektedir. Bu durum İslam'a karşı bir tavır olarak algılanmaması gerekmektedir.

Burada maksût olan meclis-i alinizi teşkil eden zevat yalnız Türk değildir, yalnız Çerkez değildir, yalnız Kürt değildir, yalnız Laz değildir. Fakat hepsinden oluşan İslam unsurlarıdır. Hayatını şeref ve şanını kurtarmak için azmettiğimiz emeller, yalnız bir unsur-u İslama münhasır değildir. İslam unsurlarından mürekkep bir kitleye aittir.¹⁰⁶

Anadolu coğrafyasında yaşayan Türk milleti için İslam'ın birleştirici etkisi ve İslamcılar'ın uzlaşıcı tavrı reform hareketlerinin gelişmesinde bir basamak niteliği taşımaktadır. Bu durum hem Türk siyasetine hem de İslamcı harekete bir katkı sağladı. 70'li yıllara kadar kenara itilen İslamcılar, süreç içinde sergiledikleri birleştirici tavır sayesinde siyasal temsiliyet hakkının doğmasına ve bunun meşruiyet bulmasına sebep oldu.

“1970'te Milli Nizam Partisi'nin kurulmasından bu yana, Türk İslamcılığı belli bir temsil gücüne, hatta zaman zaman çatışmalar yaşanıp kesintilere uğrasa da, bir siyasal meşruiyet ve temsilcilik arayışına sahiptir.”¹⁰⁷ Bu kimlik arayışında ilk İslamcı partiyi kuran Necmettin Erbakan, Milli Görüş fikri ile yıllarca kilit rol oynadı. Türk milletinin sosyolojisinde İslami bilincin bir karşılığı olması, Türk siyasetinde Milli Görüş'ün etkin olmasını beraberinde getirdi. 1920'li yıllar sonrası Kemalist reformlar sonucu ortaya çıkan hak ve özgürlükler açısından kamusal alanın kullanımında değişimin yaşanması, Milli Görüş Hareketi'nin İslamcı kesimde bulunan insanların sözcülüğüne soyunması onları kamusal alanın kullanımında birer paydaş yaptı. 60, 71, 80 ve 28 Şubat darbelerinin yaşanmasının temelinde kamusal alan kullanımında paydaş olma arzusu yatmaktadır. Nilüfer Göle, Kemalist reformlar üzerine kurulan Türkiye'de modernleşmeci dünyanın tasavvurunu kuran iki paydaşın ödevlerinin geçen bu süreç içinde belirginleştiğini ifade eder. Kanaatimce bu iki paydaşın ilki laik, Kemalist ve ulusalcı olanlardır. İkincisi ise milliyetçi, muhafazakar ve kendini Müslüman mahallesinde addedenlerdir. Esasen bu iki grubun evrilme süreci, Batı gölgesinde gelişen Türkiye Cumhuriyeti'nin yarınlarını şekillendirecektir. Cumhuriyetin pozitivist

¹⁰⁶Yücel Özkaya, “Atatürk ve Halkçılık”, Atatürkçü Düşünce El Kitabı I, s.69.

¹⁰⁷ Nilüfer Göle, İç İç Girişler: İslam ve Avrupa, Metis Yayınları, İstanbul, Dördüncü Basım, 2011, s.120.

devrimlerine karşı İslamcılarının dönüştürücü gücü nasıl bir yol haritasının oluşumunu ortaya koyacaktı? Pekey, bu minvalde bakıldığında dönüştürücü gücün İslami geleneğe sahip olan insanların nasıl bir süreçten geçtiğini net ifadelerle tasvir etmekte fayda var:

Milli Nizam'dan Milli Selamet'e, oradan Refah'a Fazilete ve Saadet'e uzanan isim değişiklikleri, seküler Kemalist merkezle Türk-Müslüman taşra arasında süregelen güç mücadelesinin baskılarını ve aynı zamanda her bir dönem boyunca partinin ana siyasal platformunu yansıtmaktadır.¹⁰⁸Böylece, demokratikleşme süreci daha çok "İslami hareket"ten yana işleyişini sürdürmüştür. Ama aynı zamanda "İslami hareket" bu dönemde partileşme sürecine girmiş ve Necmettin Erbakan'ın liderliğinde Milli Görüş ideolojisi Türk siyasi hayatında derin bir etki yaratmıştır. Milli Görüş ideolojisinin Adalet ve Kalkınma Partisi'nin ideolojisinin şekillenmesinde de büyük bir rol oynadığını söyleyebiliriz.¹⁰⁹

4.1.3. Kadın Hak ve Özgürlüklerine Dair

Cumhuriyet'in kuruluş süreci, imparatorluk döneminden kalma alışkanlıkların geride bırakılabilmesi için uygun bir zemini ortaya çıkardı. Toplumsal hayatta ortaya çıkan yeni kamusal alanlar, bu durumun ifadesidir. Hemen hemen her alanda insana dair hakların iadesi yerine getirilmektedir. Toplumsal hayat için ortaya konulan Türk Medeni Kanunu, yeniliklerin tek elden gerçekleşmesinin bir ilanıydı. Türk Medeni Kanunu, miras ve seçme-seçilme hakları gibi temel konularda kadınlara pozitif anlamda toplumsal statü veriyordu. Bu duruma mecliste kadınların mebus olarak buldukları temsiliyetini de sayabiliriz.

1926 yılında İsviçre medeni kanununun kabulü ve 3 Nisan 1930'da seçme ve seçilme hakkını kadına tanıyan Belediye Kanununun kabulü, 1934'te de kadınlara Mebusan Meclisine seçilmesi için gereken imkan tanındı, bundan sonra da 1 Mart 1935'te kadınlar 18 milletvekiliyle meclise girdiler.¹¹⁰

Bu dönemde kadın hak ve özgürlükleri adına olumsuz bir gelişme yer almaktadır.Nezihe Muhiddin önderliğinde 16 Haziran 1923'te Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk siyasal girişimi olarak ortaya çıkan Kadınlar Halk Fırkası, bu olumsuz gelişmenin adıydı.

TBMM o yıllarda kadınlara parti kurma hakkı vermediğinden ve "kadın-erkek ayrımı yaptığı" gibi basit bir gerekçe yüzünden partiyi kapatır. Kadınlar Halk

¹⁰⁸Çev:AhmetYıldız,Hakan Yavuz, Modernleşen Müslümanlar Nurcular, Nakşiler, Milli Görüş ve AK Parti, İstanbul, 1. Basım, 2005, s. 280

¹⁰⁹ChristosTeazis, İkincilerin Cumhuriyeti Adalet ve Kalkınma Partisi, Mızrak Yayınları, İstanbul, İkinci Baskı, 2011, s.51

¹¹⁰Doç.Dr Ali Coşkun, Sosyal Değişme Kadın ve Din, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2011, s.174

Fırkası, sonradan Türk Kadınlar Birliği'ne dönüşür ve kadınların seçme ve seçilme hakkı elde etmesi için çaba verir.¹¹¹

Bu durum ile Mustafa Kemal'in Cumhuriyet'in kuruluş sürecinde, asırlar boyu ataerkil bir aile ve toplum yapısı üzerine hareket eden Türk milletinin oluşturduğu dinamikleri göz ardı etmediğine bir emaredir.

Nilüfer Göle, Cumhuriyet'in kuruluş sürecinde kadın'ı bir düşüncenin bayraktarı olarak gören Kemalist ideolojinin 1950 sonrasında kayda değer bir sosyolojik unsur olarak görmeyip toplumsal gündeme getirmeyişini, Kemalist kadın kimliği ile feminist bakış açısı arasında ayrışmanın başlaması olarak görmektedir.

Cumhuriyet devrimleriyle birlikte ilk defa erkeklerle birlikte aynı sınıflarda karma eğitim alma imkanına kavuşan ilk kuşak kadınlar Nilüfer Göle'nin tabiriyle "dişiliklerinden soyutlanmış" erkeksi kadınlar olarak yetiştirilmişlerdir. Bu kadınlar büyük bir heyecan ve coşkuyla devrimlere sahip çıkarak kent varoşlarındaki kadınları da bu yönde eğitime yoluna koyulmuşlardır. Bu kadınlar 1950'lerde kent varoşlarındaki yoksul kadınlara ücretsiz pardösü ve eşarp dağıtarak bu kadınları kara çarşıftan kurtarmaya çalışmaktaydılar.¹¹²1950'lerden 1970 ortalarına kadar kurulan kadın derneklerinin pek çoğu, bugün de sürdürdükleri kazanılmış hakların; özellikle laik bir devletin İslami bir düzene geri dönülmesine karşı sağladığı güvencelerin savunusuna öncelik verdi ve bunu hemen her yıl Cumhuriyet'in önemli günlerinde düzenlenen törenlerde dile getirdi.¹¹³

Nilüfer Göle, toplumsal yapının sınırlarına işleyecek bu eylemlerin, kadının bastırılan dişiliği ve bireyselliği, kadın-erkek iktidar savaşı sonucunda gerçekleştiğini dile getirmektedir. 1950-80 tarihleri arasında kayda değer gelişen bir başka gelişme, Türkiye Ulusal Kadınlar Partisidir. 16 Kasım 1972'de kurulan bu parti, resmi kuruluşunu gerçekleştirerek siyasi partiler arasında yer alan ilk resmi feminist partidir.

"Parti, amacını kadınların ülkenin kaderine erkeklerle eşit olarak katkıda bulunmalarının koşullarını sağlamak, kadının da insan ve vatandaş olduğunu topluma kabul ettirmek olarak ifade ediyordu. Parti daha sonra 1972 ve 1977 seçimlerine katılamamış, 1980 askeri darbesinden sonra kapatılmıştır."¹¹⁴

Türkiye'de feminizmin 1980 sonrası, 12 Eylül Askeri Darbesi'nden sonra yaygınlaştığı temel kanıdır. "Başta Şirin Tekeli, Yeşim Arat, Nilüfer Göle ve

¹¹¹ Konu hakkında daha fazla bilgi için bkz: Baki Sarısakal'ın Kadınlar Halk Fırkası başlıklı yazısı <http://www.bakisarisakal.com/KADINLAR%20HALK%20FIRKASI.pdf>

¹¹² Ömer Çaha, "Türkiye'de Kadın Hareketi Tarihi: Değişen Bir Şey Var mı? [TheHistory of WomenMovement in Turkey]", Kadın Bienali Ekinlikleri Çerçevesinde Türkiye'de Kadın ve Sivil Toplum, İstanbul/Turkey, Mar. 2001

¹¹³Şirin Tekeli, "80'ler Türkiye'sinde Kadınlar", 1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar, Hzl.: Şirin Tekeli, İletişim Yayınları,1995, İstanbul, s. 32

¹¹⁴Zühal Kılıç, "Cumhuriyet Türkiye'sinde Kadın Hareketine Genel Bir Bakış", 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler, Ed.: A. B. Hacimirzaoğlu, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998, İstanbul, s. 354.

Deniz Kandiyoti olmak üzere birçok sosyal bilimci 1980 yılından sonra ortaya çıkan politik boşluğu feminizmin ortaya çıkmasına olanak verdiği görüşündedir¹¹⁵

4.2. Doktrin Fazlalığı: 80 Sonrası Politik Kültür ve Yükselen Değerler

1920'lerden sonra tek bir parti ile yönetilmeye çalışılan ülke yönetiminin birbirinden farklı ideoloji ve yaklaşımların kamusal alanda bir arada mevcudiyetlerini temsil etme haklarının serbestisi ile Türkiye çok partili yaşama geçmiş bulunmaktaydı. Türkiye Cumhuriyeti'nde daha önceleri ideolojilerin keşişme ve karşılaşma alanları bu denli ortaya çıkmadığı için ideolojilerin toplumu derinden etkileyecek bir çatışma alanını doğurmaktaydı. Genel bir çerçeveden baktığımız zaman ideolojik metaforların kullanabilmesi uğruna 60 ve 71 darbelerinin sosyolojik temelli zemininin hazırlandığı görülmektedir. Bu durum darbeler ve anayasalar vasıtasıyla de fact edilerek demokrasinin epistemik ve ontolojik çerçevesine yeni bir görünüm kazandırmıştır. Nilüfer Göle, 80 sonrası politik resmi bir "consensus" arayışına tekabül ettirmektedir.¹¹⁶Göle, ideolojilerin gözle görülen ayrımcı yanlarının kaldırılarak birbirlerini keşfetmelerini, 80 sonrası politik kültürü en iyi anlatan resim olarak görmektedir.

4.2.1. İslamcılık

80 sonrası İslamcı gelenekte görülen değişimleri şehirleşme üzerinden okumak, bize en faydalı okumayı sağlayacaktır. Kırsal alandan kentsel alanlara hızla gelişen göçün şehirdeki sosyolojik yapının değişimini de beraberinde getirecektir. Şehrin habitusunu etkileyen en önemli faktör, laik, Kemalist ve ulusalcıların yerine milliyetçi, muhafazakar ve İslamcı gelenekten insanların göç etmesiydi. Kamusal alanların paylaşımında farklı düşünce yapılarının karşı karşıya gelmesi söz konusuydu. 80 öncesi bu durum belirgin bir şekilde görülmüyordu. 80 sonrası kamusal alanda bu karşılaşmanın ortaya çıkardığı tablo ideolojik duvarların kısmen de olsa yıkılmasını sağlamıştır.

Örneğin Ortodoks olmayan sivil solun öncülüğünü yapan yeni Gündem dergisi, 80 sonrasında liberal kanadın temsilcilerinden Nazlı Ilıcak'la yaptığı röportajı kapaktan vermiştir. Sol sadece liberallerle değil, İslami hareketle de ilişkiye girmiş, hatta Murat Belge'nin Batılı-ilerici / İslamcı-gerici ikilemleri üzerine eleştirileri, İslamcı camiada referans kaynağı bile olmuştur. 1980 sonrasına özgü ifade

¹¹⁵ Kılıç , a.g.e 354.

¹¹⁶ Nilüfer Göle, Melez Desenler, Metis Yayınları, İstanbul, Dördüncü Basım, 2011, s.38

biçimlerinden biri olan panel, forum ve konferanslar izleyici kazanmıştır. İslami hareketler de bu tür platformların organizasyonundan geri kalmamışlar, paneller düzenleyerek sol ve liberal kanadın temsilcilerine masalarında yer vermişlerdir.¹¹⁷ İslamcı hareket, modernizmin belleklerden sildiği müslüman kimliği kolektif bir biçimde yeniden yaratmakta, toplumsal aktör olarak yeniden ortaya çıkmaktadır. 80'lerden itibaren hız kazanan bu süreç, 50'lerde sivil toplumun görece olarak gelişmesiyle başlamıştır. İslamcı hareketlerin siyasi yükselişinin ardında aynı zamanda yeni grupların yukarıya doğru toplumsal yükselişi ve toplumsal katılımı biçim kazanmaktadır.¹¹⁸

“Bu nedenle İslamcı hareketleri Batı karşıtı, gelenekselliğin ve gericiliği temsilcileri olarak görmek bilgi haznemize pek bir şey katmayacaktır.”¹¹⁹ Göle, İslamcı hareketleri Cumhuriyet'in ideolojik kuruluşunun tam ortasında yer almadığı için Cumhuriyet'e karşı bir tepki olarak görülmesini bir kolaycılık olarak dile getirmektedir. Orjinine yani kaynağına baktığımız zaman da İslamcılık modernleşmenin getirdiği en temel ürünlerden biridir ve modernleşmenin bir ürünü olarak görülmesi gereklidir. İslamcıların yaşadığı kent hayatı sonucu, modern Türk toplumuna kattığı unsurlardan ilk aklımıza gelenler: Kentli türbanlı Müslüman kızlar, Anadolu Kaplanları, Milli Görüş.

Kemalist bir anlayış tarafından oluşturulan Türk modernleşmesi, çağdaş ve sosyal hareketlere zemin hazırlamış ve bunlara kamusal alanda yer açmıştır. Göle'ye göre çağdaş bir sosyal hareket olan İslamcılık, kamusal alanda kendine yer edinebilmek için ev ödevi olarak gördüğü hususlar şunlardır:

- i. Çağdaş İslamcı hareketlerin yeniden canlanma hareketleriyle İslam'ın bozulmamış ruhunun yeniden keşfedilmesi gerektiğine ilişkin düşünceyi paylaşması ve özgün kaynaklara geri dönülerek başarılması¹²⁰
- ii. “İslamcılık, iktidara gelip gelmemekten ve siyasal stratejilerden bağımsız bir şekilde, İslami tanımları dönüştürerek, yeni aktörler yaratarak, yeni kamusal mekanlar oluşturarak, benlik ve modernliğin geçerli kültürel programlarını sorgulaması¹²¹
- iii. İslamcılığın diğer yeni sosyal hareketlerle benzer bir kolektif ve kişisel güçlenme kalıbını paylaşması; yani farklılığı, hem de dışlanmasına ve

¹¹⁷Göle, a.g.e 38

¹¹⁸ Nilüfer Göle, Modern Mahrem, Metis Yayıncılık, İstanbul, On İkinci Basım, 2014, s.172

¹¹⁹Göle, a.g.e 178.

¹²⁰ Nilüfer Göle, Melez Desenler, Metis Yayınları, İstanbul, Dördüncü Basım, 2011, s.25

¹²¹Göle, a.g.e 34

damgalanmasına neden olan farklılığı (Müslüman, siyah, kadına ya da eşcinsel) benimsemesi.¹²²

- iv. Zihinlere yerleşmiş kaderine boyun eğen, pasif, yumuşak başlı, itaatkar, geleneksel Müslüman kadın imgesinin evinin kapalı kişisel dünyasından çıkarak kolektif kitlesel hareketlere karışan, aktif, talepkar, hatta militan olan İslamcı kadınlar tarafından kırılması¹²³
- v. İslamcılığın kenardaki Müslümanlara siyasal dışavurumun yeni yolları ve gündelik hayatın idamesi hususunda yeni bir kılavuz sağlaması¹²⁴

Nilüfer Göle esasen İslamcılık terimiyle 70’lerde ortaya İran devrimiyle ortaya çıkan ve 80 sonrasında diğer İslam coğrafyasında yayılan İslamcı hareketi kast etmektedir. Çünkü İslami hareket Türkiye’de olduğu gibi kırsal yaşamdan kent hayatına geçen Müslüman profilinin değişim gösteren sürecinin öznesi ve içinde yaşadığı toplumu dönüştüren gücünün failidir. Bu noktada kast edilen radikalizm, eğitilmiş insanlar yolu ile mevcut şartlar içerisinde gelenekçi yapının modern hayata uygun bir şekilde korunmasıdır. Göle’nin İslamcılık konusunda çizdiği çerçevenin “şimdiki zamanı öne çıkaran yönelimi, Asr-ı Saadet anlatısının işlevini reaksiyoner bir jest olarak konumlandırmakta ve 1980 öncesini modernlik dışına, 1980 sonrasında ise “alternatif” modernliğin alanına sabitlemektedir.”¹²⁵ 80 öncesi şimdiki zamanının öne çıkarılması 80 sonrası bugünün var olamamasına bir ön hazırlık mıydı?

Türkiye deneyiminin diğer Müslüman ülkelere göre özgüllüğü ise, en radikal laiklik deneyimine sahip olmasının ötesinde, demokrat ve sağ liberal bir geleneğin 1946’dan itibaren yeşermesidir. Bunun sonucu olarak İslami kimlik ve söylem, siyasal sistem içinde meşruluk zemini bulmaya başlamıştır.¹²⁶

Bu işletilen sürecin 1970’li yıllara gelindiğinde temsiliyet noktasında amacına ulaşıldığını ve ilk meyvelerini verdiğini göreceğiz. Nilüfer Göle, bu süreçte kurulan Milli Nizam Partisi ile İslami Hareket içinde bulunan İslamcılarının da siyasi yollarla devlet otoritesine sadık kalmalarının sağlandığını savunmaktadır.

¹²² Nilüfer Göle, Melez Desenler, Metis Yayınları, İstanbul, Dördüncü Basım, 2011, s.31

¹²³ Nilüfer Göle, Modern Mahrem, Metis Yayıncılık, İstanbul, On İkinci Basım, 2014, s.115

¹²⁴ Nilüfer Göle, Melez Desenler, Metis Yayınları, İstanbul, Dördüncü Basım, 2011, s.21

¹²⁵ Çimen Günay Erkol-Uğur Çalışkan, 1960’lardan 28 Şubat’a Cemaati Romanlarla İcat Etmek: Siyasal İslam’ın Popüler Tezahürleri, Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi Moment Dergi, 2016, 3(1):21-47

¹²⁶ Christos Teazis, İkincilerin Cumhuriyeti Adalet ve Kalkınma Partisi, Mızrak Yayınları, İstanbul, İkinci Baskı, 2011, s.47

1970 yılında kurulan Milli Nizam Partisi ve onun devamı olan Milli Selamet Partisi ve bugünkü Refah Partisi, İslami inancı siyasete doğrudan taşımaya devam etmektedir. 80'lerde Anavatan Partisi ile İslamcılar siyasi arenada merkez parti olma konumuna yükselmiştir. Dört siyasi eğilimi birleştirme iddiasıyla var oluş amacını belirten Anavatan Partisi, İslamcılarının en güzel tekamülleşme örneğidir. "Kısacası Türkiye'nin demokrat geleneği laiklik ve demokrasi arasındaki kısır döngüyü çözmüşe benzemektedir. Merkez seçkinler demokratlaşmakta, İslami hareketler ise laik kuralları çerçevesinde siyasal oyuna katılmaktadırlar."¹²⁷Göle'nin bu gelişen sürece ise yorumu dikkat çekicidir: "Şaşırtıcı bir dönüşümle İslamcılık, modern, eşitlikçi değerlerin yerleşmesine yardım etti."¹²⁸

4.2.2. Feminizm

Çevre-merkez dengesini göz önünde bulundurduğumuz zaman merkezde bulunan hakim güç olan Kemalist ideoloji, geçtiğimiz yüzyıl içinde çevrenin temel unsurları ile temas halinde bulunup dönüşüm adına bir alışverişi gerçekleştirdi. Bu hal üzere İslami hareketin kamusal alanı kullanımını adına kazanım sağladığı hak ve özgürlükler ile birlikte diğer akım ve ideolojileri de olumlu manada etkiledi. Toplumun temel unsurlarından biri olan kadın hak ve özgürlüklerinin bundan etkilenmemesi de neredeyse imkansızdı. Feminist hareketler, 80 öncesi var oluş amacını belirleme ve kendini toplum daha iyi anlatma niyetindeydi. 80 sonrası ise tıpkı İslamcılar gibi feministler de eylemsel girişimler içinde bulunup hızla toplumu etkilemekteydi. "Bununla beraber feminist hareketi önceki yıllardan ayıran nitelik, toplumsal imkanlarla feminizme toplumsal destek sağlayan gelişmelere sahne olmuştur."¹²⁹Feminist harekette 80 sonrası görülen gelişmelere kısaca değinelim:

- Kadınlar Dayağa Karşı Dayanışmaya yürüyüşü
- Kadınca Dergisi
- Kadının Adı Yok adlı Kitap
- KaktüsDergisi

¹²⁷ Nilüfer Göle, Melez Desenler, Metis Yayınları, İstanbul, Dördüncü Basım, 2011, s.54

¹²⁸ Göle, a.g.e s.153.

¹²⁹ Elif Tekin, 1980 Sonrası Türkiye'de Feminizmin Görünümü, Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar, 2007, s.63

- Kariye Müzesi Şenliği
- Geçici Modern Kadın Müzesi
- Mor Çatı
- Haydi Kızlar Okula

80 sonrasında ortaya çıkan gelişmeleri değerlendiremeye kalktığımız zaman topluma nüfuz eden bir feminizm ile karşı karşıya kalıyoruz. Toplumun içselleştirdiği ve tüm kurum ve kuruluşlarınca dillendirildiği bir sosyal gönüllülük projesi olarak yürütüldüğünü fark ediyoruz. Feminizmin topluma mal olmaya başlamasından sonra feministlerin toplumda görülen marjinal bireyler olma algısını yerle bir etti. Feminizm, böylece bir şehir hareketi olmaktan çıkıp Anadolu’da da kendine yer edindi. Tansu Çiller’in başbakan konumuna gelmesi Türk demokrasisinin Anadolu’da bir karşılığının olduğunu işaretliydi. “Sonunda Batı Dünyasına Türkler’in “barbar” ve “Müslüman” değil, modern, hatta “onlar” gibi, yani “sarışım” ve “mavi gözlü” olduğunu yeniden ispat etmenin rahatlatıcı etkisini yapabilir”¹³⁰

4.2.3. Çağdaş İslamcılık: Refah-Yol İktidarı

Çağdaş İslamcılık, bir yanda İslami geleneklerin ve geleneksel yorumların Müslüman halkların “boyun eğme” sebebini oluşturduğu görüşünü ileri sürerken, diğer yandan da Müslümanları laik Batı dünyasının tecavüzüne karşı koyabilir kılacak olan “otantik” İslam’a geri dönerek, onlara alternatif kimlik, hayat alanı ve hükümet kavramları sağlamaktadır.¹³¹

Batı eksenli gelişmesini sürdüren Türkiye’yi değerlendiren Nilüfer Göle, Refah Patisi kentsel alt-orta sınıfların genelde İslamcılık özelde ise çağdaş İslamcılık düşüncesi ile devlete daha sıkı sıkıya bağlandıklarını ve devletin hegemonyası içinde yaşayabilmeyi öğrendiklerini iddia etmektedir.

Sosyal bir hareket olan İslamcılık, Mısır’da, İran’da ve Pakistan’da olduğu gibi Türkiye’de de bir evrimleşme sürecine girip devletin belirlediği siyasal ve kamusal alanda kendi yerini alarak toplumun dizaynında etkin olmuştur.

Sosyal bir hareket olan İslamcılık, İslam Dünyası’nda Mevdudi ve Seyyid Kutup’u ön plana çıkarken Türkiye’de de İslamcı hareketin fikri manada öncülüğünü yapan Ali Bulaç ve İsmet Özel’i ön plana çıkarmıştır.

¹³⁰ Nilüfer Göle, Melez Desenler, Metis Yayınları, İstanbul, Dördüncü Basım, 2011, s.59.

¹³¹ Göle, a.g.e s.71.

Sosyal bir hareket olan İslamcılık, İslamcı kimliği ile başörtülü Merve Kavakçı'yı Meclis'e taşıdı. Yeni kentlileşmişleri temsil etti. Kamusal alanın paydaşlarını genişletti.

“Sosyal bir hareket olan İslamcılık, Müslüman'ın “pasif, cahil, geleneksel ve gerici” olarak belirlenen Cumhuriyetçi imajını tersine çevirmiştir.”¹³²

Sosyal bir hareket olan İslamcılık, demokratik sisteme inanma ve güvenme duygularını yükseltti.

Sosyal bir hareket olan İslamcılık, Refah-Yol iktidarı ile toplumun tüm kesimleriyle temas halinde oldu. Türkiye'de yerel kimliklerin daha fazla ön plana çıkmasını sağladı. Kendini bu ülkenin “zenci”si olarak görenleri bizatihi bu ülkenin bir parçası olarak algılatarak onların aidiyet duygularını güçlendirdi.

Sosyal bir hareket olan İslamcılık, genel başkanı kadın olan bir parti ile koalisyon gerçekleştirerek Türkler'in dünya mefkuresinde bulunan feminist gerçeği ön plana çıkardı.

4.2.4. İslamcılara Göre Millet Anlayışı

“Millet, kutsallık atfedilmiş bir kitaba inanarak bir araya gelmiş insanların oluşturduğu topluluktur.”¹³³ Millet kavramının önemli bir ölçüde etimolojik köken olarak dinsel bir özelliği vardır. İlber Ortaylı, Bloomberg TV'de “Zaman Kaybolmaz” adlı programın canlı yayınında Lewis'in açıklamalarına ışık tutacak değerlendirmelerde bulundu: “Millet, söz demektir. Söz de Allah'ın kendi demektir. Bizim siyasi hayatımızda bu kavramı en doğru kullanan Necmettin Erbakan'dır.” Bu sözü dikkate aldığımız zaman Osmanlı İmparatorluğu'nda da aynı kullanımın olduğunu fark edeceğiz. Osmanlı İmparatorluğu'nda Dini cemaatlerin millet nitelemesiyle adlandırılması devletin toplumu sınıflandırmasına yardımcı oluyordu. Osmanlı İmparatorluğu'nun son yüzyılında İttihat Terakkiciler ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk on beş yılında kurucu kadro milli/millet kavramına o manayı vermemek için milliyetçilik gibi kavramlar kullandı.

¹³² Nilüfer Göle, Melez Desenler, Metis Yayınları, İstanbul, Dördüncü Basım, 2011, s.83.

¹³³ Bernard Lewis, İslam'ın Siyasal Söylemi, Çev. Ünsal Oskay, Ankarar, Phoenix Yayınevi, Mayıs 2007s. 57

Mili Görüş ismiyle ortaya çıkan Necmettin Erbakan'ın siyasi hareketi, İslamcılar için dinsel bir görüş olarak bir kavme ait olma hüviyetini beraberinde getiriyordu. Milli Görüş, Anadolu'da yüzyıllar içerisinde oluşan gaza, cihad ve fetih anlayışlarını önemsiyordu. 1970'de ortaya çıkan siyasi hareket, milli(dinsel) argümanların kullanılması ile ancak ortak bir ruhun yakalanılacağı iddiasını taşıyordu. "Milletimizin tarihi, an'anevi ve bütün manevi değerlerine saygılı olan görüş, milli görüştür."¹³⁴

1970 itibariyle günümüze kadar Milli Nizam Partisi, Milli Selamet Partisi, Milli Gençlik vakfı kuruldu. Bunun denmesinin sebebinin Osmanlı İmparatorluğunda milli/millet olgusuna karşılık gelen cemaat/ümmet olgusunun tekrar canlandırılarak İslam dinine önemli bir referans kaynağı olan Asr-ı Saadet dönemine vurgu yapılmış, milletin ensar-muhacir bir olma ve İslam medeniyetini oluşan millet/ümmet bilinciyle geliştirme/dönüştürme misyonuna atıfta bulunmuştur.

Türklerin de İslam milletine/ümmetine dahil olmasıyla başlayan ve Osmanlı İmparatorluğuyla ulaştığı maddi ve manevi başarıların tamamına Milli Görüş denmiştir. "Millet" ile anlaşılması gereken budur.

Türk milletinin özünde olduğu gibi Recep Tayyip Erdoğan önderliğinde 14 Ağustos 2001 tarihinde kurulan AK Parti'nin temel sosyal ve siyasi politikaları da bu millet anlayışı ile değerlendirilmelidir.

4.3.AK Parti (2002-2019) ve Toplumsal Dönüşüm

AK Parti'nin var oluş sürecini iki ana faktörle açıklayabiliriz:

1. Çağdaş İslamcılar, kamusal alanda kendilerine yer açabilme adına her defasında yeni bir parti ile siyasi hayata devam ederken kamusal alandaki diğer paydaşları(Ulusalcılar, Milliyetçiler, Liberaller vb) tarafından yaşatılan dışlanma, İslamcılarının metodolojik bir kaygı gütmesinde temel etken olmuştur. 28 Şubat itibariyle zaman içerisinde Refah Partisi ve ardından da Fazilet Partisinin kapatılması, kullanılan siyasi metodun değiştirilmesini zorunlu bir hale getirmektedir. "Gelenekçiler, ideolojik bir

¹³⁴Sadık Albayrak, Türk Siyasi Hayatında MSP Olayı, İstanbul, Araştırma, yayınları, t.y s.

kadro partisi isterken, yenilikçiler ideoloji omurgalı bir kitlesel parti istediler.”¹³⁵İdeolojik temeller üzerine kurulu bir anlayışın o topluma dair nüveleri yoksa veyahut o toplumun temel değerlerinin kısmi unsurları içselleştirilmiş bir şekilde paradigması oluşturuluyorsa kısa bir zaman içerisinde doğuracağı kriz elbette kaçınılmazdır. Binaenaleyh Ak Parti’nin oluşturacağı yol haritası uzlaşmacı ve kuşatıcı olmalıdır. İdeolojik esnekliği olan ve Batı’nın gölgesinde derin çıkmazlara girmeyecek şekilde hareket alanı geniş olmalıdır. Bu ilk faktör, 28 Şubat sonrası metodolojide gidilen yol ayrımıdır.

2. İkinci faktör ise, Türk milletinin yüzyıllar içerisinde oluşturduğu fikri ve kültürel havuzunun en doğal sonucudur. Tıpkı Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşu’nda Ziya Gökalp’in rehberliğinde aynı havuzdan beslendiği gibi: İslamlaşmak-Muasırlaşmak-Türkleşmek. Türk milletini oluşturan bu sac ayaklarından pragmatist bir şekilde faydalanma siyasal hareketlerin hem ömrünü uzatmıştır hem de var olma kaygısını(parti kapatma davalarını) ortadan kaldırmıştır. Recep Tayyip Erdoğan önderliğinde kurulan AK Parti de bu minval üzerine yükselmiştir. Bu durum İslamcılarının millileşmesinin ve batılılaşmasının bir devamıydı. Bunun bir yansıması olarak “Tek Millet, Tek Bayrak, Tek Vatan, Tek Devlet” sloganı AK Parti Tüzük kitabında ikinci sayfasında Ocak 2019’da yer almaktadır.¹³⁶

Bu değişim süreci daha önceki İslamcı hareketlerin geçtiği badirelerden imtihan olmasına engel miydi? Zira AK Parti de, diğer İslamcı partiler gibi kapatılma girişimleriyle karşı karşıya kaldı. 2008 yılında açılan kapatma davası, bunun en güzel örneğidir. Bu siyasi hareketin mevcudiyetini koruyabilme ve gelecek endişesini ortadan kaldırabilme adına ilk on yılında izlediği muhafazakar demokrat politika, AK Parti’nin arka bahçesine dair izlenimleri vermekteydi. Kendini İslamcı diye addedenlerin tehdit unsuru olarak görüldüğü noktalarda Erdoğan, her defasında millet ve demokrasi vurgusu yaparak kırılmaların önüne geçmiştir.

¹³⁵Ruşen Çakır, Milli Görüş Hareketi, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce:İslamcılık, 1. Baskı, İstanbul, C. 6, 2004, s.549

¹³⁶ Konu hakkında daha fazla bilgi için bkz: <https://www.akparti.org.tr/media/279929/cep-boy.pdf>

Benim hikayem bu milletin hikayesidir. Ya bu millet kazanacak ve iktidara gelecek, ya da Anadolu'ya istikrahla bakan ve Anadolu'nun gerçeklerine yabancı olan kendini beğenmiş ve baskıcı azınlık grup iktidarda kalmaya devam edecektir. Karar verme yetkisi millete aittir. Yeter, egemenlik millettir.¹³⁷

Erdoğan'ın kendi sözlerinden anlaşılacağı üzere devletin yapısına dair bir sorunu olmadığı anlaşılıyor. AK Parti'nin İslamcı bir politika izlemekten ziyade tepeden inmece bir anlayışın toplumun değer ve yaşantısını bastırıldığı demeçleri dile getirilecekti. Bu da doğal olarak toplumun İslami yaşantısını gölgeleyecek ve verimsiz kılacak olan etkenlerin geçerliliğini yitirmeye başladığı anlamına gelmesi demektir. Böylece iktidarları döneminde, AK Parti'nin türban/başörtüsü, imam-hatip lisesi mezunlarının katsayı meselelerinin aşılmasına toplum hazır hale geldi. Pekey, yukarıda temel olarak verdiğim iki örnek AK Parti'nin İslamcı bir parti olarak gösterilmesine yeterli midir?

AK Parti, İslamcı hareketler içinde dönüşümü en ileriye taşımış bir örnek olmasından dolayı da İslamcı olarak anılmak zorunda. Zira İslamcı olmadığını kabul ederek, AK Parti'yi başka ülkelerdeki İslamcı hareketlere model alınması gereken bir örnek olarak göstermek mümkün olmaz. Diğer bir deyişle, AK Parti'nin uluslararası arenada taşıdığı stratejik değer onun İslamcı olarak kategorize edilmesine bağlıdır.¹³⁸

Cumhuriyet tarihinde 2000 yılına kadar geline süreçte demokrasi adına edinilen 80 yıllık kazanım, ufukları genişletme ve Türk milletinin lehine işler yapma açısından yeterli bir birikim olarak görülmelidir. Çok partili döneme geçildikten sonra demokrasi tarihimizde görülen darbeler, koalisyonlar, farklı cemahtaki yer alan kadroların ideolojilerini siyasallaştırması ve ekonomik krizler ile Türk toplumu sığınacak bir liman arayışında idi. Kendilerinin bu milletin hikayesi olma iddiasıyla ortaya çıkan AK Parti, ilerleyen süreçte kronikleşen ana sorunların çözümü için Türk milleti tarafından meşru bir yetkiyle Meclis'te iktidar partisi olarak 17 yıl boyunca görevlendirildi. Türk toplumunun dönüşümü adına 2002-2017 yılları arası bu sorunların çözümü için en ciddi adımları sıralayalım:

- ❖ 27 Nisan Muhtırası ve 367 kararlarına geliştirdiği refleksler ile Türk siyasetini vesayetçi anlayıştan uzaklaştırdı.

¹³⁷Yenişafak Gazetesi, 25 Ekim 2002 Tarihli Sayısı.

¹³⁸İlhan Uzgel, Bülent Duru, AKP Kitabı, Bir Dönüşümün Bilançosu, Phoenix, Ankara 2010, İkinci Baskı, s.315.

- ❖ Kürt kökenli vatandaşlarımızın en temel insani hak ve özgürlükleri sorununun görmezden gelinmesini engelleyerek uzlaşma zemini oluşturdu. Bir açılım politikası izledi. Bunun ilk adımı TRT 6'dır.
- ❖ Vakıflar Yasası düzenlemesi sonucu Lozan Antlaşması ile mal varlıkları dondurulan gayrimüslimlerin eğitim, vakıf ve ibadethanelerine yönelik sorunların çözümünü sağladı.
- ❖ Demokratikleşme paketi çerçevesinde ilan edilen "kamuda başörtüsü serbestliği" hayata geçti.
- ❖ YÖK'ün 1998 yılından bu yana uyguladığı kat sayı farkının kalkmasına imkan tanıdı. Katsayının kaldırılması ve ak parti politikaları dindar gençlik.
- ❖ Gelecek nesilleri bilgiyle kavuşturabilmek adına üniversitelere ayrılan ödeneklerin miktarı artırıldı. Akabinde her şehre en az bir devlet üniversitesi kuruldu ve özel üniversitelerin kurulmasına teşvik sağlandı. Bunları eğitimde eşitlik adına yapılan çalışmalar olarak görebiliriz.
- ❖ Türkiye'de 12 yıl eğitim zorunlu hale getirilerek devletin istediği insan profiline katkıda bulundu.
- ❖ ASPB, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, STK'lar, üniversiteler ve uluslararası mali kuruluşlar işbirliği ile "Kırsal Alanda Kadının Güçlendirilmesi Ulusal Eylem Planı" hazırlanarak kadın istihdamının artırılması sağlandı.
- ❖ "Baba Beni Okula Gönder", "Kardelenler", "Temel Eğitime Destek", "Şartlı Nakit Transferi", "Taşımalı Eğitim" gibi projeler ile kız çocuklarının zorunlu eğitime dahil sağlandı ve okuma yazma bilmeyen kadınların okuma yazma öğrenmesi için çalışmalar yürütüldü.
- ❖ 97 yıllık parlamenter sistemden Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçildi.

Gelinen süreç, Göle'nin zayıf tarihselliği açısından ele alınmaktadır. İslamcı hareketin yukarıda ortaya koyduğu uygulamalar sayesinde okumaların yeniden yapılma zorunluluğunu gerekli kılmaktadır. Göle'nin sosyolojik bakışından Türk sosyolojisinin izdüşümlerini ve İslamcılığın yeni formasyonu izah edeceğiz.

“Artık mesele modernlik karşısında geliştirilen siyasal bir İslami bilincin oluşumu değil, modernliğin içselleşmesi sürecinde içinden geçirildiği İslami süzgeçlerin yeniden tanımlanmasıdır.”¹³⁹ Batılılaşma tartışmaları içerisinde modernleşen Türkiye, AK Parti’nin 17 yıllık iktidar sürecinde muasır medeniyetler seviyesi üstüne çıkmak ve İslami süzgeçleri yeniden tanımlayabilmek adına ulusal ve yerel düzeyde birçok politika yürütmüştür. Bu politikalar eşliğinde İslamcı düşüncenin sert ve belirgin çizgilerine nazaran dönüşen-evrimleşen AK Parti, Türk siyasi tarihinde algıların yeni baştan oluşmasına sebep oldu. Darbelerle kesintiye uğrayan siyasi tarih bu dönemde vesayet altında kalmadı ve Türkiye bu süreçlerde demokrasiye olan inancını güçlenerek korudu. Doğal olarak hak ve özgürlükler açısından 2002’ye kadar devlete karşı kırıncılığı oluşmuş bireyler geleceğe daha güvenle baktılar.¹⁴⁰ Erdoğan’ın AK Parti Aday Tanıtım Toplantısı’nda Haliç Kongre Merkezi’nde 29 Mayıs 2018’de “Şu 16 yıllık iktidarımız döneminde devlet-millet kaynaşması gerçekleşti” ifadesini kullanması şüphesiz altı dolu bir olguya işaret etti. Devlet yapısından dolayı kırıncılık yaşayan insanların topluma ve devlete karşı algılarında güven unsurlarının yeniden oluşmaya başladığını söylemek mümkündür. AK Parti’nin başarısı tam olarak bu detayda gizlidir. “Muhafazakar Demokrat” kimliğine bürünen AK Parti hareketi, devleti dönüştürme üzerine kurgulanan sert söylemlerden kurtularak mevcut düzen içerisinde insanlara haklarını tesis etmenin yollarını sunmuştu. Haklarını demokrasi çerçevesinde aramak isteyen İslamcılar(özellikle 28 Şubat’ın yarattığı mağdur kitle), bu hak arayışının en önemli destekçisi oldu. Cemaatlerin verdiği destekler de ihmal edilemez düzeydedir. Bu dönemi değerler ve değerlerin getirileri üzerinden ele aldığımız gibi bir de devletin yasama-yürütme-yargı organlarının kullanımı mücadelesi ve kamusal istihdam sayesinde makam arayışları olarak da ele almamız gerekir. Zira biliyoruz ki; fikir akımlarının hayata geçirilmesi, maddi organlardan elde edilen meşru gücün yaptırılabilirliği ile sağlanmaktadır. Temel sorunsal; devlet aygıtlarına sahip olmak, bunun yaptırılabilirlik gücüne erişmek ve bireysel olarak statü kazanıp onu koruma duygusuyla hamiliğini yapmaktır. AK Parti döneminde İslamcı hareket içerisinde yer alan cemaat tarzı yapılanmaların vesayete teslim

¹³⁹ Nilüfer Göle, Melez Desenler, Metis Yayınları, İstanbul, Dördüncü Basım, 2011, s.15.

¹⁴⁰ Konu hakkında daha fazla bilgi için bkz: Yeni Şafak Gazetesi’nde 04 Aralık 2016 tarihli “Başımızı Örttüğümüzü?” başlıklı köşe yazısı

olmaları sonucu devlet aygıtlarında söz sahipliği isteyip hamiliği TBMM dışına taşıma düşüncesi 15 Temmuz Darbe Girişiminin çıkış noktası oldu.

AK Parti’de vücut bulan İslamcı hareket, ilk dönem itibariyle bu duruma belli refleksler geliştirdi. 1 Mayıs 2019 tarihinde Siyaset Bilimci Murat Bahadır Akkoyunlu ile yaptığım röportajda şahsıma dile getirdiği düşünceler, bu refleksin temel argümanlarının değişmesi üzerinedir:

AK Parti’nin ilk döneminde “Tek Millet, Tek Devlet, Tek Bayrak, Tek Vatan”, Cumhuriyet değerleri, vatanın bölünmez bütünlüğü gibi konular değil ivedi bir şekilde uygulanabilir politikalar önem arz etmektedir. Bu dönemde demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü ve adalet kavramları öne çıkarıldı. 2011’den sonra ise bunların birbirinin alternatifi olmadığı iddia edildi. Pek tabii güvenlikle, cumhuriyetle, insan hakları değerleri ile Tek Millet, Tek Devlet, Tek Bayrak, Tek Vatan’ın bir arada yürütülebileceği bir paradigmaya yükseltildi. Bayrak, vatan ve millet gibi kavramlar tartışılmaz hale getirildi.¹⁴¹

Türk toplumunun dönüşümü noktasında siyasi politikalardan kaynaklanan metod farklılığının ortaya çıktığını dile getiren Akkoyunlu, değerler noktasında da bir değişimin söz konusu olduğunu dile getirdi:

İslamcılık dediğimiz kavramın prototipi Hz. Muhammed Mustafa’dır. Kim O’na ne kadar benziyorsa o derece makbul bir Müslüman’dır. O prototipten çıkan insan modeli her dönemde karşımıza çıkmaktadır: Emeviler’de, Abbasiler’de, Selçuklular’da, Osmanlılar’da. Bireyin sergiledikleri tavırlar şahsına özgüdür. Topluluklar ve cemaatleri, kümülatif değerlendirmemiz gerekir. Kollektif suçlama olamaz. Genel bir değerlendirme yapma durumunda kalacak olursak İslamcılığın nereye evrildiğini Hz. Ömer’in “biz yoklukta kazandık; varlıkta kaybettik” sözü ile anlatabiliriz. Bizler İslami idealize ettiğimiz o dönemde İslam’ı biliyor mu varsayıyorduk! İslamcılar olarak kitap okumazdık, ilmihali bile bilmezdik. Kuran tefsiri içimizde okuyan %1’di. Köşe yazarları ile Necmettin Erbakan’ın söylemlerinden oluşan bir bilgi tasarımı vardı. Lakin o zamanlar iktidarda değildik. Dönemin oligarşisinin oligarklarından olamaynaldık. Aynı zamanda oligarşinin oligarklarının durumuna da özeniyorduk. Hz Musa döneminde kölelerin Kıpti kavminin Firavun’ununa özenmeleri gibiydik. Bazılarının bizimle hareket etmelerinin sebebi, kendilerine yer ve kimlik bulabilmek içindir. Çünkü karşı cenahta yer almaları ve varsayılmaları mümkün değildi; onların(seçkinlerin) kabul etmesi zaten mümkün değildir. Bunlar köylünün oğlu, esnafın oğlu, çiftçinin oğlu gibi örneklerle çoğaltabiliriz. Bu yüzden bu insanlar varlığını İslamcı ve Milliyetçi olarak tanımladı. Doğal olarak bu ahlaki çöküş Refah Partisi iktidara geldiği zaman başladı.¹⁴²

Nilüfer Göle, AK Parti’nin Türk siyasetinde hatırı sayılır bir ölçüde yer edinmesinin ve karşılık bulmasının temel sebebini şu sözleriyle anlatmaktadır: “Dünyaya açılma sürecini kompleksiz olarak ele aldılar. Solun problemi buydu belki de. Kendisini dönüştürmekle, Türkiye’yi dönüştürmek arasında bir bağ

¹⁴¹ Murat Bahadır Akkoyunlu ile 1 Mayıs 2016 tarihli röportajımdan bir kısımdır.

¹⁴² Murat Bahadır Akkoyunlu b.g.r

kuramadı.”¹⁴³2000'lere doğru yaşanan Doğu-Batı arasındaki sıkışmışlık, Türk halkını belli refleksleri göstermeye itti. Kamusal alanda başörtülü çalışanların çoğalması bu durumun bir sonucudur. “Modernliğin siyasal bir iradenin eseri olduğu kadar, toplumsal bir keşif olduğu bilincimize yer etmektedir. Türk deneyinin damgasını vuracağı bir modernlik, “alaturka” bir modernlik kendi çehresini yaratmakta, dillenmektedir.”¹⁴⁴Bu dönüşüm, iktidar organlarının nasıl kullanıldığının resmini vermektedir. Muktedirlerin iktidar araçlarını ele geçirmesi ve meşruiyetlerini sağlamaları, diyalektik bir metodla dönüşümün hem kendinde hem de iktidarın sağlandığı kanallarda değişimi gün yüzüne çıkarır.AK Parti'nin iktidar organını ve devlet aygıtını dönüştürme arzusu, mevcut demokratik sistemin kanallarını kullanımı yolu ile gerçekleşecektir. Kendisi kapitalizmle ve devletle ilişki kurmaya başladığında dönüştü ve değişti. Yakın zamanda İslamcı entelektüellerin ve özellikle AK Parti'yi besleyen Hayrettin Karaman gibi isimlerin AK Parti'nin politikalarına dini meşruiyet kaynağını sunan bir şeyhülislam tipolojisi olduğu için altı çizilmeye değerdir. Bu şeyhülislam tipolojisinin çerçeve olarak çizdiği temel sorunsal, “ahlakı kaybettik tartışmaları”dır. Gelinen süreçte hak ve özgürlükler açısından sorunlar çözüldü lakin kapitalizm ahlakı dönüştürdü ve de merkeze yerleşen İslamcılar devletleşmeye ve devlet gibi hareket etmeye başladı. Ömür Şahin Keyif'in Stanford Üniversitesi Tarih Bölümü'nden Ali Yayıcıoğlu ile yaptığı 5 Haziran 2016 tarihli yayımlanan röportajında toplumsal yapının etkilenmesi ve devletin dönüşümü üzerine değerlendirmelerde bulunmaktadır.

AKP, İslamcılığı, utangaç da olsa, siyasi merkeze oturtabildi. Ama henüz bu proje tamamlanmamıştı ki, AKP'nin taşıdığı İslamcılık bir anda eridi ve yerine başka bir İslamcılık hakim olmaya başladı. Dediğim gibi, buna İslami Bonapartizm ya da Erdoğanizm diyebiliriz. Yeni bir İslamcılık bu; İslamı oldukça basit ve formel bir şekle indirgeyip, devlet eliyle insanlara empoze eden bir model. Modern devlet, kurumlar, dijital imkânlar ve kapitalizm enstrümanlarıyla tek düze ve jenerik bir din tanımlanıyor. Ve formal enstrümanlar aracılığıyla, bu tek düze İslam sadece laiklere değil; dindarlara da bu benimsetilmeye çalışılıyor. Gerçek cami budur, Müslüman böyle olur, baş böyle örtülür... Hepimizi terbiye etmeye yönelik dini muhafazakâr bir jenerik din oluşturuluyor. Bu aslında devletin İslamlaşması değil. İslam'ın devletleşmesi sürecidir. İslam devletleştikçe basitleşir, jenerikleşir, standartlaşır ve toplumsal alanın karmaşık inanç pratiklerini buldozer gibi ezer. Erdoğanizmle beraber İslam devletleşiyor.¹⁴⁵

¹⁴³ Söyleşi; Ayşe Çavdar, Mahrem'in Göçü Nilüfer Göle,hayykitap yayınları, İstanbul, Birinci Baskı, 2005, s.16

¹⁴⁴ Nilüfer Göle, Melez Desenler, Metis Yayınları, İstanbul, Dördüncü Basım, 2011, s.133.

¹⁴⁵ 05 Haziran 2016 tarihli BirGün Gazetesi.

Her topluluğun sahip olduğu fitrat üzere eylemlerini gerçekleştirebilmesi için ulus devlet temelli kurulan Cumhuriyetimiz, milliyetçi bir dil ve üslubu zorunlu hale getirdi. “Böylece, ulus ve milliyetçi söylem bütün insan eyleminin ve toplumsal hayatın olabirlik koşulu haline getirildi.”¹⁴⁶ Bu durum dönemsel açıdan farklı grupların bünyesinde dönemsel olarak görülmektedir. İslamcı ve ulusalcı gruplar da tarihsel gelişimden kopuk değillerdi. “2007 ve 2008 yıllarının yaz aylarında yapılan ve milyonlarca kişinin katıldığı kamusal eylemler ilden ile yayılmıştı. Bu eylemlerde kullanılan binlerce bayrak ve atılan sloganlar Türk sekülerizminin devlet odaklı ve milliyetçi özelliklerini göstermişti.”¹⁴⁷ Türk bayrağıyla oluşturulan kırmızı beyaz görseller, ulusalcı gruplar için bir gövde gösterisiydi. Kamusal alanda görülen bu milliyetçi tavır, tarihsel gelişime denk düşen bir olguydu. Milliyetçi söylemler, ideoloji ve görüş farklılıklarına rağmen toplumun makul çoğunluğunda dönemsel olarak görülmekteydi. 15 Temmuz Darbe süreci meydanlarda düzenlenen mitinglerde daha önce eşi görülmemiş bir şekilde İslamcı grupların kitle halinde icra ettiği milliyetçi söylemler ve bayrak üzerine kurulan mizansenler bir tesadüf olamazdı. Ulus devlet üzerine inşa edilen Türkiye Cumhuriyet’inin siyasi dili her daim milliyetçilik üzerine var olmuştur AK Parti bu dili yakalamış ve süreç içerisinde ittifaklarıyla (Cumhur İttifakı) da başarılı olmuştur.

“Kemalist reformlar üzerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti, geçen zaman içerisinde demokratik değerlerin Türk milleti tarafından özümsemesi sonucu toplumsal gerginlik azaldı. “Sofu ve laik” iki Türkiye arasındaki kamplaşma, yerini birbiri içine geçişlere bıraktı.”¹⁴⁸ Türk toplumunun makul çoğunluğunun kullandığı ortak argümanlar, kamplaşmanın azalmasına sebep olan unsurlardan biri oldu.

Cumhuriyet tarihi boyunca laik bir yapı üzerine modern bir kurgu olarak devlet nazarında İslamcılar tehdit unsuru olarak görülmüştür. Doğal olarak

¹⁴⁶Yazar: Çağhan Kızıl, Ulus-Devlet ve Milliyetçilik, Birikim Dergisi, 07 Eylül 2007.

¹⁴⁷ Nilüfer Göle, Seküler ve Dinsel: Aşınan Sınırlar, Metis Yayıncılık, İstanbul, İkinci Basım, 2014, s.259-260

¹⁴⁸ Nilüfer Göle, Gündelik Yaşamda Avrupalı Müslümanlar: Avrupa Kamusal Alanındaki İslam İhtilafları Üzerine Bir Araştırma, Metis Yayınları, İstanbul, İlk Basım, 2015, s.111

Kürtlerde böyledir Aleviler de.¹⁴⁹Bir zamanlar devlet aygıtları kullanılarak toplumun dışlanan bireylerinin AK Parti hükümetleri döneminde kamusal alanda görünürlük kazanması acıların dindiği bir etik sistemin inşası anlamına gelmiyordu.¹⁵⁰“Her ne olursa olsun, kamusal alan içindeki İslami mevcudiyet bu alanın laik önkabullerinin sorgulanmasına yol açıyor.”¹⁵¹Lakin mevcut durum Göle'nin değindiği gibi bir geçiş olarak sayılmaktadır.

Dönemsel olarak Türk toplumunun(özelde İslamcılar'ın) dış politikadan ve güncel hayat sorunlarına kadar takındığı tavrı değışti. Göle, bu durumu şöyle dile getirmektedir.

Bu parti, sözde derin Türkiye'nin veya marjinalleşmiş periferi Türklerinin bir yansıması değil. Tam tersine yükseliş içindeki orta sınıflardan gelen, bir ayakları zaten modernitenin içinde olan ve toplumsal başarı ve doyum yaşamakta olan Müslümanları bir araya getiriyor. Türkler, Müslüman dünyaya ait olduklarını unutabileceklerini ve Avrupalılara da unutturabileceklerini uzun süre düşündükten –zaten laikliğe bu denli bağlanmalarının nedeni de budur- sonra, şu tarihin cilvesine bakın ki, şimdi Müslümanlar Avrupa yanlısı olduklarını ilan ediyorlar.¹⁵²

Burada Göle'nin eleştirilebilir yanlarından birinin olduğunu görmekteyiz. Yükselişte olan orta sınıflar, ülkenin her kesiminden bireyin içinde yer aldığı makul çoğunluk mudur? Yoksa İslamcılar'a verilen hak ve özgürlükle ile beraber yanında bir tabana yayılan refah seviyesi yükselmiş İslamcı kitle midir? Bunun yanı sıra modernitede olmanın neye karşılık geldiğine dair bir açılım yapmak gerekir. Bir defa bahsi geçen orta sınıf yükselişi kuşkusuz ekonomik yükseliştir. Ekonomik yükseliş Müslümanları kapitalizme entegre etmiştir. Kapitalizm aynı zamanda bahsi geçen orta sınıfların modernizmde olan ayaklarıdır. Yani aslında Müslümanlar önce kapitali ellerinde bulundurmaya başladı. Sonrasında örgütlendiler ve zamanla da sosyal ve kültürel hayatlarını modernler gibi yaşamaya başladılar demek gerekiyor. Göle bazen aşırı derecede muhafazakar dünyaya yabancı bir kelamla konuşuyor.

Toplumsal yapının barındırdığı olgular, kuşatıcı ve uzlaşıcı bir şekilde kullanılırsa bu durum elbette o toplumun faydasına olacaktır. İslamcı ve Laik

¹⁴⁹ Nilüfer Göle, Melez Desenler, Metis Yayınları, İstanbul, Dördüncü Basım, 2011, s.52

¹⁵⁰ Hüsamettin Arslan, JöntürklerJönkürtler ve Muhafazakarlar: Meçhul Okurla Söyleşiler, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, Kasım 2009, s.69.

¹⁵¹ Nilüfer Göle, İç İç Girişler: İslam ve Avrupa, Metis Yayınları, İstanbul, Dördüncü Basım, 2011, s.123

¹⁵² Göle, a.g.e s.190.

gruplar arasında görülen gerginliğin Türk insanının lehine sonuçlar getirebilmesi adına iyi niyete dayalı olarak ödev ve sorumluluklarımızı üstlenerek Kant'ın "ödev ahlaki"nin gözetilmesi gerekmektedir. Göle, yaşanması gereken olumlu teması kendi sözleriyle ifade etmektedir: "Ama bence AK Parti'nin bu şekli alması Türkiye'nin başarısıdır. Laik kesim de bunu kendisinin de sahip çıktığı Cumhuriyet'in bir başarısı olarak gördüğü anda aradaki bağ kurulacak ve rahatlayacağız. AK Parti'yi düşmanca görmekten kurtulacağız."¹⁵³ Bu aynı zamanda İslamcılar'ın düşman olarak görülmesinin ortadan kalkmasıyla eşdeğerdir. Değişim elbette kaçınılmazdır lakin bunun iradeye ve isteklere bağlı gerçekleşmesi sosyolojik olarak beklentiye uygundur.

"80'lerin radikal İslamcı söyleminde eğitim ve meslek aktörlerin büyük ideallerinin bir aracıydı."¹⁵⁴90'lı yıllar itibariyle kamusal alanda görünürlük kazanan İslamcılar, AK Parti döneminde modern hayatın kurucu bir parçası oldu. İslamcı bireylerin statüye kavuşmaları ve rahat bir hayata geçmeleri sonucu Göle'nin dediği büyük idealler sadece bir araç olarak kaldı. Göle'nin deyimiyle söyleyecek olursak artık İslam marjinal bir ideoloji değil Müslümanlar da mustaz'af değil."¹⁵⁵Demografik şartların değişmesi ve maddi unsurların gelişmesi, düşünce tarzlarının evrilmesine de sebep oldu. Giyim-kuşamda gösterişin, mimaride betonla kaplı binaların ve ülkenin dört bir yanında asfalt yolların önem arz etmeye başlaması bir bakıma şekilciliğin ön plana çıkması demektir. Hal böyle olunca İslamcılar, İslam'ın temel sorunlarından daha çok bugünün var olup olamaması üzerine mevcut ve şahsi sorunlara eğilmekteydi. Solculardan devletin merkezine yerleşmeyi öğrenen İslamcılar, muhafazakarlığı statüleri korumaya ve kazanılan makamları muhafazaya indirgemmiştir.

4.3.1. İslamsız İslamcılığın Sonu

Milletlerin medeniyet tasavvuruna baktığımız zaman taklitçi olmayan ve kendi değerleri üzerine inşa edilen toplumların uzun vadede daha kalıcı olduğu görülmektedir. Kendi değerleri üzerine inşa edilmeyen toplumlarda ise yaşanan zayıf tarihsellikten ötürü taklitçi bir anlayışla edebiyatta-kültürde-sanatta vb

¹⁵³ Söyleşi; Ayşe Çavdar, Mahrem'in Göçü Nilüfer Göle,hayykitap yayınları, İstanbul, Birinci Baskı, 2005, s.122

¹⁵⁴ Nilüfer Göle, İslamın Yeni Kamusal Yüzleri, Metis Yayınları, İstanbul, 2000, İkinci Basım, s.66

¹⁵⁵Göle, a.g.e s.54.

modernleşme varlığını sürdürmektedir. Göle'nin zayıf tarihsellik kavramıyla Türkiye sosyolojisini değerlendirecek olursak gelinen süreçle ilgili betimleyici değerlendirmeler bulmak mümkündür.

2002 yılı itibariyle devlet merkezli kamusal alanda İslam'a karşı konulan mesafe ortadan kayboldu. Diğer cenahlar tarafından dışlanan İslamcı bireyler, bu dönemde AK Parti'nin millet endeksli ortaya koyduğu siyaset tarzı ile devletle barışık bir hale geldi. Kamuda çalışan başörtülülerin görünür hale gelmesi ve İslamcılarının yoğunlaştığı kentsel alanların(Başakşehir vb.) görülmesi kentsel alanlarda doktrin fazlalığının somut bir şekilde temsilidir. İslamcılar'ın AK Parti ile Türk siyasetinde var olması, çok sesliliğin belirginleşmesine bir katkı niteliği taşımaktadır.

Buraya gelen insanlar çok bilinçli sosyalleşme ihtiyacı görüldü Başakşehir'de Onun için birçok dernek kuruldu. Biz, Başakşehir Sivil Toplum Platformunu kurduğumuzda yirmi dernekle başladık. Şu anda zannederseniz altmıştan fazla oldu. Tüm dernekler, ayda en az bir kere bir araya geliyor. Ben 2009'de kurucusuydum. Neden kurduk? Birileri gelip buralara yerleşmesinler diye. Yani bunlar yerleşti mi, bir daha çıkartmak mümkün değil. Çünkü bu insanlar, kurumları bir hareket alanı olarak kullanıyorlar. Kötü niyetle kullanıyorlar.¹⁵⁶

Göle'nin değerlendirmelerinde bulunan zayıf tarihselliğin bir diğer sac ayağı olan bugünün var olamama kaygısı, AK Parti dönemi unsurlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Parti'nin varlığının korunması ve gelecek inşası, AK Parti'nin demokrasi mücadelesinin ve ontolojik kaygısının temel sebebi olarak görülebilir. Zayıf tarihsellik açısından var oluş kaygısına refleks olarak iktidarda oldukları ilk dönem AB politikalarının yürütülmesini gösterebiliriz. İslam Birliği üzerine siyasi politikalarını temellendiren bir düşünce tarzından Avrupa Birliği Bakanlığı'na giden süreç öykünmenin ne seviyede gerçekleştiğini bize izah etmektedir. Nilüfer Göle, bugüne dair ontolojik bir kaygı içine giren İslamcılarının değerlendirmesini bir söyleşisinde şöyle izah etmektedir: “Gözlemlediğimiz kadarıyla Türkiye'nin AB adaylığını en çok İslamcılar istedi” sözüne karşılık olarak “bence en çok demeyelim, İslami kesimler buna karşı çıkmadı cevabını verdi.”¹⁵⁷Zayıf tarihselliğin Türk toplumunda ve İslamcılar'daki karşılığını Batı'ya

¹⁵⁶ İrfan Özet, Fatih Başakşehir Muhafazakar Mahallede İktidar ve Habitus, İletişim Yayınları, 1. Baskı, 2009, s.239.

¹⁵⁷Zafer Özcan, Söyleşi; Nilüfer Göle, Keşif Yolculuğu Türkiye, İslam ve Avrupa, Granada Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2013, s.127

olan bakış açısındaki değişmelerde görebiliriz. İslam Dinarı'nın savunulduğu Refah Partisi günlerinden EURO ile ticaret yapma zorunluluğu ve faizin bir dünya gerçeği olduğu savunusu zayıf tarihselliğin en temel göstergesidir. Türk siyasetinde yer alan İslamcı geleneğin kendi tarihinde ilk defa zayıf tarihsellik üzerine kurgulu politikaları hayata geçirmesi, AK Parti ile gerçekleşti.

2000'li yıllar itibariyle kamusal alanlarda etkin olan ve statü kazanan İslamcılar, süreç içerisinde sahip oldukları iktidarı koruyabilme adına muhafazakar demokrat kimlikten kutuplaştırıcı ve dışlayıcı bir pozisyona geçti. "Başbakan topluma hayırsız evlat muamelesi yapıyor gibi görünüyor. Size bu kadar iyilik yaptım, karşılığında bunu mu yapıyorsunuz der gibi."¹⁵⁸Göle'nin ifade ettiği bu sözler "tek aktör patolojisi"nin bir tezahürüdür. Genel tablonun nasıl olduğunun resmini vermez ama hangi açıdan insana, doğaya ve canlılara bakıldığının verir. Kendinden başkasının hamiliğine mevcut iktidarı bırakmak istemeyen bu anlayışın temeli, zayıf tarihselliğin yaşandığı bu süreçte Göle sosyolojisine göre ideolojilerde değil maddi araçların kullanımının kimde olacağındadır. Kısaca zayıf tarihsellik amaç edinen ideolojilerin ve dünya görüşlerinin araçsallaşmasıdır; ideoloji ve dünya görüşleri sayesinde görünürlük kazandıktan sonra fikri mücadelenin sona ermesidir. Bu noktada İslamcılar'a dair Göle'nin tespiti son dönemi izah etmektedir:

Bize bir cemaat fikrini hatırlatan daha yekpare, kendi yakınlarını kolladığı izlenimini veren bir parti var. Siyaseten AK Parti içinde halen homojen yapıyı tutmaya çalışan bir görünüm var. Başta bu işlerin yürümesi açısından bir avantaj sağlamış olabilir ama bugün kapalılık ayrıcalık görüntüsü veriyor.¹⁵⁹

4.3.2. Sosyal Hayatta Kadın

Pragmatist bir araçsallaştırmanın sonucu olarak Cumhuriyet'in kuruluş sürecinde Kemalist ideolojinin reformist devrimler adına kadını bayraklaştırması, Göle'nin kadın ile modernleşme arasında denklem kurmasına sebep olmuştur. Bu devrimlerin topluma nüfuz edebilmesi ve toplum nazarında bir karşılığının olması, bir sürece yayılması açısından önem arz etmektedir. "Modernleşmenin simgesi olan kadının, okuması, meslek sahibi olması, siyasete katılması teşvik edilmekte,

¹⁵⁸Haz:Zafer Özcan, Nilüfer Göle, Keşif Yolculuğu Türkiye, İslam ve Avrupa, Granada Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2013, s.265

¹⁵⁹Haz:Zafer Özcan, Nilüfer Göle, Keşif Yolculuğu Türkiye, İslam ve Avrupa, Granada Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2013, s.258

böylelikle kadın toplumsal yaşamda yerini almaktadır.”¹⁶⁰ Çeşitli örneklerle de sosyal faktör olan çağdaş kadının demokratik sistemi hangi sebeplerden ötürü benimsediğini destekleyebiliriz. Giyim-kuşamları ile çağdaş görünüm sergilemeyen İslamcı kadınlar ise, çevre-merkez kurgusunda merkezin uzağında kalarak kamusal alanda ezilmişlik psikolojisinin içinde bulundular. İslami hareket içerisinde değerlendirdiğimiz AK Parti, başörtülü kadını siyasal politikalarının önemli bir noktasına yerleştirerek kamusal alanda başörtülü kadınların eşitler arasında yer almasına sebep oldu. Bunu destekleyen üç örneği temel veri olarak sunabiliriz. Devlet erkanının kutlamalarında başörtülü eşlerin katılmama sorunsalının ortadan kalkması, mecliste başörtülü vekil sorunsalının ortadan kalkması, eğitimde ve kamusal istihdamda başörtüsü serbestisinin sağlanması, demokratik değerlere olan inancı artırdı. Türk toplumunda kadınların makul çoğunluğunun hak ve özgürlüklerinin teslim edilmesiyle mevcut sistemin güçlenmesine yol açtı.

1934 yılında kadınların seçme ve seçilme hakkı kazanmasından bu yana ilk kez 2007 yılında mecliste en yüksek kadın katılım oranı gerçekleşmiştir. 2002 yılında mecliste 24 milletvekili varken 2015 yılında 81 kadın milletvekili bulunmaktadır.¹⁶¹

Özetle; AK Parti döneminde İslamcı kadınların statü ve rollerinin artması; ezilmişlik psikolojisinin ortadan kalkmasına sebep oldu.

¹⁶⁰ Nilüfer Göle, Melez Desenler, Metis Yayınları, İstanbul, Dördüncü Basım, 2011, s.50

¹⁶¹ Prof. Dr. Hamza Ateş-Öznur Yavuz, Adalet ve Kalkınma Partisi Döneminde Kadınlara Yönelik Dönüşümlerin Değerlendirmesi, BJSS Balkan Journal of Social Sciences / Balkan Sosyal Bilimler Dergisi, ICOMEP 2017/Özel Sayı s.43

SONUÇ

Temel olarak bakıldığı zaman hak ve özgürlükler süreci kamusal alan içerisinde varlığını sürdürme ve yer edinme talebi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ontolojik kaygıların fikri mücadelesini yaşanan coğrafyadan ayrı ele alınamayacağını dile getiren Göle, bu yer edinme talebinin oluşturduğu habitusun değerler üzerinden de ele alınması gerektiğini dile getirmektedir. Genelde milletin özelde ise bireylerin düşünce dünyalarının muhafazası yüzyıllar boyunca olduğu gibi Cumhuriyet döneminde de görülmektedir. Göle yazılarında ve söylemlerinde deyim yerindeyse Türk sosyolojisini ontolojik kaygıların ve fikri mücadelenin panayırı olarak görmektedir. Göle'ye göre bu tablo bir yanda reformist hareketlerin gerçekleşmesini sağlayan Kemalist grup diğer yanda ise değer ve kimlikleri koruma noktasında muhafazakar görünüm kazanan İslamcı grup tarafından ortaya konmaktadır. Göle, bu iki olguyu ele alırken feminizmin de göz önünde bulundurulması gerektiğini savunmaktadır. Her toplumun mevcut sistemi kendi içerisinde kadını farklı noktada konumlandırmaktadır. Bu noktada Göle'nin haklılık payını görebiliriz. Moderniteyi tarihsel süreç içerisinde kavramsal açıdan ele alırken aynı yaklaşımı İslamcılık ve Kemalizm'e de göstermektedir. Göle bundan dolayı temel referansların farklı olduğu sonucuna ulaşmaktadır. Halbuki 2002-2019 yılları arası gelinen süreçte Türk toplumunun makul çoğunluğunun kendi içerisinde kültür ve medeniyet açısından sadece sonuca ulaşma yöntemi farklıdır. Kimi fikir adamı bunu ulusalcılığa evirmiş kimi de Milli Görüş'e. Temel referansların aynı olduğu aşikardır. Bunu şu cümleden anlıyoruz: "Türk evladı ecdadını tanıdıkça daha büyük işler yapmak için kendisinde kuvvet bulacaktır. Şayet feminizm üzerine buradan bir çıkarsama yapacak olursak; Halide Edip Adivar da Semiha Ayverdi de Tansu Çiller de aynı anlayış üzerine gelişen ortak bir tarihin parçalarıdır.

Bu çalışmanın son kısmında ise Göle'nin fikirleri ışığında İslamcıların devleti dönüştürme kamusal alanda görünürlükleri ele alınmıştır. Zayıf tarihsellik kavramı üzerinden açıklanan bu süreç, iki durum ile bizleri karşı karşıya getirmektedir. İlk olarak temel hak ve hürriyetlerin temini noktasında İslamcılar tarafından Türk toplumu için ciddi adımlar atılmış olmasıdır. İkincisi ise; İslamcılar devleti dönüştürürken ortaya konulan fikri mücadeleleri kaybetmesidir.

Kısaca Göle'nin deyimiyle fikriyatın araçsallaşmasıdır. “Türk Sosyolojisinde Çağdaş Bir Öncül Olarak Nilüfer Göle ve Türk Sosyolojisi” adlı tezim İslamcı ideolojinin araçsallaşması sonucu ortaya çıkan tabloyu ve batıdışı gelişen modernitenin tezahürünü anlatmaktadır.

KAYNAKÇA

- Ağaoğlu A. (1995) “Türk Aydınını ve Ben Kimim Sorusu”, (iç) Türk Aydınını ve Kimlik Sorunu, (hz) Sabahattin Şen, Bağlam Yayınları, Ankara, Birinci Baskı.
- Aktay Y. (2010) Türk Sosyoloji Tarihine Eleştirel Bir Katkı, İstanbul, Birinci Basım.
- Albayrak S. Türk Siyasi Hayatında MSP Olayı, İstanbul, Araştırma, yayınları, t.y
- Arlı A. (2004)Oryantalizm Oksidentalizm ve Şerif Mardin ,Küre Yayınları, İstanbul, Birinci Basım.
- Arslan H. (2009) Jöntürkler Jönkürtler Muhafazakarlar Meçhul Okurla Söyleşiler, Paradigma Yayıncılık, İstanbul.
- Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri(1997) Atatürk Araştırma Merkezi, C. II Ankara.
- Ateş H.-Yavuz Ö. (2017) Adalet ve Kalkınma Partisi Döneminde Kadınlara Yönelik Dönüşümlerin Değerlendirmesi, BJSS Balkan Journal of SocialSciences / Balkan Sosyal Bilimler Dergisi, ICOMEP.
- Berkes N. (1975) Türk Düşüncesinde Batı Sorunu, Bilgi Yayınevi, Ankara, Birinci Baskı.
- Boulding K. (1997) 20. Asrın Manası, (çev) Erol Güngör, Ötüken Yayınları, İstanbul, Üçüncü Baskı.
- Cevdet Cerit (1985) Pınar yayınları, İstanbul, Birinci Baskı.
- Cevdet Cerit, Pınar yayınları, İstanbul, Birinci Baskı, 1985, s.115
- Coşkun A.(2011) Sosyal Değişme Kadın ve Din, Rağbet Yayınları, İstanbul.
- Coşkun İ. (2003)“Modernliğin Kaynakları: Rönesans Üzerine Bir Değerlendirme”, (iç) İstanbul Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Dergisi, 3. Dizi, Sayı:6, İstanbul.
- Çaha Ö. (2001) “Türkiye’de Kadın Hareketi Tarihi: Değişen Bir Şey Var mı? [TheHistory of Women Movement in Turkey]”, Kadın Bienali Ekinlikleri Çerçevesinde Türkiye’de Kadın ve Sivil Toplum, İstanbul.
- Çakır R. (2004)Milli Görüş Hareketi, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce:İslamcılık, 1. Baskı, İstanbul, C. 6.
- Çavdar A.(2005) Mahremin Göçü Nilüfer Göle,hayykitap yayınları, İstanbul, Birinci Baskı.

- Eğribel E.-Özcan Ufuk (2010)Yazar:Nilgün Çelebi Türkiye’de Sosyoloji Sosyoloji Yıllığı-20, Türk Sosyologları ve Eserleri Genel Eğilimler ve Kurumsallaşma, Kitabevi, İstanbul, 2010, s.59
- F. Jameson- J. F. Lyotard- J. Habermas (1994)Postmodernizm, Kıyı Yayınları, İstanbul, 2. Baskı. Giddens A. (1998) Modernliğin Sonuçları, (çev) Ersin Kuşdil, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, İkinci Baskı.
- Gökalp Z. (1976) Türkçülüğün Esasları, Kültür Bakanlığı Yayınları, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Göle N. (2011) Melez Desenler, Metis Yayınları, İstanbul, Dördüncü Basım..
- Göle N. (2011) İç İçe Girişler: İslam ve Avrupa, Metis Yayınları, İstanbul, Dördüncü Basım.
- Göle N. (2000) İslam’ın Yeni Kamusal Yüzleri, Metis Yayınları, İstanbul, İkinci Basım.
- Göle N.(2014) Seküler ve Dinsel: Aşınan Sınırlar, Metis Yayıncılık, İstanbul, İkinci Basım.
- Göle N. (2015) Gündelik Yaşamda Avrupalı Müslümanlar: Avrupa Kamusal Alanındaki İslam İhtilafları Üzerine Bir Araştırma, Metis Yayınları, İstanbul.
- Göle N. (2012) Mühendisler ve İdeoloji: Öncü Devrimcilerden Yenilikçi Seçkinlere, Metis Yayınları, İstanbul, Beşinci Basım.
- Göle N. (2014) Modern Mahrem, Metis Yayıncılık, İstanbul, On İkinci Basım, 2014.
- Göle N (2002) “Batı Dışı Modernlik Kavramı Üzerine”, (iç) Modernleşme ve Batılılık, cilt:3, İletişim Yayınları, İstanbul, İkinci Baskı.
- Nutuk Gazi Mustafa Kemal 1927, 2003:320.
- Güngör E. (1998) Sosyal Meseleler ve Aydınlar, Ötüken Yayınları, İstanbul, Üçüncü Baskı.
- Güngör E. Türk Kültürü ve Milliyetçilik, Ötüken Yayınları, İstanbul, On Üçüncü Baskı, 1999, s. 89
- Erkol Ç.- Çalışkan U. (2016) 1960’lardan 28 Şubat’a Cemaati Romanlarla İcat Etmek: Siyasal İslam’ın Popüler Tezahürleri, Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi Moment Dergi.
- F. Ahmad, The Turkish Experiment in Democracy içinde aktarıyor, s. 162.

- İnalçık H. (2002) “Kültür Etkileşimi ve Küreselleşme”, Doğu-Batı Dergisi, yıl:5, sayı:18, Felsefe Sanat ve Kültür Yayınları, Ankara.
- İnsel A. (2017) Nilüfer Göle ile Bir Söyleşi: ”Laiklik bir Kimlik Değil Beraber yaşamının düzenlenmesidir”, Birikim Aylık Sosyalist Kültür Dergisi,Sayı 333-334
- Kılıç Z. 1998, “Cumhuriyet Türkiye’inde Kadın Hareketine Genel Bir Bakış”, 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler, Ed.: A. B. Hacimirzaoglu, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Kızıl Ç. (2007) Ulus-Devlet ve Miliyetçilik Başlıklı Yazısı, Birikim Dergisi.
- Lewis B.(2003) İslam’ın Krizi, (çev) Abdullah yılmaz, Litaretür Yayınları, İstanbul, İkinci Baskı.
- LewisB. (2007) İslam’ın Siyasal Söylemi, Çev. Ünsal Oskay, Ankarar, Phoenix Yayınevi.
- Mardin Ş. (1997) Türkiye’de Toplum ve Siyaset Makaleler-1, (der) Mümtaz’er Türköne- Tuncay Önder, İletişim Yayınları, İstanbul, Altıncı Baskı.
- Marshall G. (2003) Sosyoloji Sözlüğü, (çev) Osman Akınhay- Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, İkinci Baskı.
- Necioğlu E. Nutuk Gazi Mustafa Kemal 1927, Mart Matbaa, 2003, s. 324.
- Özcan Z. (2013) Nilüfer Göle Keşif Yolculuğu Türkiye, İslam ve Avrupa, Granada Yayınları, 1. Baskı, İstanbul.
- Özdemir, M. Ç. (2008) Türkiye’de Sosyoloji [İsimler-Eserler] II, Phoenix Yayınevi, Ankara, BRC Basım.
- Özcan Z. (2013) Söyleşi: Nilüfer Göle, Keşif Yolculuğu: Türkiye, İslam ve Avrupa, Granada Yayınları, İstanbul, Birinci Baskı.
- Özet İ, Fatih Başakşehir Muhafazakar Mahallede İktidar ve Habitus, İletişim Yayınları, 1. Baskı, 2009, s.239.
- Özkaya Y. “Atatürk ve Halkçılık”, Atatürkçü Düşünce El Kitabı I, s.69.Peter L. Berger- Brigitte Berger- Hansfried Kellner (2002) Modernleşme ve Bilinç, (çev) Göle N “Batı Dışı Modernlik Kavramı Üzerine”, (iç) Modernleşme ve Batılılık, cilt:3, İletişim Yayınları, İstanbul, İkinci Baskı.
- Peter L. Berger- Brigitte Berger- Hansfried Kellner (2003) Modernleşme ve Bilinç, (çev) Marshall G. Sosyoloji Sözlüğü, (çev) Osman Akınhay- Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, İkinci Baskı.

Said E. (1981) Oryantalizm-Sömürgeciliğin Keşif Kolu,(Çev:Selahaddin Ayaz),Pınar Yayınları, İstanbul.

Taylor C. (1995) Modernliğin Sıkıntıları, (çev) Uğur Canbilen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, Birinci Baskı.

Teazis C. (2011) İkincilerin Cumhuriyeti Adalet ve Kalkınma Partisi, Mızrak Yayınları, İstanbul, İkinci Baskı.

Tekeli, Ş.,(1995) “80’ler Türkiye’inde Kadınlar”, 1980’ler Türkiye’inde Kadın Bakış Açısından Kadınlar, Hzl.: Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, İstanbul.

Tekin E. (2007) 1980 Sonrası Türkiye’de Feminizmin Görünümü, Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar.

Tott B. D. Türkler (2004) (çev)M. Reşat Uzman, Elips Yayınları, Ankara, 1.Baskı

Türküne M.(2003) Türk Modernleşmesi, Lotus Yayınları, Ankara, Birinci Baskı.

Uzgelİ.-Duru B. (2010) AKP Kitabı, Bir Dönüşümün Bilançosu, Phoenix, Ankara.

Yavuz H. (2005) Çev: Ahmet Yıldız, Modernleşen Müslümanlar Nurcular, Nakşiler, Milli Görüş ve AK Parti, İstanbul, 1. Basım.

Yılmaz L. (2002) “Şarkın sonbaharı: Geçmiş Ölürken”, (iç) Modernleşme ve Batılılık, cilt:3, İletişim Yayınları, İstanbul, İkinci Baskı.

<http://www.bakisarikal.com/KADINLAR%20HALK%20FIRKASI.pdf>

<https://www.akparti.org.tr/media/279929/cep-boy.pdf>

Yenişafak Gazetesi, 25 Ekim 2002 Tarihli Sayısı.

Yeni Şafak Gazetesi’nde 04 Aralık 2016 tarihli “Başımızı Örttük Mü?” başlıklı köşe yazısı

Murat Bahadır Akkoyunlu ile 1 Mayıs 2016 tarihli röportajımdan bir kısımdır.

05 Haziran 2016 tarihli BirGün Gazetesi.

<https://m.t24.com.tr/haber/sosyolog-meslegi-insanin-kendisine-siddet-kullanmasi-anlamina-gelebilir,258288>

ÖZGEÇMİŞ

17.02.1989 yılında Erzincan'da doğdu. İlkokulu Hoca Ahmet Yesevi İlkokulu'nda 2003 yılında, liseyi ise Bağcılar Anadolu Lisesi'nde 2007 yılında tamamladı. 2009 yılında Çankırı Karatekin Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji bölümünü kazandı. 2013 yılında lisans eğitimini tamamladı. 2014 yılında Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Bilim Dalı'nda yüksek lisans eğitimine başladı ve halen Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Bilim Dalı'nda yüksek lisans öğrencisidir. Özel bir kurumda felsefe grubu öğretmeni olarak görev yapmaktadır.

